

Kotipoltto vs. Tehdaswiina

Paloviinan koti- ja tehdaspolttoa koskeneet väittelyt 1800-luvun puolivälin
suomenkielisessä lehdistössä

Juuso Välimaa

Jyväskylän yliopisto

Historian ja etnologian laitos

Etnologia

Pro gradu –tutkielma

15.05.2014

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Faculty of Humanities	Laitos – Department Department of History and Ethnology
Tekijä – Author Juuso Heikki Välimaa	
Työn nimi – Title Home distillation vs. factory liquor – Mid 19 th century debates about home and factory distillation of alcohol in Finnish language press.	
Oppiaine – Subject Ethnology	Työn laji – Level Master’s thesis
Aika – Month and year May 2014	Sivumäärä – Number of pages 123
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>The goal of the study was to examine the public debate on the Finnish language press concerning the plans to disallow home distillation of spirits in the forthcoming Finnish Diet in 1863. The research material consisted of 38 letters published in different Finnish language newspapers during a ten-year time period before and after the diet from 1857 to 1867. The letters were written by rural and, to a lesser extent, urban correspondents comprised by members of different estates – farmers, noblemen, priests, and burghers. My research problem was two-fold: I set out to study what kind of features or patterns could be found in the discussion and whether it was possible, based on these findings, to say something about the world views and differences of standpoint of the participants. The method of close reading was applied in order to uncover not only the apparent content of the debate but the implicit connotations associating with estate, level of education, and political or ideological perceptions. Methodologically the thesis followed the ideas of modern hermeneutics putting emphasis on understanding and interpretation. The study of rhetoric was also used in order to help make sense of the unexpressed motives or reasonings behind the discussion.</p> <p>Alcohol in the 19th century Finland was consumed by everyone who could afford it and it had various roles in social life. It was seen as a valued good, a symbolic and concrete expression of liaison, and a gift that called for reciprocity. In the argument the right to distill spirits was seen, by the defenders of home distilling, as a rightful compensation for the heavy tax burden on the peasants. In the 1863 Diet it was finally decided after many long disputations that the estate of peasants would voluntarily give up the right to distill alcohol—although only after it was defined that the right could be legally taken away even without the peasants’ consent—in order to receive slight tax cuts. However, the vote in favor of renunciation within the estate was even and thus the matter remained important even after the official decision.</p> <p>According to historian Matti Peltonen the main reason to move from home distilling to industrial production of alcohol was its economic importance to the higher estates. This motive generated a discourse emphasizing the depravity home distilling would bring about to the core of the society—the family, however, according to my research material the argument was not used by persons directly promoting factory distilling although it was one of the arguments used by anti-home distillers. In light of my study, the way in which one could publicly discuss alcohol was strictly, although indirectly, defined. Peasants and other persons defending home distilling were often seen by the opposite side as individuals selfishly pursuing their self-interest. However, the defenders of home distilling also blamed the counterparty for selfishness, and for a general loss of wealth that would occur in the countryside were the bill to pass. In the debate, the “common people” were a target of patronage because of their conceived lack of morality and sophistication, and this fact was also a source of resentment for the rural correspondents. Factory distilling on the other hand was constructed, by its supporters, as an altruistic alternative that would benefit the whole empire.</p>	
<p>Asiasanat – Keywords 19th century Finnish language press, alcohol history, home and factory distilling of alcohol, patronage, modernization, 1863 Finnish Diet, hermeneutics</p>	
<p>Säilytyspaikka – Depository Online. JYX electronic archives.</p>	
<p>Muita tietoja – Additional information</p>	

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Juuso Heikki Välimaa	
Työn nimi – Title Kotipoltto vs. tehdasviina – Paloviinan koti- ja tehdaspolttoa koskeneet väittelyt 1800-luvun puolivälin suomenkielisessä lehdistössä.	
Oppiaine – Subject Etnologia	Työn laji – Level Pro gradu –työ
Aika – Month and year Toukokuu 2014	Sivumäärä – Number of pages 123
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella paloviinan kotipoltton kieltämistä koskenutta keskustelua suomenkielisessä sanomalehdistössä, liittyen vuoden 1863 säätyvaltiopäiviin, joilla asia oli käsitellyssä. Tutkimusaineisto koostui 38:sta kirjeestä, jotka julkaistiin lehdistössä kymmenen vuoden aikajaksolla ennen ja jälkeen valtiopäivien vuosina 1857–1867. Kirjeet olivat maaseutu- ja vähemmässä määrin kaupunkikirjeenvaihtajien kirjoittamia, ja niiden kirjoittajat edustivat eri säätyjä – talonpoikia, aatelisia, pappeja ja porvareita. Tutkimuskysymyksenä oli kaksijakoinen: Lähdin tutkimaan millaisia ominaispiirteitä tai mahdollisia kaavamaisuuksia keskustelusta oli löydettävissä, ja mitä näiden havaintojen pohjalta voitaisiin sanoa kirjoittajien maailmankuvien ja näkemysten eroista. Metodini toimi lähiluku, jota käyttämällä pyrin selvittämään keskustelujen ilmeisten piirteiden lisäksi niissä epäsuorasti ilmeneviä tasoja, jotka liittyivät kirjoittajien sosiaaliseen asemaan, koulutustasoon ja poliittisiin tai ideologisiin tarkoituksiin. Metodologialtaan työ noudatteli modernin hermeneutiikan ajatuksia painottaen ymmärtämisen ja tulkinnan merkitystä. Käytin myös retoriikan tutkimusta apuvälineenä, jolla tarkastelin teksteissä esiintyneitä implisiittisiä motiiveja tai päättelyketjuja.</p> <p>Alkoholia käyttivät 1800-luvun Suomessa kaikki, joilla siihen oli varaa, ja alkoholilla oli sosiaalisessa elämässä monia merkityksiä. Se nähtiin arvotavarana, symbolisena ja konkreettisena yhteistyön lujittajana ja vastavaroisuutta vaativana lahjana. Keskustelussa kotipoltton puolustajat näkivät poltto-oikeuden talonpoikien oikeutettuna korvauksena korkeasta valtion verotaakan kantamisesta. Säätyvaltiopäivillä päätettiin pitkien väittelyjen jälkeen, että talonpojat luopuisivat vapaaehtoisesti poltto-oikeudestaan – joskin vasta siinä vaiheessa, kun oltiin todettu, että oikeus voitaisiin laillisesti poistaa säädyltä ilman heidän suostumustaan – verohelpotuksia saadakseen. Äänestys luopumisen puolesta oli kuitenkin hyvin tasaväkinen, ja niinpä kysymys pysyi tärkeänä talonpoikaissäädylle vielä päätöksen jälkeenkin.</p> <p>Historioitsija Matti Peltosen mukaan pääsyy alkoholin tuotantomenetelmän siirtämisessä kotoa tehtäisiin, oli sen ylemmille säädyille tuottama taloudellinen hyöty. Tämä motiivi synnytti diskurssin, jossa korostettiin kotipoltton turmelevaisuutta yhteiskunnan perusrakenteen, perheen, kannalta. Oman aineistoni valossa ei tätä diskurssia eivätkä kuitenkaan käyttäneet ne henkilöt, jotka avoimesti puolustivat tehdaspolttoa, vaikkakin se oli yleinen argumentti kotipoltton vastustajien keskuudessa. Tutkimukseni perusteella se, miten alkoholista sai julkisesti puhua, oli hyvin tarkasti, joskin epäsuorasti, määritelty. Talonpojat ja muut kotipolttoa puolustaneet henkilöt nähtiin usein vastapuolella itsekkäinä oman edun tavoittelijoina. Tosin, myös kotipoltton puolustajat syyttivät kiistakumppaneitaan itsekkyydestä ja maaseudun köyhdyttämisestä, mikäli päätös valtiopäivillä menisi läpi. Keskustelussa rahvas oli holhouksen kohde, koska heidän moraalisensa ja sivistyksensä taso nähtiin niin alhaisena, etteivät he itse pystyisi säätelemään alkoholinkäyttöään. Tämä luonnollisesti aiheutti katkeruutta kansan keskuudessa. Tehdaspoltton kannattajat sen sijaan rakensivat tehdasviinasta kuvan koko kansakuntaa hyödyttävänä pyyteettömänä vaihtoehtona kotipoltton turmelukselle.</p>	
<p>Asiasanat – Keywords 1800-luvun suomenkielinen sanomalehdistö, alkoholihistoria, viinan koti- ja tehdaspoltto, holhoaminen, modernisaatio, vuoden 1863 säätyvaltiopäivät, hermeneutiikka</p>	
<p>Säilytyspaikka – Depository Verkossa. JYX elektroninen arkisto.</p>	
<p>Muita tietoja – Additional information</p>	

Sisällys

Sisällys	3
1. Johdanto	4
2. Tutkimuskysymykset ja aineisto.....	8
Tutkimuskysymykset.....	8
Aineisto	9
Aineiston piirteitä	12
Toimittajat portinvartijoina	15
3. Metodit	19
Sana retoriikan tutkimuksesta ja hermeneutiikasta.....	23
Oman positioni pohdintaa ja tutkimuksen etiikkaa.....	27
4. Aineiston kontekstointi.....	32
Suomi 1800-luvun puolivälissä	34
Sanomalehdet ja niiden tuoma uudenlainen julkisuus.....	37
Kiristyvät asenteet viinanpolttoa kohtaan.....	42
5. Paavo Tikkasen <i>Otawassa</i> käymät väittelyt kotipoltto-kysymyksestä.....	48
Kotipolton puolustamista julkisuuden portinvartijan edessä.....	49
”Tehdaskiihkoinen” vs. ”kotipoltto-urho” – nimimerkit D. A–n ja T. T. vastakkain.....	58
Kotipolton puolustaja, vastustaja ja sovittelija – yhteenvetoa väittelyn osapuolten näkökantojen eroista	68
6. Viina-asian vastapuolet.....	77
Kotipolton puolustajat.....	77
Kotipolton vastustajat.....	92
7. Johtopäätökset.....	104
Miten viinanpolttoasiassa valtiopäivillä lopulta kävi?	104
Mitä tästä kaikesta opimme?	107
Lähteet.....	115

1. Johdanto

Tutkin pro gradu-työssäni viinan kotipoltosta sanomalehdistössä käytyä julkista sanomalehtikeskustelua aikana, jolloin talonpoikien kotipoltto alettiin nähdä ongelmana. Esittelen ja avaatan työssäni tehdaspoltton ja kotipoltton kannattajien näkemyksiä. Tutkimuskysymykseni on, millaisia ominaispiirteitä tai mahdollisia kaavamaisuuksia on havaittavissa keskustelussa viinan kotipoltto-oikeudesta. Talonpojilla oli ollut oikeus polttaa viinaa omista viljoistaan jo kauan ennen Venäjän valtaan joutumista, veroakin siitä oltiin peritty jo vuodesta 1731, joten tämän perinnäisoikeuden poistaminen herätti talonpojissa ymmärrettävästi vahvaa vastustusta (Peltonen 1997: 17). Tutkimukseni sijoittuu 1860-luvulle, jota pidetään yleisesti aikana, jolloin modernisoituminen alkoi käynnistyä Suomessa. Modernisaatiolla tarkoitetaan kokonaisvaltaista yhteiskunnallista ja teknologista kehitystä, joka alkoi 1800-luvulla. Teollisuus ja palvelut alkoivat vähitellen kasvattaa osuuttaan elinkeinona, ihmisten sosiaalinen ja paikallinen liikkuvuus kasvoivat ja rahatalous alkoi vähitellen korvata vaihtotalouden. Suomessa teollistumisen todellinen käynnistyminen tapahtui kuitenkin vasta 1870-luvulla, mikä oli mahdollista 1860-luvun valtiopäivillä toteutetun elinkeinovapauden ansiosta. (Stark 2006a: 11–12.) Maataloudessa taas alettiin 1860-luvulla siirtyä enemmän karjatalouteen nojaavaan tuotantomalliin leipäviljavaltaisuuden sijaan. 1860-luvulla Suomessa sallittiin myös vapaa taloudellinen toiminta, tehtiin päätös kansakoulujen perustamisesta, nostettiin suomen kieli viralliseksi kieleksi ruotsin rinnalle ja siirrettiin maallista hallintoa seurakunnilta kunnille kunnallisuudistuksen myötä. (Suomen kansanedustuslaitoksen historia 1981: 379.)

Modernisaatiota on kuvattu usein käyttäen termejä *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft*. Weber¹ (1968/1978) käytti näitä Ferdinand Tönniesiltä tulevia käsitteitä kuvaamaan perinteistä yhteisöä (*Gemeinschaft*), jota uskontotieteilijä Kati Mikkola kutsuu yhdessäolo-organisaatioksi, ja ”yhdistystä” eli modernia yhteisöä. *Gemeinschaftia* leimasi tunteellinen tai vapaaehtoisuuteen perustuva ”perinteinen” yhteisöllisyys. *Gesellschaft* taas on käännettävissä sopimuksiksi tai organisaatioiksi, joita leimaa oman voiton tavoittelu ja rationaalisuus. (Weber 1968/1978: 41–43; Mikkola 2006: 170). Tällaisesta esimerkiksi sopii

---

¹ Alun perin teoksessa *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie* (1921).

hyvin vaikkapa osakeyhtiö. Usein esiintyvän tulkinnan mukaan perinteisestä yhteisöllisyydestä siirryttiin modernisaation etenemisen myötä entistä enemmän Gesellschaftin kaltaiseen yhteiskunnallisuuteen (Mikkola 2006: 170). Suomi oli 1800-luvun loppuun asti vahvasti maatalousvaltainen maa ja useassa mielessä lähempänä Gemeinschaftin ideaalityyppiä kuin Gesellschaftia. Siitä huolimatta aineistostani löytyy muutamia tekstejä, joissa vaaditaan rationaalisempaa tarkastelua valtionasioihin ja eräs teksti (Aineisto 16), jossa yhteiskuntaa tarkastellaan selvästi kapitalistisesta näkökulmasta. Siinä esitetään, että talonpoikien verotaakkaa tulisi merkittävästi pienentää, jotta teollisuus saataisiin kasvaneen ”ostovoiman” myötä kannattavammaksi.

Pro gradu-työni ajallinen rajausta perustuu vuoden 1863 valtiopäiviin, jotka olivat 50:neen vuoteen ensimmäiset valtiopäivät Venäjän vallan alaisuudessa. (Stark 2006a: 11–12.) Niillä annettiin monia Suomen historiaan dramaattisesti vaikuttaneita päätöksiä, mm: maalaiskuntien erottaminen seurakuntien hallinnosta 1865, painovapaus ja oman rahan saaminen 1865, kotitarpeen viinanpolton kieltäminen ja kansakouluasetus 1866. Seuraavat valtiopäivät kutsuttiin koolle jo vuonna 1867. Niillä säädettiin mm. uusi kirkkolaki 1867, elinkeinoasetus 1868 ja vuonna 1869² lopulta uusi valtiopäiväjärjestys, joka määräsi valtiopäivät pidettäväksi joka viides vuosi. Se merkitsi käytännössä valtiopäivien määräaikaisuuden vahvistamista, joten keisarin ei täytynyt enää erikseen kutsua säätyjä koolle. (Tommila 1988: 270.) Kysymyksistä tärkein työni kannalta on kuitenkin viinan kotipolton kieltäminen. Tieto kotipolton mahdollisesta lakkauttamisesta levisi sanomalehdistön ja kuulopuheiden avulla nopeasti ympäri maaseutua ja sai talonpojat ja muun maaseudun väestön kirjoittamaan kiivaasti sanomalehtiin kotipolttokysymyksestä. Päätös, joka annettiin jo valtiopäivien lopulla 1864, astui voimaan vasta vuonna 1866, joten ymmärrettävästi suurin osa viinanpoltoa puolustelevista kirjoituksista ilmestyi ennen valtiopäiviä ja niillä annettua päätöstä.

Samoihin aikoihin myös uusi julkinen suomenkielinen sanomalehdistö ja uudet rautatiet alkoivat tuoda näkyviä merkkejä muutoksesta ihmisten arkeen. 1800-luvun puolivälin maaseutuyhteisöt eivät eläneet pysähtyneisyyden tilassa, vaan uudistushenki teknologisine innovaatioineen, vaatemuoteineen ja uusine sekulaaris-materialistisine ajatuksineen, tavoitti jo maaseudun väenkin. Osittain uudistuksia

---

² Vuosiluvut on merkitty sen perusteella, milloin asetukset astuivat voimaan.

vastustettiin, osittain ne toivotettiin tervetulleiksi. Toisinaan vastustuksenkin taustalla saattoi konservatiivisuuden sijaan olla rahan puute. (Stark 2013c: 236.) Modernisaation historian lisäksi työssäni sivujuonteena kulkee Suomen alkoholihistoria ja alkoholikulttuuriin liittyvä tutkimus³. Aineistosta ilmenee selvästi, että kotipoltto-oikeus oli jo 1800-luvun puolivälissä vahvoja tunteita herättävä kysymys. Tekstit ovat täynnä kielikuvia ja tunnelatautuneita ilmauksia puolesta ja vastaan, kaiken kaikkiaan teksti on hyvin värikästä ja vaihtelevaa. Alkoholin ristiriitaisuudesta taas kertoo jotain se, että aineistooni päätyneistä teksteistä lähes jokaisessa otetaan kantaa siihen, mitä mieltä itse viinan nauttimisesta ollaan: oikeastaan olisi parempi jos aine kiellettäisiin kokonaan! On mielenkiintoista pohtia missä määrin huoli alkoholin haitallisuudesta oli todellinen, missä määrin retorinen keino väittelyssä.

Yksi työni tarkoituksista on myös esitellä maaseudun väestön äänien moninaisuutta. Pyrkimykseni on etnologi Laura Starkin (2006a: 10) sanoin *etsiä vaihtoehtoja näkemykselle, jonka mukaan modernisaatio oli lineaarista etenemistä "kansan" omaksuessa suhteellisen passiivisesti, mutta johdonmukaisesti uusia ihanteita ja käytäntöjä*. Minua kiinnostaa "Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960" -kirjan kirjoittajien tavoin se äänen kirjo, joka kätkeytyy suomalaisen kollektiivisena pidetyn kehityksen alle (Stark 2006a: 10). Jo aineistoni ensimmäinen lukukerta osoitti, että omakin kollektiivisuuteen taipuva käsitykseni *kansasta* yhtenäisenä ajatuksiltaan ja arvoiltaan, oli aivan liian yksinkertaistava. Aineistosta oli löydettävissä yhtä monia ääniä kuin alkoholikeskustelusta nykyäänkin. Puhuessani kansasta, viittaan edellä mainitun kirjan mukaisesti *rahvaaseen*, siis niin sanottuihin tavallisiin suomalaisiin, jotka asuivat maaseudulla ja tekivät ruumiillista työtä, ja joista suurin osa sai elantonsa suoraan maataloudesta. Käsite viittaa niin tilallisiin kuin tilattomiinkin: talonpoikiin, torppareihin, mäkitupalaisiin, loisiin, kierteleviin työläisiin, kerjäläisiin jne. Suuri osa kansasta ei kuulunut mihinkään säätyyn eikä heillä ollut siten minkäänlaista poliittista edustusta. (Stark 2006a: 10.) Teksteissä näkyi myös useita kilpailevia intressejä ja motiiveja. Tämä käy ymmärrettäväksi, kun ottaa huomioon, miten heterogeenistä maaseudun väestö oli. 1800-luvulla väestönkasvu Suomessa oli merkittävästi suurempaa kuin aiempina vuosisatoina. Väestönkasvu lisäsi luonnollisesti myös tilattoman väestön absoluuttista, mutta myös suhteellista, määrää. (Apo 2001: 85–86.) 1900-luvun alkuun tultaessa tilattomien osuus maalaisväestöstä oli jopa noin puolet (Korkiasaari 2001: 4). Tilalliset, käsityöläiset ja papisto edustivat

---

³ Kansanomaisesta alkoholikulttuurista ja -käsityksistä on jo kirjoitettu laaja tutkimus "Viinan voima" (Apo 2001).

maaseudulla määrällisesti vähemmistöä, mutta heidän vaikutusvaltansa oli huomattavasti tilatonta väestöä suurempi.

Heterogeenisyydestään huolimatta kotipolton puolustajilla oli keskenään samankaltaisia ajatuksia tehdaspoltosta. Sen nähtiin lisäävän salapolttota ja -kapakointia sekä nostavan viinan hintaa. Myös sen suhteen oltiin hyvin epäileväisiä, että tehdaspoltto voisi todella vähentää *juoppoutta*. Kotipolton vastustajat taas näkivät kotipolton lisäävän maaseudun köyhyyttä, näkivät viinanpolttajat itsekkäinä oman edun tavoittelijoina ja syyttivät alkoholia siitä, että se uhkasi perheen onnea. On hyvä huomauttaa, että vaikka viinan yksityinen poltto tahdottiinkin kieltää, kyse ei tuolloin ollut yksiselitteisesti ”alkoholipoliittisesta” päätöksestä – mitään vastaavaa käsitettä ei tuolloin edes tunnettu. Oluen nauttimista jopa suositeltiin, etenkin kun se tapahtui viinan kustannuksella (esim. Aineisto 33). Kotipolton vastaisessa keskustelussa juuri kotipolttoinen viina nähtiin pahana, *turmelusta* aiheuttavana aineena. Muut juomat, jopa rommit ja ulkomaiset viinat sekä esimerkiksi olut jäivät keskustelusta syrjään⁴. Oluen valmistaminen oli maaseudulla täysin vailla valvontaa ja kaupungissakin sitä sai panna kuka tahansa hyvämaineinen henkilö tietyt maksut suoritettuaan. (Peltonen 1997: 29.)

---

⁴ Uusi baijerilaisin menetelmin valmistettu tehdasolut saatettiin aikanaan käsittää jopa raittiusjuomaksi, koska se vieroitti käyttäjänsä kotipolttoisesta viinasta. (Peltonen 1997: 35–36.) Tämän näkemyksen taustalla saattoivat kuitenkin vaikuttaa myös taloudelliset tekijät. On muistettava, että viina- ja oluttehtaat olivat säätyläisten omistuksessa, ja voidaan pitää todennäköisenä, että kotipolton kieltäminen olisi vaikuttanut edullisesti kaikkien tehdasvalmisteisten alkoholijuomien myyntiin.

2. Tutkimuskysymykset ja aineisto

Tutkimuskysymykset

Etnologisessa tutkimuksessa, erityisesti antropologisesti orientoituneessa etnologiassa kenttätutkimus on yhä eräänlainen ideaali. Lyhyesti määriteltynä kenttätutkimus tarkoittaa sitä, että tutkija kerää aineistonsa itse tekemällä kenttätöitä. Tämä tarkoittaa usein sitä, että tutkija tekee haastatteluja ja havainnoi tutkimiaan kohteita ja niiden reaktioita joko osallistuen itse toimintaan tai pysytellen etäämpänä. Tutkimuskentän käsite on kuitenkin huomattavasti laajentunut antropologian klassikoiden kirjoittamisen jälkeen. Nykyään se mielletään useimmiten maantieteellisen paikan sijaan tilaksi, jonka tutkija hahmottaa omien teoreettisten tavoitteidensa ja käytäntöjensä mukaiseksi kohteeksi. (Laaksonen & Knuutila & Piela 2003: 8.) Nykyään kenttä voi tarkoittaa vaikkapa arkistoa tai nettiä, kuten omassa tapauksessani. Tärkeimpänä pidetään sitä, minkälaisia kysymyksiä tutkija ”kentälleen” esittää. Oma aineistoni edustaa tämänkaltaista tutkimusta – vaikka hainkin aineistoni netistä, se on luonteeltaan käytännössä arkistomateriaalia. Tälle materiaalille sitten esitän kysymyksiä, joihin katson aineiston voivan vastata. Työni historiallisuus ei ole etnologiselle tutkimukselle vierasta, sillä ala on jo perinteisesti ollut antropologiaa historiallisemmin orientoitunut tiede (Jargon 2002: 66). Tekemäni tutkimus edustaakin tällä hetkellä Jyväskylän yliopistossa paljon tehtävää historiallisesti orientoitunutta kansanelämän tutkimusta.

Usein niin sanotun ”tavallisen ihmisen” ja marginaalisten ryhmien historiallinen tutkiminen on haastavaa sen takia, että ensikäden lähteitä on olemassa erittäin vähän. Tulkintoja täytyy tehdä sellaisten aineistojen perusteella, joissa ihmisten ajattelun ilmaukset eivät suoraan näy. Usein historiantutkimuksessa käytetyissä aineistoissa nähtävillä on vain inhimillinen toiminta, jonka perusteella ajattelua pyritään rekonstruoimaan, siinä määrin kuin se on edes mahdollista (Hyrkkänen 2002: 27). Käyttämäni aineisto onkin tässä suhteessa poikkeuksellista: se koostuu yksinomaan eri asemassa olevien ihmisten sanomalehtiin lähettämistä kirjeistä. Tämän takia on mahdollista tehdä

tutkimusta, millä on ainakin teoriassa potentiaali kertoa jotakin siitä, miten 1800-luvun puolivälin suomalaiset ajattelivat. Juuri tähän pyrinkin työssäni.

Tutkin siis viinanpoltosta suomenkielisessä lehdistössä käytyjä keskusteluja. Teksteissä minua kiinnostaa se, mitä ne kertovat ajastaan, ympäröivästä yhteiskunnastaan, kirjoittajiensa arvostuksista ja ajattelutavoista. Kirjaimellisesti tulkittuna näiden asioiden tavoittelemisen olisi hyvin kunnianhimoista ja käsitän, että kyse on vain pro gradu -työstä, joten olen pyrkinyt rajaamaan tutkimuskysymykseni niin yksinkertaiseksi kuin mahdollista niissä rajoissa, että se vastaa näihin mielenkiinnon kohteisiin. Lähtiessäni lukemaan tekstejä olen aluksi kiinnittänyt huomiota kirjoittajien tyyliin, nimimerkkeihin, otsikoihin ja muihin suhteellisen selkeästi havaittaviin piirteisiin. Nämä yksityiskohdat antavat jotain alustavaa tietoa siitä, millainen maailma kirjoittajien mukaan on ollut, ja ne ovat siitä syystä tärkeää tietoa tutkimukseni kannalta. Kuitenkin vasta kaikkien tekstien useampi lukukerta on syventänyt käsitystäni siitä, miten teksteissä toisinaan ilmenevät sosiaaliset asemat ym. ”taustatiedot” ovat mahdollisesti olleet muovaamassa heidän ajatteluansa. Tämä on jo osin syvempää analyysiä, jonka erottaminen on tärkeää lähinnä tutkimusprosessin ymmärtämisen kannalta. Syvemmissä analyysissä olen kuitenkin kiinnittänyt enemmän huomiota seuraaviin kahteen kysymykseen. ”Millaisia ominaispiirteitä tai mahdollisia kaavamaisuuksia on havaittavissa keskustelussa viinan kotipoltto-oikeudesta?” ja ”Voidaanko niiden perusteella sanoa jotain keskustelijoiden maailmankuvien tai näkemysten eroista?”

Aineisto

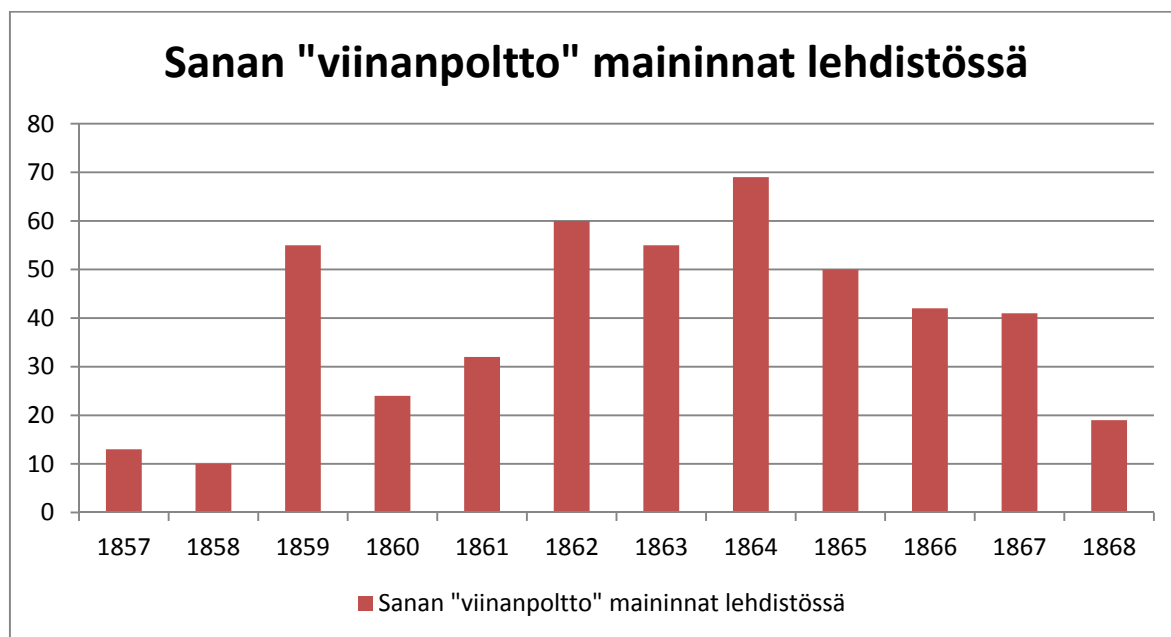
Aineistoni koostuu 39:stä eri sanomalehtinumerossa julkaistusta tekstistä vuosien 1857–1867 välillä. Valitsin aikarajauksen siitä syystä, että kotipoltto kiellettiin valtiopäivillä 1863, ja halusin saada tekstejä molemmiin puoliin rajausta, etenkin ennen päätöksen tekoa. Keskustelu on ollut kärkkäintä silloin, kun asiaan on koettu voitavan vielä vaikuttaa. Lehdet on digitoitu eli skannattu ja luettu tietokoneohjelmalla, joka on muodostanut niistä tekstitiedoston, mikä mahdollistaa hakujen tekemisen

valtavaan aineistomassaan. Olen kerännyt aineistoni Historiallisesta sanomalehtikirjastosta, joka on Kansalliskirjaston hallinnoima digitaalinen sanomalehtiarkisto. Aineiston kerääminen tarkoitti käytännössä sitä, että tein hakuja arkiston sanomalehtitietokantaan hakusanoilla kotipoltto, viinankeitto, kototarwis ja viinanpoltto saadakseni mahdollisimman kattavasti erilaisten kirjoittajien tekstejä. Nämä ovat myöskin ilmaisia, joilla viinanpolttoa teksteissä luonnehditaan. Koitin myös muita hakusanoja, mutta ne eivät tuottaneet tuloksia. Tämän jälkeen tallensin tiedostot koneelleni ja aloin lukea niitä. Aineistoni on kokonaisuudessaan digitaalisessa muodossa ja periaatteessa kuka tahansa voi käydä etsimässä sen verkosta käyttämällä samoja hakusanoja ja samaa aikarajasta kuin minä. Historiallinen sanomalehtikirjasto löytyy osoitteesta <http://digi.kansalliskirjasto.fi>.

Aineistoni kattaa suurimman osan vuosien 1857 ja 1867 välillä ilmestyneistä suomenkielisistä sanomalehdistä, joissa viinanpolttokysymystä puitiin. Kaiken kaikkiaan minulla oli kuutisenkymmentä sanomalehden numeroa tarkastelussa, joista jouduin karsimaan osan pois, kun tarkempi perehtyminen paljasti, etteivät ne käyneet graduni rajaukseen: Etsin nimittäin tekstejä, jotka olivat lehteen lähetettyjä, siis kirjeenvaihtajien kirjoittamia, ja ottivat kantaa viinanpolttoasiaan, joko puolesta tai vastaan. Uutisjutut, raportit tai toimittajan mielipiteet asiasta olen jättänyt tarkastelun ulkopuolelle, paitsi siinä tapauksessa, kun toimittaja on kommentoinut julkaisemaansa kirjettä. Tarkkaan analyysiin olen ottanut yhteensä 38 tekstiä. Alkuperäisenä rajauksena pidin gradu-työni ohjaajan suosituksesta 30:tä tekstiä, mutta päädyin ottamaan mukaan muutamia muita, joissa kommentoitiin jo tarkastelemiani kirjoituksia. Kirjeiden takaa vaikuttaa löytyvän ihmisiä kaikista säädyistä, mutta ne tuntuvat painottuvan pappien, talonpoikien ja vähemmässä määrin säätyläisten kirjoituksiin. Tämä on kuitenkin valistunutta arvailua, koska kirjoittajat eivät kerro itsestään kirjeissä yleensä juuri mitään. Tekstejä, jotka karsiutuivat pois tarkasta analyysistä, olen kuitenkin käyttänyt yleisenä apuna kirjoitusten kontekstoinnissa ja rakentaessani käsitystäni 1860-luvun sanomalehtikirjoittelusta ja yleensäkin ajan historiallisista oloista. Eniten tekstejä on lehdistä *Otawa*, *Sanomia Wiipurista* (Viipuri), *Sanomia Turusta* (Turku) ja *Suomettaresta* (Helsinki). Tämän lisäksi aineisto sisältää tekstejä seuraavista lehdistä: *Helsingin Uutiset* (Helsinki), *Oulun Viikko-Sanomia* (Oulu), *Sanan-Lennätin* (Viipuri), *Hämäläinen* (Hämeenlinna), *Suomalainen Virallinen Lehti* (Helsinki), *Suomen Julkisia Sanomia* (Helsinki) ja *Tapio* (Kuopio). Tarkoitukseni ei siis ollut ottaa käsittelyyn jokaista aikavälillä ilmestynyttä viinanpolttoa koskevaa kirjoitusta, vaan juuri alkuperäisen rajaukseni mukaan 30 maaseutukirjeenvaihtajan tekstiä. On siis

hyvin mahdollista, että hyödyllisiä aineiston palasia on jäänyt minulta huomaamatta. Mahdollisuutta lisää se, että Historiallisen sanomalehtikirjaston hakukone tuottaa hyvin paljon täysin aiheen ohi meneviä hakutuloksia, eikä näin ollen kaikkien tekstien tarkka lukeminen ole mahdollista. Ei kuitenkaan vaikuta siltä, että aineistosta ulos jääneitä kirjoituksia olisi merkittävästi, epäilen että korkeimmillaankin toiset 30:tä. Jouduin nimittäin kahlaamaan hakutuloksia läpi usein melko tarkastikin, että sain lehtiin lähetetyt kirjoitukset käsiini. On myös mahdollista, ainakin periaatteessa, että aiheesta on puhuttu myös jollakin harvinaisemmalla termillä, joka minulta on jäänyt huomaamatta, mutta sitä pidän äärimmäisen epätodennäköisenä, koska sana olisi hyvin luultavasti tullut vastaan jossakin yhteydessä.

Tein Historialliseen sanomalehtiarkistoon haun hakusanalla "viinanpoltto" havainnollistaakseni nopeasti aiheeseen liittyvän keskustelun määrällistä kehitystä 1850–1860-luvuilla. Osumia tuli seuraavasti:

Tein haun vain yhdellä yleisimmällä sanalla, joten hakutulos antaa vain karkean, mutta kuitenkin havainnollisen kuvan siitä, miten viinanpolttokeskustelun määrä lehdistössä kasvoi. Monet osumista ovat lakiin liittyviä huomautuksia tai uutisjuttuja, mutta luvun sisään mahtuvat myös mielipidekirjoitukset. Vuonna 1864 valtiopäivien ollessa käynnissä, osumia tuli ymmärrettävästi eniten. Vuoden 1859 piikki saattaa selittyä satunnaishajonnalla, sillä uutiset eivät vaikuta poikkeavan muiden

vuosien kirjoituksista. 1870-lukua lähestyttäessä keskustelu ymmärrettävästi hiljeni, sillä kotipolton kieltävä päätös oli jo tehty ja 1860-luvun lopulla suuret nälkävuodet toivat muita murheita myös sanomalehdistöön.

Käytän kirjoittaessani paljon aineistossa esiintyviä sanamuotoja, sillä en halua tutkimukseni olevan täynnä anakronismeja tai muita harhaanjohtavia ilmauksia. En esimerkiksi puhu alkoholismista, vaan *juoppoudesta*, koska alkoholismi voisi herättää vääränlaisia mielikuvia liittyen esimerkiksi käsitteen nykyiseen lääketieteelliseen määritelmään. Nykysuomen mukaisia käsitteitä käytän analyttisinä työkaluina, en kuvatessani kirjeitä lähettäneiden ihmisten mahdollista ajattelua. Olen merkinnyt lainaukset, sekä suoraan aineistosta lainatut sanat ja ilmaukset että muilta tutkijoilta lainatut sitaatit kirjoittamalla ne kursiivissa, enkä ole korjannut kirjoitusvirheitä tai lisännyt pilkkuja. Myös lehtien nimet on kursivoitu⁵, sen sijaan nimimerkit ja käsitteet ovat kursiivissa vain niiden esiintyessä ensimmäisen kerran tai ollessaan viittauksia lainattavaan tekstiin. Aineiston olen merkinnyt muotoon ”Aineisto [nro]”. Lehtien nimet, juttujen otsikot, kirjoittajien nimimerkit ynnä muut tiedot löytyvät lähdeluettelosta.

Aineiston piirteitä

Sanomalehdissä 1860-luvulla julkaistut lukijoiden lähettämät kirjeet olivat muodoltaan melko vakiintumattomia. Ne eivät olleet suoranaisia mielipidekirjoituksia, toisinaan ne lähentelivät jopa nykyaikaista ulkomaankirjeenvaihtoa. Niissä saatettiin kertoa paikkakunnan, toisinaan myös ulkomaiden asioita, mikäli kirjoittaja oli sattunut matkaamaan ulkomailla. Kirjeiden tyyli vaihteli huomattavasti lähettäjän kirjoitustaidon, sosiaalisen aseman ja tietämyksen perusteella. Kirjeet sisälsivät mielipidekirjoitusten lisäksi piirteitä nykyisistä uutisista, esseistä ja ilmoituksista. Niissä saatettiin esimerkiksi kertoa ensin paikkakunnan tapahtumista ja ottaa kantaa niihin, pohtia minkälaista paikkakunnan yhteiselo on ollut ja kirjoittaa tulevista tapahtumista. Joukossa oli tarkkoja kuvauksia,

---

⁵ Lisäksi olen muuttanut aineistossa lähes yksinomaan käytettävän tuplaveen tavalliseksi v:ksi, koska niillä ei ole äänteellistä eroa nykysuomeen, ja niiden säilyttäminen tuntuisi siksi harhaanjohtavalta. Poikkeuksena tästä ovat nimet, jotka ovat alkuperäisessä asussa.

leikkimielisiä tarinoita, yleispiirteet toteavia kertomuksia ja kantaaottavia tai jopa panettelevia tekstejä. Seuraava lainaus vuodelta 1861 on yksi esimerkki siitä, millaisia kotiseutukirjeet olivat. Tyyliään se on lähinnä leikkimielistä tarinaa:

Temmekseltä 5. p. maalisk. Eräässä torpassa ruvettiin täällä keittää tuhartamaan viinaa taloinki tarpeeksi; mutta eipä tämä keino kauvan kannattanut. Naapurin mies sai ketun, jonka peijaita mentiin juomaan. Juotiin niin kauvan, että meni koko ketun nahka peijaisissa. Mutta senpä toimesta tämä viinankeitto olikin. Asia tuli tiedoksi kruununmiehille, jotka kävivät keittokeinon hävittämässä ja veivät ennen keitetynkin viinan. – Susia ei tänä talvena ole paljon kuulunut, mutta on kuitenkin muuan usein nähty täälläkin juoksentelevan. Ei se ole saanut tehdä vahinkoa.

J–n. (Aineisto 7.)

Kertomuksen henkilö on ilmeisesti keittänyt viinaa ketun peijaisia varten virallisten keittoaikojen ulkopuolella, jolloin se on kruununmiesten silmissä laskettu salapoltoksi, jota se tietysti tarkallaan ottaen on ollutkin. Niinpä virkamiehet ovat takavarikoineet myös mahdollisesti lailliseen aikaan keitetyn viinan. Kirjeen kirjoittajan tiedot eivät käy esille muuten kuin sen osalta, mitä hänen kirjoitustavastaan ja nimimerkistään voidaan päätellä. Arkaluonteisista asioista tai omasta pitäjästään puhuessaan kirjoittajat käyttivät usein nimimerkkiä välttääkseen yhteenottoja. Lainauksessakin puhutaan humoristiseen sävyyn saman pitäjän henkilöstä, joten kirjoittaja on luultavasti nähnyt parhaaksi olla käyttämättä omaa nimeään. Toimittajat vaativat kirjoittajia ilmoittamaan heille myös oikean nimensä ehkäistäkseen lehtiin kohdistuvia herjaussyytöksiä, mutta on tavallista, että lehdessä kirjeet julkaistiin nimimerkillä (Stark 2013a: 38). Aineistossani on kuitenkin kolme tekstiä, joissa kirjoittaja on käyttänyt omaa nimeään. Jokainen näistä teksteistä on kantaaottava (kuten toki suurin osa aineistostani muutenkin). Lisäksi kahdessa tapauksessa allekirjoituksen perässä on kirjoittajan ammatti tuomassa kirjoitukselle arvovaltaa ja uskottavuutta. Toisen on allekirjoittanut rusthollari⁶ eli ratsutilallinen.

---

⁶ Suurimman osan ratsutiloista muodostivat ns. ratsastalot, jotka olivat kooltaan ja arvoltaan pienempiä kuin rusthollit, joita taas oli huomattavasti vähemmän. Rusthollareita asui eniten Suomen eteläisillä seuduilla, sillä ne olivat maan viljavimpia alueita. (Läntinen 1991 [online].)

Rusthollarit olivat sitoutuneet varustamaan ratsuväkeen ratsumiehen ja tämän varusteet, mitä vastaan he saivat verohelpotuksia ja muodostivat näin ollen eräänlaisen talonpoikaisen eliitin. (Läntinen 1991 [online].) Toisen kirjoittajan ammatti taas oli kihlakunnan tuomari, jonka jälkeen toimittajakin puhuttelee häntä pokkuroiden: *[N]iiden syystä tulivat ilmi Nakkilan kappelin kauniit ja ylistettävät edistymisharrastukset, joiden julkaisemisesta herralle lakimiehelle sanomme näin nöyrimmän kiitoksemme* (Aineisto 2).

Paloviinan koti- ja tehdaspolttamista koskeva kirjeenvaihto oli varsin monimuotoista. Vaikka kirjeet sisälsivät paljon samankaltaisuuksia perustelujen ja arvostuksien osalta, ne sisälsivät myös paljon poikkeavia näkökantoja. Kotipolton puolustajat olivat usein tilallisia jo siitä ilmeisestä syystä, että heille viinanpolttamisesta oli eniten hyötyä. Viittaan hyödyllä rahalliseen hyötyyn, jota varakkaat tilanomistajat saavuttivat viinaa myymällä tai vaihtamalla. Haluan huomauttaa, että käytän varakkuuden suhteen aikalaismääritelmää, jonka mukaan varakas perhekuunta oli sellainen, jossa voitiin läpi vuoden syödä ”selvää leipää”, eli jossa ei tarvinnut turvautua korvikkeisiin edes kevätkaudella (Apo 2001: 371–372). Ehdottomasti suurin osa niistä, jotka hyötyivät kotiviinanpoltosta, kuului talonpoikaissäättyyn, mutta tavallisen (lue köyhän) maaseudun väestön silmissä, hekin saattoivat näyttäytyä maaseudun pikkuperroina. Hyötynäkökulma ei ollut kuitenkaan ainoa tai kaikille kirjoittajille edes ratkaiseva syy puolustaa kotipoltoa. Usein kirjeissä ilmaistiin pelko siitä, että viinan hinta nousisi radikaalisti sen jälkeen, kun siirryttäisiin kotipoltosta tehdaspolttoon (esim. Aineisto 3 ja 9). Tähän lisättiin joskus vielä epäily siitä, että jatkossa talonpojat joutuisivat myymään viljansa tehtaisiin halvalla, kun taas itse viina olisi ostettava hyvinkin kalliiseen hintaan (Aineisto 5 ja 9). Tehdaspolton myös epäiltiin lisäävän salakapakointia ja -polttoa, koska maaseutu oli pullollaan viinanpolttolaitteita, eikä vanha taito mihinkään katoaisi lakimuutoksen myötä (esim. Aineisto 5 ja 6). Omituisempiakin perusteluja nähtiin. Eräässä kirjeessä väitettiin, ettei tehdasviina ole puhdasta paloviinaa, vaan *kuparinruosteen sekaista ainetta* (Aineisto 9). Joissakin kirjoituksissa myös vaadittiin viinanpolton kieltämistä ylipäättään, riippumatta siitä, kuka sitä polttaa (esim. Aineisto 10).

Analyysiin ottamistani teksteistä kotipoltoa puolustavia ja vastustavia tekstejä oli vuoden 1862 loppuun mennessä tasaisesti, 8 puolesta ja 7 vastaan. Vuoden ’62 jälkeen viinanpolttoa puolustavia tekstejä

löytyi kuitenkin vain 3 kappaletta, kun taas vastustavia tekstejä oli jopa 12. Tähän on kuitenkin laskettu kaikki tekstit, myös samojen kirjoittajien eri tekstit⁷. Tekstejä, joissa ei otettu kantaa suoranaisesti kummankaan polttotavan puolesta, oli kaiken kaikkiaan 6. Yksi mahdollinen syy puolustustekstien huomattavaan vähenemiseen on se, että kotipolton innokkaimmat puolustajat, tilalliset, olisivat tuossa vaiheessa, vuosien vastustuksen jälkeen, nähneet kotipolton väistymisen jo vääjäämättömänä, jolloin sen puolustaminen olisi saattanut jo tuntua hyödyttömältä. Toinen mahdollisuus on, että toimittajat jättivät heidän kirjeensä julkaisematta, koska aiheesta oli jo keskusteltu pitkään. Vuonna 1863 uutiset valtiopäiviltä alkoivat kiiriä ja viinan kotipolttokysymys oli yksi isoista kysymyksistä. Sitä pyöriteltiin pitkään ja siitä paljon myös kirjoitettiin lehdissä. (ks. esim. Päivätär 17.10.1863 (7): 2; Päivätär 2.4.1864 (14): 2–3.)

Toimittajat portinvartijoina

Toimittajat tekivät työtään usein sivutoimisesti ja harvat toimittajista tuottivat lehtiinsä juurikaan omaa, alkuperäistä sisältöä. Merkittävä osa lehtien sisällöstä muodostui muista lehdistä tai kirjoista lainatuista teksteistä, mahdollisesti, joskaan ei välttämättä, hieman uudelleen muotoiltuna ja lyhennettynä. Historioitsija Päiviö Tommilan mukaan vuoden 1848 sanomalehtien kotimaanuutisista 54% ja ulkomaanuutisista 42% oli lainattu muista lehdistä (Tommila 1988: 206). Ajan lehtiä lukiessa on usein vaikea erottaa mitkä osat ovat toimittajan omia kirjoituksia, mitkä ulkopuolista tekstiä, sillä toimittajat viittasivat lähteisiinsä hyvin epämääräisesti, usein eivät ollenkaan (Tommila 1988: 205). Kokonaiskuvaa sekoittaa entisestään se, kun lähtetyt kirjeet julkaistiin toisinaan *maaseuduilta* tai *kotimaasta* otsikon alla, toisinaan taas uutisina tai muina juttuina ilman nimimerkkiä. Lisäksi käännöstekstit, avustajien kirjoitukset ja uutislainat muista lehdistä kulkivat samassa lehdessä sulassa sovussa keskenään (Tommila 1988: 204–207).

---

⁷ En näe syytä eritellä, montako *eri* kirjoittajaa on vastustanut tai puolustanut viinanpolttoa, sillä aineistoni ei ole tilastollisesti edustava. En ole etsinyt aineistooni systemaattisesti jokaista viinanpolttoa kommentoivaa tekstiä, vaikka olenkin pyrkinyt löytämään niin monta tekstiä, että suurin osa mielipiteistä tulee käsiteltyä. Kirjoittajien määrän arviointia vaikeuttaa myös se, että on mahdotonta arvioida kirjoittivatko samat henkilöt tekstejä eri nimimerkeillä.

Ajan lehdistössä oli luonnollisesti viinanpolttamisaiheen lisäksi käynnissä monia muitakin diskursseja. Merkittävimpiä niistä olivat keskustelut suomenkielen asemasta ja oikeinkirjoituksesta, kirjoitukset uusista tai tehokkaammista maanviljelystavoista, kansaa valistavat kirjoitukset ja valtiopäivien myötä myös poliittiset aiheet. Sen lisäksi lehtien sivuilla näkyivät uutiset ulkomailta, valtiopäiviltä, paikallisista tai julkisista tapahtumista, kirjoitukset liittyen katovuosiin, keskustelut kouluista, kirjastoista, valtion varainkäytöstä jne. Edellä mainittujen lisäksi lehdistä saattoi myös lukea polemiikkeja, joita käytiin toisten lehtien, tai niiden toimittajien kesken (Tommila 1988: 188). Poliittisesti merkittävimpiä aiheita tuona aikana olivat kuitenkin suomenkielen asemaan ja kotipolttoon liittyneet keskustelut. Uutisia myös lainattiin paljon ulkomaisista lehdistä, jolloin usein ilmoitettiin vain alkuperämaa tai julkaisukaupunki. Suomalaisista lehdistä eniten lainattiin Suomen virallista lehteä *Finlands Allmänna Tidningiä*, suomenkielisistä suosituin taas oli *Suometar*. (Tommila 1988: 204–207.) Maaseutukirjeitä olivat julkaisseet jo *Borgå Tidning* ja *Maamiehen Ystävä* 1840-luvulla, mutta todellinen maaseutukirjeenvaihdon uranuurtaja oli Paavo Tikkasen toimittama *Suometar*. Kirjeenvaihtajien määrä *Suomettaressa* alkoi kasvaa nopeasti vuodesta 1851 lähtien ja saavutti huippunsa vuonna 1855, jolloin se julkaisi peräti 386 kirjettä. Maaseutukirjeistä tuli merkittävä ja vakiintunut osa sanomalehtiä 1850–1860-luvuilla, ja sellaisena tilanne pysyi aina pitkälle 1900-luvulle saakka. (Tommila 1988: 197–203.)

Kirjoittaminen ei ollut kansanmiehille helppoa ja toimittajat joutuivat usein korjaamaan kirjeiden kieltä tai peräti kirjoittamaan ne kokonaan uusiksi. Tästä syystä lehtien toimittajilla oli merkittävä rooli suomen kirjakielen kehittämisessä. (Tommila 1988: 204.) *Suometar* ja *Suomen Julkisia Sanomia* saivat kirjeitä kaikkein laajimmin koko maasta, muut lehdet saivat merkittävän osan kirjeistään omalta maakunnalliselta alueeltaan, vaikka niihinkin saapui tekstejä ympäri Suomen. Kirjoittajat käyttivät yleensä nimimerkkejä, jolloin kirjoittajien todellisen henkilöllisyyden määrittäminen on monessa tapauksessa hankalaa. Toisinaan tekstejä on julkaistu myös ilman nimimerkkiä, mutta harvemmin henkilön oikealla nimellä. Samat kirjoittajat saattoivat myös käyttää useita nimimerkkejä, minkä takia arviot kirjoittajien kokonaismäärästä ovat jokseenkin summittaisia. (Tommila 1988: 200–202.) Kaiken kaikkiaan Tommila arvioi suomenkielisissä lehdissä (joita oli vuoteen 1865 mennessä hieman yli parikymmentä, kun myös lyhytkestoiset lehdet lasketaan) olleen kirjeenvaihtajia vuosina 1847–1865 yhteensä kaksi ja puoli tuhatta. Kaupungeissa heistä asui runsaat 300 ja maaseudulla ainakin 2200. Eniten kirjoitettiin Lounais-Suomen, Hämeen ja Satakunnan vauraissa pitäjissä. (Tommila 1988: 201.)

Suomettareen 1850-luvulla kirjoittaneista arviolta 60% oli ammattinsa puolesta ”kynäilijöitä”, pappeja, lukkareita, koulumestareita jne., kun taas loput 40% koostui valistuneista talonpojista. 1860-luvulla talonpoikien osuus entisestään kasvoi. (Tommila 1988: 202.)

Kirjeiden julkaistuksi saaminen oli kirjoittajille hyvin tärkeä motiivi kirjoittamiselle. Toimittajille lähetetyistä saatekirjeistä kävi hyvin ilmi, että kirjoittajat suhtautuivat toimittajiin usein korostetun nöyrästi, nykylukijan silmään kirjoittajien alamaisuus voi näyttää jopa huvittavalta. Hyvä esimerkki tästä on etnologi Laura Starkin tutkimuksessa lainattu kirje otsikolla *Korkeasti oppinut tietoviisauden tohtori Herra P. Tikkanen!* (Stark 2013a: 50–51):

Tässä lähestyn teidä nöyrällä kysymyksellä. Olen lähettänyt muutamia kirjeitä Suomettareen pandavaks. Waan olen ikävällä otottanut niidä suomettaren palstossa Tulevaks. Mutta Turhaan. Minä luulen, Ettei Dohdor P. Tikkanen olis heittänyt niistä. Etes muutamija kohdia panemada – Jos ne olis tullut teidän käsillen... (SKS KIA Kirjekokoelma 86, Johan Turunen, 6.4.1862. Hanna Karhun litteroimana.)

Jos ja kun kirjeitä hylättiin, syitä hylkäämiselle oli useita. Jotkin kirjeet jouduttiin jättämään pois sensuurin vuoksi, toiset ideologisesta linjasta poikkeavuuden tähden. Hyvä esimerkki jälkimmäisestä on toimittajan (oletettavasti Tikkasen) kirjeenvaihto Suomettareen kirjoittaneen kanssa: *Otavan pojalle Walkealassa. Kirjoituksenne: »Kuinka lähimmäistä rakastetaan» on tullut meille, vaan sitä ei panna Suomettareen sen tähden, että se on liian parjaavainen eikä asiassa sisällä mitään* (Suometar 20. 1. 1860: 3). Tavallista oli myös kirjeiden lyhentäminen tai osiin pilkkominen, jolloin kirjeen perään kirjoitettiin toisinaan *jatketaan*, mutta aina edes tätä ei tehty. Seuraava lainaus, joka löytyy *Helsingin Uutisten* 31 nrosta (20. 4. 1863: s. 2) kuvastaa hyvin toimittajan työhön 1860-luvulla liittynyttä valintaprosessia:

Me näemme Tapiossa, että lähettäjä on pahaksunut tätä loppupuolen poisjättämistä. Me saamme hänelle ja muille lähettäjille ilmoittaa, että jos tahtovat kirjoituksiaan suorastaan lehteen, niin kirjoittakoot lyhyesti. Jos kirjoituksissa löytyy tärkeitä uutisia, niin nämät heti julkaistaan. Mutta jos kynäelmät ovat pitkät eivätkä sisällä mitään, jonka julkaiseminen olisi erittäin kiiruhtavaa, täytyy meidän niitä lyhentää tahi tilan mukaan sovittaa.
(Helsingin Uutiset 20. 4. 1863: s. 2)

Osa kirjeistä karsittiin myös siksi, että ne olivat yleisön oletettujen kiinnostusten ulkopuolella ja myös sellaisia kirjeitä tuli toimituksiin, jotka olivat *Tapion* toimittajan Antti Mannisen mukaan *sekavia, eikä niissä ole mitään, joka ansaitsi yleisölle kertoa* (Stark 2013a: 37). Tämän lisäksi vaikuttaisi siltä, että lehdissä julkaistujen kirjeiden tuli ilmentää edistysuskoa. Stark kirjoittaa, että kaikkien ajan lehdissä julkaistujen kirjeiden tuli perustua ajatukselle, että *niin yhteiskunnan kuin yksilöidenkin oli mahdollista ja tuli pyrkiä parantamaan materiaalisia olosuhteita* (Stark 2013a: 38). Kirjoitusten tuli myös olla kristillisen moraalien mukaisia ja niissä tuli näkyä usko ihmisten moraalisen parannuksen mahdollisuuteen, tai niiden oli muuten oltava valistavia (Stark 2013a: 38). Nämä vaatimukset eivät luonnollisesti olleet julkilausuttuja tai välttämättä edes täysin tiedostettuja, mutta ne käyvät ilmi hylkäysesimerkkien lisäksi sen perusteella, millaisia kirjeitä ajan lehdissä on julkaistu.

Omassa aineistossani ei ole yhtäkään tekstiä, josta kävisi ilmi, että se on naisen kirjoittama. Stark on löytänyt ajalta 1847–1865 yhteensä vain 31 naispuolista maaseutukirjeenvaihtajaa, jotka ovat kirjoittaneet yhteensä 37 kirjettä. Heidän määränsä suhteessa yllä (s.15) esitettyyn kirjeenvaihtajien kokonaismäärään oli siis alle kaksi prosenttia. Starkin mukaan ei ole todennäköistä, että naiskirjoittajat olisivat pyrkineet esiintymään miespuolisella tai sukupuolineutraalilla nimimerkillä, sillä kaikkien kirjoittajien tuli ilmoittaa koko nimensä lehden toimittajalle. Tämän lisäksi niissä kirjeissä, joita naispuolisilta kirjoittajilta on julkaistu, korostuu se, että naiset ovat näyttäneet tarvinneen toimittajien tukea, mikäli ovat halunneet saada kirjeensä julkaistuksi. (Stark 2013b: 159–160, 163.) Myös köyhä kansanosa näkyy vähäisessä määrin aineistossani, vaikkakin joitakin viittauksia heihin löytyy, ja ainakin yksi ammatiltaan renkinä toiminut kirjoittaja (Aineisto 1).

3. Metodit

Asiat, jotka ovat tiettyinä aikana ja tietyssä kulttuurissa mahdollisia ja kiistattomia tai itsestään selviä, eivät ole sitä jonain toisena aikana ja jossain toisessa kulttuurissa.
(Hyrkkänen 2002: 75)

Edellinen aatehistorioitsija Markku Hyrkkäsen lainaus on hänen luonnostelemansa aatehistorian lähtöajatus, mutta se voisi tuollaiseen olla myös missä tahansa etnologiaa tai antropologiaa esittelevän kirjan johdannossa. Nykyään yleinen näkemys historian tutkimuksessa on, että menneisyyden ihmisten tutkiminen on ikään kuin vieraan kulttuurin tutkimista. Näkemykseen sisältyy ajatus, että ihmiset ja yhteiskunnat muuttuvat ajan kuluessa, eikä esimerkiksi 1800-luvulla maaseudulla eläneitä suomalaisia voida verrata suoraan nykyisiin, kaupungeissa asuviin, suomalaisiin. Tämän näkemyksen mukaan historiantutkimus kertoo, samaan tapaan kuin vieraan kulttuurinkin tutkimus, yhdenlaisesta inhimillisestä ymmärtämisen ja kokemisen tavasta, edellyttäen, että historioitsijat tutkivat ihmisten toimintaa. Toiminnan ymmärtäminen nimittäin edellyttää ihmisten ajattelun ymmärtämistä ja niin sanottua *historiallista mielikuvitusta* (käsite Collinwoodilta, mutta käytän sitä Hyrkkäsen kautta) (Hyrkkänen 2002: 21). Historiallinen mielikuvitus tarkoittaa yksinkertaistaen sitä, että tutkijan on ikään kuin ristikuulusteltava aineistoaan. Hän ei voi useinkaan odottaa, että aineisto omatoimisesti kertoisi hänelle vastaukset, sillä se on ”tehty” vastaamaan vain joihinkin kysymyksiin. Vain päättelemällä, yhdistelemällä eri aineistojen tietoja ja esittämällä kysymyksiä – siis käyttämällä mielikuvitusta – voidaan saada vastauksia tutkimuksen kysymyksiin. (Hyrkkänen 2002: 218-221.) Menneisyyden ihmisiä ei kuitenkaan pidä eksotisoida liikaa. Samoin kuin folkloristi Satu Apo, olen itsekin pannut merkille, että tutkiessani oman kielialueeni ihmisiä, samankaltaisuudet heihin nähden korostuvat, ja heidät on helppo nähdä enemmän itseni kaltaisina kuin vieraina tai toisina. Heidän ajattelunsa eli se, mitä siitä voidaan päätellä lehtikirjoitusten perusteella, tuntuu minusta ymmärrettävältä. Suurin ero heidän toiminnassaan selittyy sillä, että heidän kokemusmaailmansa on maanviljelyyn sidottu ja heidän tietonsa maailmasta ovat toisenlaisia kuin minun. (Ks. Apo 2001: 37-38.)

Aihetta sivuten, uskontotieteilijä Kati Mikkola muistuttaa, että tutkijoiden jälkeenpäin tekemät aikarajaukset alkavat helposti elää omaa elämäänsä. Kun modernisaation kohdalla puhutaan *murroksesta*, voi syntyä vaikutelma, että jokin yhteisöllisyyden traditio olisi siirtynyt uuden yhteiskunnallisen järjestyksen tieltä, vaikka todellisuudessa vanhat tavat elivät pitkään uusien käsitysten rinnalla. Muutos (jota käytän mieluummin kuin kehitys-sanaa) sisälsi ristiriitoja eikä se ollut yksisuuntaista, eliitiltä rahvaalle suoraan siirtyvää, tai muutoinkaan suoraviivaista. Mutta luonnollisesti on helpompi kirjoittaa siitä näkökulmasta, mitä tapahtui, kuin siitä, mitä olisi voinut tapahtua. (Mikkola 2006: 170–172.) Esimerkiksi Suomessa kieltolaki meni lopulta läpi usean äänestyskerran jälkeen, mutta Ruotsissa se vältettiin niukasti kansanäänestyksessä, vaikka vielä vuonna 1942 49 % ruotsalaisista gallup-kyselyn vastaajista kannatti täydellistä kieltolakia (Peltonen 1997: 9).

Tutkimukseni edustaa nykyaikaista etnologista tutkimusta. Tieteenfilosofian kentässä se sijoittuu jonnekin historian tutkimuksen ja hermeneuttisesti orientoituneen kulttuurintutkimuksen välimaastoon. Työni tavoitteena ei ole historiallisesti ainutkertaisen tapahtuman tai muutosprosessin kuvaaminen tai sen kertominen, mitä todella tapahtui. Ajallisen muutoksen tutkimisen sijaan paneudun työssäni viinanpolttokysymyksen ympärillä tapahtuneen keskustelun kuvaamiseen ja avaamiseen, pyrkimyksenäni ymmärtää modernisaation kynnyksellä olevien suomalaisten ajattelua. Tämänkaltaisen näkökulma on ominainen etenkin etnologialle. Historiantutkimus on kuitenkin työssäni jatkuvasti hyvin lähellä, merkittävä osa tutkimuskirjallisuudestaanikin on historian tutkimusta. Näkisin, että suurin eron historiatieteen ja muiden ihmistä tutkivien tieteiden välillä on se, että historian tutkimuskohteet ovat valmiiksi etäisiä. Tarkoitan tällä sitä, että tutkimuskohteita ei tarvitse riisua pääpiirteisiinsä jonkin teorian avulla tai kuvata heitä joidenkin merkittävien piirteiden kautta samalla yksinkertaistaen, sillä tämän yksinkertaistamisen hoitaa aika. Tutkijan ei kuitenkaan pidä luulla, että hän pystyy näkemään asiat jotenkin selvemmin tai tarkemmin kuin ajan ihmiset itse. Historioitsija Anu Korhonen muistuttaa, että kyse on osittain harhasta, kun vaikuttaa siltä, että ajallinen etäisyys kirkastaa kuvaamme menneisyydestä. Etäisyys aina myös peittää ja yksinkertaistaa. (Korhonen 2001: 46.)

Sanomalehtiaineiston käyttäminen materiaalina asettaa myös tutkijalle tiettyjä haasteita. Ensimmäinen hankaluus on aineiston runsaus. Useista aihepiireistä on kirjoitettu niin paljon, että kaiken aineiston

läpikäyminen saattaa olla yhden tutkimuksen nimissä mahdotonta. (Stark 2013c: 238–239.) Oman aineistoni kohdalla tämä ongelma ratkaistiin hieman keinotekoisesti valitsemalla vain tietty määrä tekstejä. Ratkaisu ei kuitenkaan ollut niin ongelmallinen, miltä se saattaa vaikuttaa, sillä maaseutukirjeenvaihtajien kirjoittamia tekstejä ei lopulta paljastunutkaan olevan satoja, vaan pikemminkin kymmeniä. Huomautettakoon tosin, että vain erittäin tarkka ja systemaattinen hakukoneiden käyttö ja aineiston seulonta voisi lopulta paljastaa aineiston todellisen määrän.

Vaikka suomenkielisen sanomalehdistön muoto olikin vielä jokseenkin vakiintumaton, on lehdistä löydettävissä erilaisia juttulajeja, joilla on hieman genrejen tapaan toisistaan poikkeavat kirjoitusperinteet ja funktiot. Stark on lajitellut sanomalehdistöstä löytyvät juttulajit seitsemään kategoriaan: 1) pääkirjoitukset ja pyydetyt artikkelit, 2) kirjeet ilman toimeksiantoa, 3) maaseutukirjeenvaihtajien kirjeet, 4) kolumnit, 5) fiktiiviset jatkokertomukset, 6) runot ja virret sekä 7) kirjallisuusarviot (Stark 2013c: 240). Oma aineistoni koostuu pääasiassa kolmannesta kategoriasta, mutta mukana on myös muutamia kakkostyyppin juttuja. Maaseutukirjeenvaihtajien kirjeet olivat nimensä mukaisesti itseoppineiden maaseudun asukkaiden lähettämiä kirjeitä, joissa he tarkastelivat pääasiassa maaseudun elinoloja tai heitä koskevia asioita lähes aina omasta näkökulmastaan katsottuna. Kirjeet olivat usein toimittajien vahvasti muokkaamia tai ”parantelemia”, paitsi Wolmar Schildt-Kilpisen *Kansan Lehdien* kohdalla, josta ei tosin ole tullut aineistooni yhtäkään tekstiä. Ilman toimeksiantoa kirjoitetut kirjeet sen sijaan olivat usein toimittajan itsensä tai oppineen (joissakin tapauksissa myös itseoppineen) kirjoittajan lähettämiä kirjeitä, jotka oli merkattu lehdissä yleensä pelkästään tunnuksella *lähetetty*. Ne olivat usein vastauksia johonkin lehdessä lukeneeseen asiaan, ja niiden muoto oli samankaltainen kuin pääkirjoituksissa. Ne olivat siis pituudeltaan melko laajoja tekstejä, joissa asiaa käsiteltiin monipuolisesti yleensä kaikkietävän kertojan positioista. (Stark 2013c: 240–241.)

Koska tutkin historiallisia henkilöitä, tai oikeammin heidän kirjoituksiaan, tutkimuskohteen sijoittaminen ajalliseen ja paikalliseen kontekstiinsa on työni kannalta hyvin tärkeää kahdestakin syystä. Ensinnäkin aineistoni on historiallinen – toisin sanoen se on tuotettu ajassa ja paikassa jotakin tarkoitusta varten. Sellainen tutkimus, mitä itse edustan, olisi hyödytöntä tuntematta ajan historiallista taustaa, elinoloja tai yhteiskunnallista rakennetta. Olen siis käyttänyt ajan diskurssien ja muiden aikalaistekstien lisäksi

1800-luvun historiaa, sosiaalisia, poliittisia ja taloudellisia olosuhteita koskevia tutkimuksia. Tästä syystä tutkimukseni kohdalla voidaan puhua niin sanotusta *moninkertaisesta kontekstualisaatiosta* (Stark2013c: 246). Käsitteellä tarkoitetaan juuri aineiston monitasoista sijoittamista kontekstiinsa, jolloin jo edellä mainittujen olosuhteiden tuntemisen lisäksi korostuvat muut aineiston syntyyn vaikuttavat taustatekijät, kuten toimittajien ja kirjoittajien ideologiset sitoumukset ja sosiaalinen asema, sanomalehden tavoite jne. (Stark 2013c: 246.)

Toinen syy kontekstoinnille piilee käyttämässäni analyysimenetelmässä ja sen vaatimuksissa. Tutkimukseni menetelmänä toimii kriittinen lähiluku yhdistettynä hermeneuttiseen, ymmärtämistä korostavaan tarkastelutapaan. Näiden kahden tarkastelutavan yhdistäminen edellyttää kuitenkin kielenkäytön ja puhetapojen, siis diskurssien, pohtimista. Koska tutkimukseni ei edusta diskurssianalyysiä, riittää, että määrittelen nopeasti mitä diskursseilla tarkoitetaan, ja miten olennaisesti kieli ja merkitysten syntyminen ovat kietoutuneet toisiinsa. Diskurssin käsitteen taustalla on ajatus todellisuudesta sosiaalisesti rakentuneena. Tämä suhde toimii molempiin suuntiin – toisaalta kieli luo sosiaalista todellisuutta, toisaalta taas sosiaalinen todellisuus ohjaa kielenkäyttöä ja luo kokonaan uutta sanastoa. Diskurssintutkimuksessa usein etsitään säännönmukaisuuden ja vaihtelun välistä suhdetta eli siinä pyritään tarkastelemaan sosiaalisen toiminnan yleistä ilmenemismuotoa sekä tämän toiminnan muuttumista. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 13–15, 37–39.) Kielen aktiivinen, todellisuutta luova puoli, näkyy historiallisen aineiston suhteen nähdäkseen seuraavalla tavalla. Vaikka jonkin aikakauden ”ilmapiiri” vaikuttaisi ulkoapäin rajoittuneelta, todellisuudessa kielenkäyttäjillä on (lähes) aina mahdollisuus ilmaista asia hieman toisin: neuvotella, myönnytellä, vihjailla, korostaa – siis vastustaa tai pyrkiä uudistamaan asioita. (ks. Wood & Kroger 2000: 4, 10.)

Metodinani toimii siis lähiluku ja kyse on osittain painotuserosta, kun en puhu työssäni diskursseista tai diskurssintutkimuksesta. Lähiluku käsitteenä on hieman epämääräinen, se kun oikeastaan neuvoo vain tekemään yhtä asiaa – lukemaan, tarkasti. Käsite on melko väljä kategoria erilaisille tulkinnan muodoille, joissa tärkeää on tekstin ymmärtäminen huolellisen lukemisen tuloksena. Käsite on alun perin kirjallisuudentutkimuksen uskriittisen koulukunnan piirissä kehitetty, mutta sittemmin sitä on lainattu kulttuurintutkimuksen piirissä laajemminkin. Uskriitikoiden tavoitteena oli tarkastella yksittäistä

teosta, jättäen huomiotta, mitä löytyi sen ulkopuolelta. Vaeltaessaan käsite on kuitenkin muuttunut, koska eri tieteenaloilla, ja eri aikoina, erilaiset kysymykset ovat olleet relevantteja. Lähiluvun tärkeimpiä piirteitä nykyään on, että tekstiä luetaan useita kertoja jolloin vasta tekstin eri tasot, mm. semanttinen ja kulttuurinen taso, näyttävät. (Pöysä 2010: 331–334; Kaarlenkasi 2010: 362–363.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että olisin lukenut teksteistä mitä tahansa. Huomioni on kiinnittynyt ennen kaikkea mentaalisten mallien (ajattelun, maailmankuvan) tason lisäksi niihin keskusteluihin, joita ajan väittelyissä on ollut käynnissä. Oma lähilukumenetelmäni on ollut Kaarlenkasken tapaan vahvasti kontekstualisoivaa, toisin sanoen siinä on painottunut käyttämäni hermeneuttinen viitekehys, ja historiallisen tutkimuksen avulla saavutettu tietämys tutkittavasta ajasta (Kaarlenkaski 2010: 362–363). 1800-luvun sanomalehtitekstien lukeminen vailla esitietoa ajasta johtaisi epäilemättä mielenkiintoisiin, joskin tieteellisesti hieman arveluttaviin, ”tuloksiin”.

Sana retoriikan tutkimuksesta ja hermeneutiikasta

Lähiluvun myötä olen sivunnut myös teksteissä käytettyjä retorisia keinoja ja muita toistuvia piirteitä. Esittelen retoriikan tutkimusta paljon lainatun ”uuden” retoriikan luojana pidetyn belgialaisen filosofin, Chaïm Perelmanin pohjalta⁸. Teen tämän jälleen yleisellä tasolla, sillä useimmat hänen argumentaatioteorioistaan eivät näy suoraan aineistossani. Näen, että retoriikan ja diskurssientutkimukselle yhteistä on ajatus siitä, että puhe kohdennetaan jollekin joukolle. Haluan tässä vaiheessa huomauttaa, että retoriikan yhteydessä en puhu kielen- ja kulttuurintutkijoiden tapaan teksteistä ja kirjoittajista, vaan traditiolle ominaisemmin puheesta ja puhujista. Diskurssianalyyssissä kohdentaminen ilmenee siten, että kiinnitetään huomiota säännönmukaisuuksiin ja toisaalta eroavaisuuksiin toisiinsa liittyvien diskurssien välillä. Retoriikan tutkimuksessa taas tarkastellaan vaikkapa sitä, miten viesti kohdennetaan jollekin tietylle yleisölle, ja kuinka kieli sen mukana muuttuu. Puhujan on oltava yleisönsä kanssa asioista pitkälti samaa mieltä, mutta samalla varottava olemasta liian samanmielinen, koska silloin muutoksen aikaansaaminen on mahdotonta. (Perelman 1996: 28,

---

⁸ Esittelyni pohjautuu osittain Minna Sääskilahden väitöksessä (2006) ”Vapise kuningas alkoholi...” olevaan esittelyyn argumentaatiotutkimuksesta.

Palonen 1995: 15.) Retoriikan yhteydessä – verrattuna diskurssien tutkimukseen – korostuu tosin vaikutuksen tekeminen ja se, että puheella on aina jokin sanoma. Vastapuolen mielipidettä pyritään lähtökohtaisesti muuttamaan. Tästä syystä retoriikan tarkastelu on oman tutkimuksenikin kannalta hedelmällinen apuväline.

Perelmanin retoriikassa lähdetään liikkeelle siitä, että puhuja voi valita esittämiensä näkökantojen lähtökohdiksi vain yleisönsä hyväksymiä väitteitä. Tämä tulee ilmi omassa aineistossani selvästi, sillä kirjoittajat ovat yleisesti tiedostettujen positiivisten arvojen, kuten sivistyksen, siveellisyyden ja työetiikan suhteen hyvinkin yksimielisiä. Usein yleisö, jolle puhuja kohdistaa puheensa tulee esiin implisiittisesti niiden sana- ja arvovalintojen perusteella, joita hän puheessaan tekee. (Perelman 1996: 32–33.) Nämä julkilausumattomat lähtökohdat voidaan jakaa tosiasioihin (totuudet, oletukset) ja asioihin, joita pidetään toivottavina (arvot, hierarkiat, *lokukset*). Lokuksilla Perelman tarkoittaa päättelysääntöjä, jotka ovat muodoltaan ja sisällöltään sellaisia, että yleisön jäsenet hyväksyvät ne automaattisesti. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971: 66, 83–86.) Esimerkki suomalaisessa yhteiskunnassa 1860-luvulla vallinneesta laadullisesta lokuksesta voisi olla väite: ”Kansan siveellisyyden ja sivistyksen kasvu on koko valtakunnan etu”.

Perelmanilta ja Olbrechts-Tytecalta on peräisin myös hyvin monipuolinen argumentaatiokeinojen luokittelujärjestelmä, joka on niin tyhjentävä, että sen tarkka soveltaminen, tekisi työstäni deskriptiivisen argumentaatiokeinojen erittelyn. Tyydyn esittelemään nopeasti työni kannalta hyödyllisimmät keinot. *Yhteensopimattomuusargumentin* (joka on yläluokaltaan *kvasilooginen argumentti*) mukaan jokin sääntö tai väite on näennäisesti ristiriidassa vastaanottajan hyväksymän väittämän kanssa. (Perelman 1996: 63–65). Omaan tutkimukseeni liittyvänä esimerkkinä yhteensopimattomuusargumentista voi toimia seuraava tilanne: Henkilö A esittää henkilö B:n pitävän juopumuksen vähentämistä tärkeimpänä tehtävänä koko maassa, joten A ihmettelee, miten B voi siitä huolimatta puolustaa oluen myyntiä tai juomista – juovuttaahan olutkin yhtä lailla! Seuraavaksi A kysyy (osittain retorisesti), miten ihmeessä henkilö B voi perustella tällaisen ristiriitaisen toiminnan, tarkoituksenaan osoittaa vastapuolen epäjohdonmukaisuus. Väite vaikuttaa ainakin ensi alkuun olevan ristiriitainen, mutta lopulta sen, onko kyseessä ristiriita, määrittää B:n tulkinta siitä, millä tavalla oluen

myynti ja kulutus vaikuttavat juopumuksen vähenemiseen. *Vastavuoroisuusargumentissa* (samaten kvasilooginen argumentti) kaksi tilannetta tai henkilöä samaistetaan toisiinsa, jolloin vaikuttaa oikeudenmukaiselta (tai vastavuoroisesti epäoikeudenmukaiselta, mikäli tilannekin on epäoikeudenmukainen), että niille vaaditaan samanlaista kohtelua. (Perelman 1996: 78–79). Tällaisesta tilanteesta esimerkkinä käy se, kun A samaistaa tilanteen, jossa muutaman viljavarkaan tähden koko maaseudun väki pantaisiin lukkojen taakse, tilanteeseen, jossa muutaman alkoholin väärinkäyttäjän takia alkoholi kiellettäisiin koko valtakunnassa.

Peräkkäisyysiteisiin vetoaminen tarkoittaa yksinkertaisimmillaan sitä, että seurauksen taustalla on aina jokin syy. *Rinnakkaisuussuhteisiin* vetoaminen taas sitä, että henkilö ja hänen tekonsa nähdään kausaaliosuhteessa toisiinsa. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971: 261–264, 295–300.) Nämä kaksi argumentaatiokeinoa ovat niin intuitiivisia ja tavallisia, että ne tapahtuvat käytännössä itsestään. Kun ajattelemme, että mustat vaatteet ovat lämpimämpiä kuin valkoiset, kyse on syyn ja seurauksen yhdistämisestä: Mitä lämpimämpi vaate -> sitä tummempi – vaikkakin tarkalleen ottaen kausaaliosuhte toimii juuri päinvastoin: Vaatteet eivät ole mustia, koska ne ovat lämpimiä, vaan toiset vaatteet ovat lämpimiä siitä syystä, että ne imevät enemmän ja heijastavat vähemmän valoa kuin toiset, ja tästä syystä ne näyttävät meille tummempina. *Rinnakkaisuussuhteisiin* taas vedotaan silloin, kun ajatellaan Roope Ankan antavan vähän rahaa hyväntekeväisyyteen siitä syystä, että hän on pihi, mikä onkin luultavasti totta. Tyypillisiä ovat myös vaikuttamiskeinot, joissa esimerkin pohjalta tehdään sääntö tai vaihtoehtoisesti valmiin säännön pohjalta tehdään havainnollistus (Perelman 1996: 60–61, 120–123). Palaan argumentaatiokeinoihin tarkemmin analyysiluvuissa. Käytän argumentaatiokeinojen analyysia ennen kaikkea työn ”esianalyyssissä” eli luvuissa 5 ja 6. Johtopäätöksiin argumentaatiokeinot ovat vaikuttaneet epäsuorasti sen kautta, mitä ne ovat paljastaneet tutkittavasta aineistosta.

Kuten luvun alussa mainitsin, pyrkimyksenäni on pro gradussani yhdistää lähiluvun tarkka ”tavaaminen” hermeneuttisen tieteenfilosofian käsitykseen inhimillisestä ymmärtämisestä. Hermeneuttinen tutkimusotteeni näkyy lukijalle parhaiten tavassa, jolla pyrin tarjoamaan historiallisen kontekstoinnin avulla esiyymmärrystä aiheesta, jota syvennän analyysiluvuissa. Tämänkaltainen tiedonmuodostus noudattaa *hermeneuttisen kehän* ajatusta. Hermeneutiikan lähtökohtana on ajatus, jonka mukaan

ihmisten maailma on valmiiksi merkitysten täyttämä. Tieteenfilosofinen suuntaus painottaa inhimillistä *ymmärtämistä* tutkittaessa ihmisten tuottamia tekstejä, kuvia, tai epämääräisemmin ilmaistuna ihmistä itseään. (Raatikainen 2004: 88–91.) Pääkäsite on siis ymmärtäminen, mutta eri hermeneutikot ovat tarkoittaneet sillä eri asioita. Omassa työssäni käsite viittaa myöhäisempään, erityisesti Martin Heideggerin oppilaan, Hans-Georg Gadamerin muotoilemaan hermeneutiikkaan. Hänelle ymmärtäminen ei ole ensisijaisesti ihmistieteiden menetelmä, vaan keskeistä on ymmärtämisen universaalisuus. Gadamer arvosteli perinteistä metodologista hermeneutiikkaa objektivismista eli oletuksesta, että olisi mahdollista kerralla ja lopullisesti ymmärtää tekstin koko objektiivinen merkitys. Gadamerille ymmärtäminen tarkoittaa ennen kaikkea vuoropuhelua, jonka tavoitteena on omasta *odotus-* ja *merkityshorisontista* irrottautuminen ja lopulta oman horisontin yhteensulautuminen tekstin, toisen henkilön tai vieraan kulttuurin horisontin kanssa. (Raatikainen 2004: 96–98.) Gadamer toteaa teoksessaan *Truth and Method* (1975/1979)⁹, ettei ole olemassa sen enempää eristettyä nykyhetken (merkitys)horisonttia, kuin on olemassa historiallisia horisontteja, jotka ovat olemassa ikään kuin itsestään. Hänen mukaansa ihmisen pyrkiessä hermeneuttiseen ymmärtämiseen, tarkoituksena ei ole, että tämä naiivisti sulauttaisi historialliset ja nykyhetken näkymät yhteen. Pikemminkin kyse on siitä, että ihminen tietoisesti pyrkii kaivamaan esiin sitä jännitettä, joka näiden kuvitteellisesti eristyksissä sijaitsevien horisonttien välillä vallitsee. (Gadamer 1975/1979: 273.)

Hermeneutiikan keskeinen käsite, hermeneuttinen kehä, on peräisin Heideggerilta. Hän käyttää sitä puhuessaan taideteoksen alkuperästä. Hän lähtee kysymään, mikä on taideteoksen alkuperä. Taiteen olemuksen perusteella pitäisi pystyä määrittelemään mitä taide on, toisaalta taas teoksen pohjalta pitäisi voida sanoa jotakin taiteesta. Tätä kehämäistä ajatusta ei kuitenkaan Heideggerin mukaan pidä torjua, sillä se on ainoa keino päästä lähemmäksi teoksen alkuperää (ja näin ollen totuutta). (Heidegger 1995¹⁰: 13–14.) Käsitettä on käytetty kuvaamaan sitä, että ymmärrys mistä tahansa inhimillisestä (ja siis historiallisesta) asiasta muodostuu vaiheittain. Yksittäiset tekstit ovat aina ”reaktioita” tai viittauksia johonkin toiseen kulttuuriseen asiaan tai ilmiöön, joka voidaan myös käsittää tekstinä. Tutkijan lukiessa useampia tekstejä, hänen käsityksensä kokonaisuudesta laajenee, mikä taas auttaa häntä näkemään aineistonsa eri valossa – hermeneutiikan mukaan hieman aiempaa tarkemmin. Toisin sanoen yksittäisiä

---

⁹ Alkuperäinen teos *Wahrheit und Methode*, julkaistu 1960.

¹⁰ Alkuperäinen teos *Der Ursprung des Kunstwerkes* vuodelta 1950

tekstejä ei voida ymmärtää ilman niiden suhdetta toisiin teksteihin. Tästä syystä ymmärtämisen ajatellaan muodostavan ikään kuin kehän (Raatikainen 2004: 94–96.) Samankaltaisuus kriittisen lähiluvun ja hermeneutiikan välillä näkyy siinä, että molemmissa pyritään ymmärtämään tarkasti yksityiskohtiin perehtymällä kokonaisuutta. (Pöysä 2010: 331–334; Raatikainen 94-96.) Gradua kirjoittaessa on korostunut juuri sen merkitys, miten tieto tutkittavasta kohteesta karttuu vähitellen, ja suuntaa havaintoja uusiin yksityiskohtiin paljastaen taas uusia puoli kohteesta.

Historiallista aineistoa tutkiessa käytettyihin metodeihin tulee kuitenkin suhtautua jokseenkin suuntaa antavasti. Aineiston luonne vaikuttaa merkittävästi metodologiaan. Oman aineistoni luonne on taatusti vaikuttanut siihen, että on ylipäättään vaikuttanut mielekkäältä tutkia ihmisten ajattelua tai oikeammin sitä, mitä ajattelusta voidaan päätellä ihmisten itsensä tuottamien kirjallisten dokumenttien pohjalta. Kulttuuritieteellinen tutkimus ei tulisi samalla tavalla kyseeseen kirkonkirjojen tai arkeologisten kaivausten pohjalta. Aatehistorioitsija Markku Hyrkkänen (2002: 22) kehottaa myös suhtautumaan metodeihin tietyllä rentoudella. Hänen mukaansa monenlaisille menetelmille voi olla tutkimuksessa käyttöä, eikä yhden valitseminen välttämättä johda jonkin epistemologisen mallin omaksumiseen. On kuitenkin varottava, ettei tällaista ajattelua viedä liian pitkälle. Luonnollisesti minkä tahansa menetelmän lainaaminen *tarpeen tullen*, ei ole perusteltavissa tieteellisessä työssä. Tällä Hyrkkänen tarkoittaa käsittääkseni sitä, että on toimittava aineiston ehdoilla. (Hyrkkänen 2002: 21–22.) Menedit eivät ole sääntöjä, jotka säästäisivät tutkijaa ajattelemisen vaivalta, eivätkä teorit itsessään vapauta tutkijaa perustelemasta metodejaan (Hyrkkänen 2002: 22).

Oman positioni pohdintaa ja tutkimuksen etiikkaa

Itsereflektio nähdään nykyään olennaisena osana kulttuuritieteellistä tutkimusta, joten en itsekään voi täysin välttyä kirjoittamasta omasta ”tutkijapositiostani”. Jokaisen tekstin, niin tieteellisen kuin eieteellisenkin, takana vaikuttaa jokin käsitys maailmasta. Näitä taustakäsityksiä – maailmankatsomuksia, ideologioita, filosofisia suuntauksia – on olemassa lukemattomia erilaisia ja

niiden välillä on paljonkin eroa mm. sen suhteen, millä käsitteellistämisen tasolla ne liikkuvat, mitä jaotteluita ja yksinkertaistuksia ne maailmasta käyttävät, millaisia arvotuksia ne sisältävät, ja jopa, missä määrin ne ovat tiedostettuja. (Pekkala 2003: 96–97.) Humanistisissa tieteissä nämä taustakäsitykset pyritään määrittelemään nykyisin niin tarkasti kuin mahdollista. Tietenkään se, että pystyy määrittelemään seuraamansa tieteenfilosofisen suuntauksen, ei suoraan tarkoita sitä, että työ todella noudattaisi suuntauksen edellyttämää ajattelua. Näkisin, että tieteenfilosofian mukaan toimiminen vaatii ensinnäkin sitä, että tutkija näkee tutkimuskohteensa tavalla, joka on perusteltua myös kyseisessä suuntauksessa. Tästä syystä uskon, että tutkija valitsee yleensä analyysitavan, joka on pitkälti hänen ajattelutapansa mukainen. Näin ollen vaatimus itsereflektiolle on perusteltu. Tutkijan asemoituminen on riippuvainen hänen tiedoistaan, arvostuksistaan ja luonteestaan, joten position jonkinlainen auki kirjoittaminen on tarpeen. Näkisin, että onnistuessaan itsereflektointi todella lisää tutkimuksen läpinäkyvyyttä. Vaatimus itsensä tietoisesta asemoinnista liittyy myös tutkimusetiikkaan. Tutkijan on todella noudatettava julki kirjaamiaan analyysitapoja ja tehtävä se systemaattisesti, muuten tulosten arviointi on ulkopuoliselle mahdotonta.

Jonas Frykman ja Nils Gilje kirjoittavat *Being there* kirjan johdannossa (2003) tutkijan asemasta ja asemoitumisesta suhteessa tutkimukseensa. Ihmis- tai kulttuuritieteen tutkijaa ei heidän mielestään ole järkevä nähdä tarkkailijana, joka rekisteröi ja kirjaa tapahtumia värittömään tyyliin, vaan pikemminkin elävänä, hengittävänä olentona, joka on osa materiaalista maailmaa ja joka kirjoittaessaan siitä, kirjoittaa samalla omasta subjektiivisuudestaan. He rinnastavat tieteen ja taiteen ja korostavat tällä sitä, miten sallittua, jopa keskeistä tutkijan on käyttää intuitiotaan ja mielikuvitustaan kuvatessaan jotakin tiettyä tilannetta. (Frykman & Gilje 2003: 10–11.) Olen metodologisesti pitkälti samoilla linjoilla Frykmanin ja Giljen kanssa, mutta johtuen aineistoni historiallisuudesta, olen joutunut miettimään mielikuvituksen ja intuition suhdetta osittain toisella lailla. Tutkimani 1800-luvun puolivälin suomalainen kulttuuri, huolimatta monista samankaltaisuuksistaan nykypäivän suomalaisuuteen, on minulle fyysisesti saavuttamattomissa, eikä aineistoni toimi ikkunana menneisyyteen. Mikäli visuaalista metaforaa halutaan käyttää, kyse on pikemminkin taulusta, jota minun on tulkittava. Minun on ollut siis pakko käyttää mielikuvitustani. Olen kuitenkin useammin kuin kerran saanut huomata, että mielikuvituksellisimmat tulkintani teksteistä ovat taustakirjallisuuteen ja aineistoon uudelleen perehtymisen myötä olleet niitä, joita on ollut tuskallisinta lukea jälkikäteen. Sen sijaan päätelmät, jotka

ovat "tulleet minulle" intuitiivisesti, klassisen pään päällä syttyvän hehkulampun saattelmina, ovat olleet niitä, joiden takana olen voinut useimmiten seistä myös jälkeinpäin. Kuitenkin vasta tätä viimeistä editointia myöhemmät lukukerrat ja muiden tutkijoiden palaute voivat lopulta kertoa, kuinka hyvin päättelyni on osunut "sinne päin". Hermeneuttisella kehällä on vielä monta kierrosta edessään ennen kuin määränpää alkaa häämöttää – tässä vaiheessa siis tyydyn nauttimaan autuaasta kaikkietävyyydestä, jonka aiheuttanee tietämättömyys, jonka syvyyttä pyrin vähättelemaan tämänkaltaisilla itsetietoisilla huomautuksilla.

Olen pyrkinyt rakentamaan tekstini tarinaksi, jolla on alku – historiallinen pohjustus, keskikohta – aineiston käsittely ja loppu – yhteenveto, jossa "paljastuu" miten asiassa lopulta kävi. Toisin sanoen kerron, mikä oli minun tulkintani ajan keskusteluista, niiden syistä ja seurauksista. En näe, että tämä ennen kaikkea työn muotoon liittyvä narratiivinen motiivi, häiritsisi työn tieteellisiä tarkoituksia. Luonnollisesti se kuitenkin johdattaa lukijaa tekemään samankaltaisia johtopäätöksiä, joihin itsekkin olen päätenyt – mikäli niin ei käy, koen epäonnistuneeni. Niille, joiden etusormi pyrkii kovaa vauhtia nousemaan pystyyn, haluan huomauttaa, että pyrkimyksenäni ei ole "huijata" tai manipuloida lukijaa samalle kannalle, jonka olen itse omaksunut. En väitä, etteikö sen tekeminen olisi tietellisessä tekstissä helppoa, väitän vain, että se olisi älyllisesti laiskaa ja hieman halpamaistakin, joten pyrin aina kirjoittamaan auki sen, mihin johtopäätökseni perustuvat. Tekstin sisältämien runsaiden aineistopätkien lisäksi olen pyrkinyt käyttämään johdonmukaista kieltä, jolla tuon esille sen, minkä perusteella olen tulkintani tehnyt, ja toisaalta myös sen, missä määrin uskon tulkinnan pitävän paikkansa. Olen pyrkinyt myös viittaamaan taustakirjallisuuteen ja itse lähteisiin siinä määrin johdonmukaisesti, että jokainen niistä on lukijan helposti löydettävissä ja tarkistettavissa.

Oma suhtautumiseni alkoholinpoltto-kysymykseen on hieman kaksinainen. Allekirjoitan Satu Apon väitteen (vaikka hän puhuukin folkloristeista), että etnologi "asettuu lähes vaistomaisesti kansantribuunin roolin, 'tavallisen ihmisen' puolustajaksi" (Apo 2001: 40). Minun on sikäli helppo asettua talonpoikien puolelle heidän perustellessaan, että oikeus on vanhaa perua, koska sitä tukee se peruste, että viinaa poltetaan omista viljoista, yleensä vieläpä ruuaksi huonosti kelpaavista jyivistä. Toisaalta en näe asiaa aivan yksioikoisena. Uskon, että monet säätyläisistä, jotka kirjoittivat poltto-

oikeutta vastaan, ajattelivat tilanteen maaseudulla olevan aidosti vakava ja tarvitsevan pikaista parantamista. On myös pidettävä mielessä, ettei viinanpoltto hyödyttänyt kuin maaseudun väestöstä vauraimpia, siis tilallisia, ja niistäkin vain vauraimpia tilanomistajia. On pidettävä mielessä, että merkittävä osa tilallisista oli suhteellisen köyhiä. Heillä ei ollut ylimääräistä viljaa, josta keittää kuin korkeintaan juuri ja juuri perhekuntansa tarpeisiin, jos aina sitäkään. Tilattomalle väestölle taas saattoi olla samantekevää polttivatko viinaa tilalliset vai herrat. Sen sijaan toisinaan aineistosta nousevaa väitettä, että alkoholinkäyttö maaseudulla olisi ollut yletöntä, en voi ottaa täysin tosissani. Pikemminkin Peltosen ja Apon perusteella vaikuttaisi siltä, että alkoholijuomien kulutus on ollut määrällisesti vähäistä – Peltosen arvion mukaan hieman alle 3 litraa absoluuttista alkoholia vuodessa per henkilö verrattuna esimerkiksi 1970-luvun ~6 litraan tai nykyiseen ~10 litraan per asukas – ja päivittäisessä käytössä maltillista ja sosiaalisten suhteiden säännöstelemää (Peltonen 1997: 39; Alkoholijuomien kulutus 2012 (2013): 1–2). Sen sijaan juhlissa ja esim. matkoilla juominen on ollut humalahakuista ja runsasta (Apo 2001: 102–104, 165–166).

On kuitenkin paljon todisteita siitä, että alkoholismi tai *juoppous* on ollut todellinen ongelma tuolloinkin (ks. esim. Stark: 2006b: 87–90). 1810-luvulla Suomen Talousseura pyrki selvittämään paljonko Suomessa ilmeni juoppoutta. Kirkkoherroilla teetetyn kartoituksen mukaan rapajuoppoja oli tutkituissa pitäjissä saman verran kuin ehdottoman raittiitakin eli 2–10%. (Peltonen 1997: 38.) Alkoholismia on siis ilmennyt aivan kuten nykyäänkin. Sen sijaan aikalaismuotoilut, joissa työtätekevät luokat leimattiin ”yleensä kohtuuttomasti väkijuomia käyttäväksi”¹¹ vaikuttavat minusta perusteettomilta. Vähäinen lukumäärä ei silti tarkoittanut suoraan sitä, etteikö ongelma olisi ollut todellinen ja kosketanut monia ihmisiä¹². Erityisesti, koska juopon taloudelliset ja henkiset vaikeudet aiheuttivat toisinaan kärsimystä koko lähipiirille, joka saattoi olla suhteellisen laajakin. Maatilat olivat merkittäviä ruuantuotannon keskuksia ja niihin saattoi perheen lisäksi kuulua palvelusväkeä ja palkollisia. Lisäksi merkittävä osa maaseudun

---

¹¹ Näin kertovat Suomen hallitusviranomaiset keisarille laatimissaan dokumenteissa nimeltä ”Suomen hallituskonseljnin ja senaatin alamaisten kertomukset vuosilta 1812 ja 1816 Suomen taloudellisesta tilasta, hallinnosta ja lainkäytöstä. Julkaistu kirjassa Todistuskappaleita Suomen historiaan VII. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1915.” Lainaan lähdeä Peltosen kautta (Peltonen 1997: 38, 120).

¹² Esimerkkinä tällaisesta tapauksesta voi toimia vaikka Maria Österbergin kertomus siitä, kuinka hänen isänsä juopottelu sai tämän tekemään typeriä kauppoja ja laiminlyömään talon pitämisen, mikä johti lopulta siihen, että taloon oli vaikea saada työväkeä eikä lopulta miehen vaimokaan eli kertojan äiti, jaksanut pitää huolta itsestään, taloudenhoidosta tai edes lapsistaan. (Stark 2006b: 89–90.)

väestöstä sai osan elannostaan välillisesti mautilojen kautta (esimerkiksi käsityöläiset, tilan mailla asuvat torpparit, mäkitupalaiset, loiset, itselliset mutta toisaalta myös vaivaiset ja kerjäläiset).

4. Aineiston kontekstointi

Sana kotipoltto muunnoksineen esiintyy gradussani yli 150 kertaa, joten on kaiketi paikallaan kertoa pikaisesti, miten polttaminen käytännössä tapahtui. Kyseessä on siis paloviinan valmistaminen viljasta käyttämällä erikseen siihen tarkoitettua välineistöä. Suomen maaseudulla viinanpoltto tapahtui esi-isiltä opittujen tapojen mukaisesti. U. T. Sirelius kirjoittaa vuonna 1919 polton tapahtuneen Etelä-Pohjanmaalla seuraavasti (Sirelius 1989: 342.):

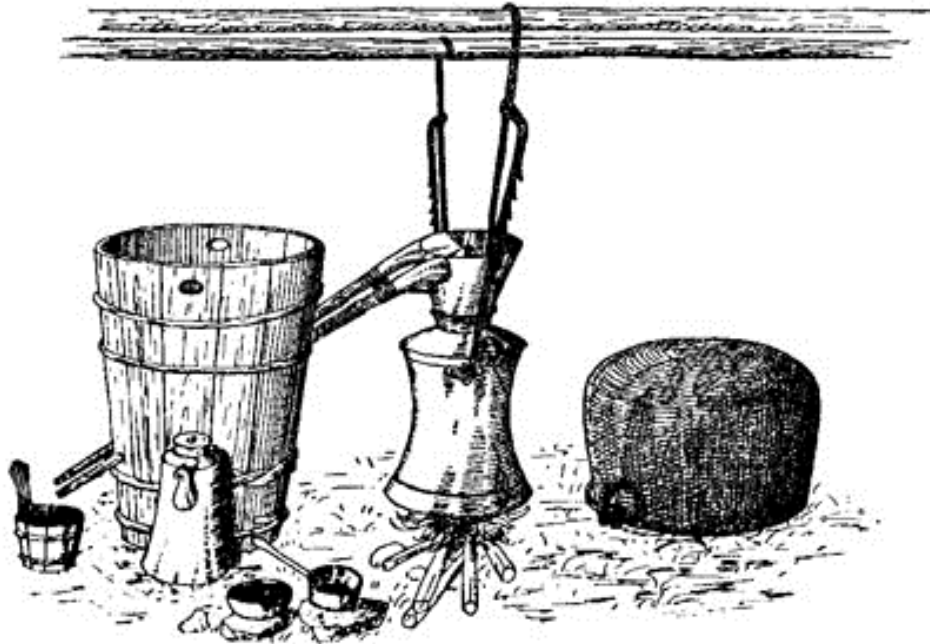
Aineensekoitusastiaan pantiin esim. 5 kappaa kauroja ja rukiita 10 sekä lämmintä vettä useampaan erään, kunnes ainekset rupesivat imelymään. Tuon tuostakin sekoitettiin, mutta välillä pidettiin astia peitettynä. Seoksen viimeistä kertaa seisossa otettiin siitä noin puoli korvaa eri astiaan haaleanpuoleiseen veteen, johon pantiin hiiva. Imeltynyt seos ammennettiin sekoitusastiasta n.s. tuhkasuuhun, kaksipohjaiseen isoon tiinuun, johon myös hiivavesi kaadettiin. Tätä tehdessä sanottiin.

Sika suuta siivotkohon

Tunkiolla nukkukohon,

Koira kättä nuolkohon. (Sirelius 1989: 342.)

Tämän jälkeen *tuhkasuu* suljettiin ilmatiiviisti ja liuksen annettiin seistä 3–4 vuorokautta. Sen jälkeen liuos laskettiin viinapannuun, jonka alla paloi tuli. Pannun vieressä oli kylmällä vedellä tai jäällä täytetty *piipputynnöri*, jonka läpi viinapannun yläosasta eli *hatusta* lähteneet putket johdettiin toiselle sammiolle asti, jota kutsuttiin *sikuna-astiaksi*.

Kuva 279. Viinankeittovähkeet. Seurasaaren ulkomuseossa Niemelän torpan kodassa.

Kuva: Sirelius (1989): 342.

Kiehutettuna seos muuttui höyryksi, joka painuessaan putkia alas jäähdytysastian kohdalla tiivistyi nestekarpaloiksi, jotka valuivat n.s. sikunana juuri mainittuun kolmanteen astiaan (Sirelius 1989: 342). Kun *tuhkasuun* sisältö kokonaisuudessaan oli kiehutettu tyhjäksi, keitettiin sikuna uudelleen viinapannussa, jonka seurauksena saatiin käyttökelpoista viinaa. *Kutakin pannullista kiehutettiin, kunnes piipuista päreelle laskettu neste lakkasi palamasta, mikä osoitti sen käyneen liian vetiseksi* (Sirelius 1989: 342). Ensimmäisellä kerralla pannun pohjalle jäi *trankki*, joka annettiin eläimille syötäväksi, toisella kerralla *jälkisikuna*, mikä ei kelvannut käytettäväksi mihinkään. (Sirelius 1989: 342.) Paloviinan valmistuksella oli Suomessa pitkät perinteet. Kotipoltosta säädettiin vero ensimmäisen kerran jo 1600-luvulla ja sen kieltoakin koitettiin jo 1700-luvulla (Sirelius 1989: 341). Viinanpolttotaito oli osa tilallisten yleistietoa, joten aineistossani usein esiintyvät kuvaukset siitä, miten tavallista salapolttaminen oli, eivät yllätä. Suomen maaseutu alkoi ”kuivua” todella vasta 1880-luvulla (Peltonen 1997: 58).

Suomi 1800-luvun puolivälissä

Puoleen sataan vuoteen ei ole Suomen valtiollisessa elämässä ollut niin tärkeää aikaa, kuin nämä kuusi kuukautta, joilla tämä vuosi loppuu ja tuleva vuosi alkaa. Suomen valtiosäädyt istuvat Helsingissä maaliskuun 15:teen päivään 1864. Se on seikka, mikä on nostanut toivoja jokaisessa, ken vaan vähänki voipi nähdä etemmäksi jokapäiväisyyden ahdasta piiriä. Uusi ja avara näköala on yhtäkkiä avautunut ja jokainen tuntee henkivänsä ihan toista ja keveämpää ilmaa, kuin tätä ennen. Lainsäädäntö Suomessa on seissyt viisikymmentä vuotta, minkä ajan kuluessa maailma ympärillämme on muuttunut sangen paljo. [...] Kauvan siis jo kaivattiin sitä vapautta, jossa Suomen säädyt pääsisivät jälleen lakia säätämään. Nyt on se aika käsillä, nyt toivotaan uusia lakisääntöjä Helsingistä. Helsingistä toivotaan vapautta sanomakirjallisuudellenki, vapautta siinä julkisuudessa, jonka nojassa kansan yleinen mieli ja yhteiset tarpeet pääsevät tunnetuiksi. Helsingistä myös toivotaan Suomen kielelle luonnolliset oikeutensa. Sanalla sanoen, kaikkia mitä kansallemme on kallihinta sitä toivotaan nyt Helsingistä. Helsinkiin ovat nyt kaikkien ajatukset, kaikkien mielet ja toivot. Uutisia Helsingistä tahtoo jokainen. (Otawa, Sanomia Wiipurista -lehden viimeisen numeron etusivulta, 29.12.1863, kirjoittanut Otawan toimittaja Aksel Gabriel Corander).

1860-luku oli Suomessa modernisaation käynnistymisen aikaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö maassa olisi ollut sivistystä jo ennen tätä. Vuoteen 1860 mennessä Suomessa oli painettu kuuttatoista suomenkielistä sanomalehteä. Monet niistä jäivät vain vuoden tai parin ikäisiksi, osa kesti yli kymmenenkin vuotta, mutta vain kolme lehdistä, *Oulun Wiikko-Sanomia*, *Sanomia Turusta* ja *Hämäläinen* pysyivät toiminnassa yli kolmekymmentä vuotta. (Kansalliskirjasto. Digitoidut aineistot. Historiallinen sanomalehtikirjasto [online]). 1860-luvulla lehtiä julkaistiin kuitenkin kiihtyvällä tahdilla, jopa kymmenen lehteä vuosien 1860 ja 1863 välillä. Syy innostukselle on vuonna 1861 levinnyt tieto Valtiopäivien kokoontumisesta ensimmäistä kertaa 54 vuoteen vuonna 1863 (Stark 2013a: 31). Valtioelämän uudelleen heräämisen aiheuttama innostus näkyy hyvin myös edellisessä lainauksessa. Stark kirjoittaa varhaisista suomalaisista omaelämäkertoista koostuvan aineiston perusteella, että 1840-luvulta vuosisadan vaihteeseen tultaessa ihmisten käsitys hyvästä elämästä ja tavoittelemisen arvoisista

asioista alkoi vähitellen muuttua. Vanhan alamaisuutta ja hallitsijoiden Jumalalta periytyvää valtaa korostavan maailmankuvan sijaan alkoi nousta ajatus kansalaisuudesta ja vähitellen jopa ajatus sosiaalisen nousun mahdollisuudesta. (Stark 2006b: 55–58.) Hän kirjoittaa:

Uuden kansallisuusaatteen diskurssissa muotoillun ihmiskäsityksen keskeinen piirre oli ajatus itsemääräämisestä kohtaloon alistumisen sijasta eli näkemys, jonka mukaan yksilölle on sekä mahdollista että tarpeellista kohentaa oman elämänsä laatua. Syntyi moderni yksilö, jonka oletetaan olevan itsemääräytyvä: jolla on omia päämääriä ja henkilökohtaisia suunnitelmia. (Stark 2006b: 58.)

Joissakin aineistoni teksteissä on nähtävissä jo piirteitä tästä uudesta ihmiskäsityksestä. Selkeiden linjojen sijaan nämä ovat usein lähinnä aavistuksenkaltaisia hahmoja, ja vaikuttaa siltä, että 1860-luvulla uusi ajattelutapa on ottanut vasta ensi askeleitaan. Ajatus kansalaisuudesta on ainakin ”rahvaan” keskuudessa saattanut olla vielä saavuttamattomissa. On kuitenkin otettava huomioon, että kirjoittajien tekstit menivät kaksinkertaisen sensuurin läpi. Toimittajat valikoivat ja editoivat tekstejä, usein rankallakin kädellä, sillä niiden luettavuus saattoi olla hyvin keho (Stark 2013a: 36–37). Tämän lisäksi lehtiä valvoi vuoteen 1861 asti kenraalikuvernööri, minkä jälkeen sensuuri hellitti melko paljon, muttei lakannut kokonaan. (Tommila 1988: 195). Monissa teksteissä, etenkin ”alempien säätyjen” lähettämässä kirjoituksissa, näkyy vahvasti myös herraskulttuurin kunnioitus ja alamaisuus – joka erityisesti korostuu muutamassa tekstissä joissa vedotaan itseensä Venäjän Keisariin. Tähän alamaiseen asenteeseen on saattanut vaikuttaa se, että toimittaja on nähty auktoriteettina tai ylempiarvoisena (mitä säätyensä tai koulutuksensa puolesta monet toimittajat olivatkin), ja kirjoittaja on ollut kirjeensä kautta suorassa kontaktissa toimittajan kanssa. Sensuurin lisäksi kirjeisiin on vaikuttanut siis itsesensuuri.

Senaatti teki vuonna 1866 päätöksen kansakouluasetuksesta, jonka tarkoituksena oli perustaa Suomeen maallinen koulu, joka oli tarkoitettu kaikelle kansalle. Koulun opetussuunnitelma ei ollut Ruotsin kaksikymmentä vuotta aiemmin tehdyn kansakouluasetuksen tapaan kirkollinen, vaan kouluissa

opetettiin paljolti samoja aineita kuin vielä nykyäänkin.¹³ Päätöksen tarkoituksena ei kuitenkaan ollut tarjota kaikille yhtäläistä mahdollisuutta päästä kouluun. Pyrkimyksenä oli parantaa maaseudun väestön oppimismahdollisuuksia, mutta käytännön tasolla uudistus eteni hitaasti, sillä säädöt kiistelivät vielä seuraavat kolmekymmentä vuotta siitä, olisiko maalaiskunnilla velvollisuus perustaa kansakoulu rajojensa sisälle (Ahonen 2003: 52). Suomi oli hyvin köyhä ja maatalousvaltainen maa 1800-luvun puolivälissä. Noin 90% väestöstä sai toimeentulonsa suoraan maataloudesta ja näistä noin kolme neljänneistä oli vuokratilajeljiä tai palkollisia. Koulu-uudistuksen etenemistä hidasti useimmilla paikkakunnilla tilallisten haluttomuus periä lisäveroja. Talonpojat eivät useinkaan nähneet koulujen tuomia etuja yhtä suurina kuin niiden aiheuttamia kuluja. (Ahonen 2003: 18–19, 48–49.)

Aineistoni kirjoittajista kukaan ei siis ollut saanut kansakouluopetusta, vaan todennäköistä on, että he olivat oppineet lukemaan ja kirjoittamaan kirkollisissa kiertokouluissa tai jonkun lukutaitoisen opissa. Taloudellisten tekijöiden lisäksi lukutaidon kehittymismahdollisuuksia rajoitti suuresti myös vapaa-ajan ja oman tilan puute. Ihmiset olivat päivät pitkät töissä, ja mikäli heillä olikin illalla hetki aikaa lukemiseen, saattoivat häiritä ympäristössä heidän lähimmät – omia huoneita kun ei ollut. Myös lukumateriaalin vähäisyys oli ilmeinen ongelma. (Stark 2006b: 79–81.) Sanomalehdet olivat kalliita, koska rahaa ylipäätään oli vähän, ja kirjastot olivat tuolloin vielä suhteellisen harvinaisia. Pitäjänkirjastoja oli vuoteen 1850 tultaessa perustettu vain 19 koko maahan. Niitä syntyi tosin lisää 1850-luvulla, mutta määrä pysyi silti pienenä verrattuna 1860-lukuun, jolloin perustettiin yhteensä peräti 242 kansankirjastoa (Karjalainen & Toiviainen 1984: 49–50)! Lukutaidon suhteellinen määrä kansan keskuudessa oli 1800-luvulla nousussa, joskin luvut vaihtelevat huomattavasti paikkakunnittain. Tommilan esimerkin mukaan Varsinais-Suomen rannikkopitäjässä Taivassalossa osasi lukea *mainiosti* eli täysin sujuvasti vain 14% ripillä käyneistä aikuisista. Iniössä luku oli 22% ja Velkualla 31%, mutta Kustavissa, jossa harjoitettiin paljon talonpoikaispurjehdusta, luku oli peräti 37%. (Tommila 1988: 31.) Kirjoitustaito sen sijaan oli huomattavasti harvinaisempi. 1830-luvulla arvioitiin, että vain 5% maaseudun miespuolisesta väestöstä osasi kirjoittaa. Todennäköisesti määrä on tuosta 1860-luvulle tultaessa kasvanut, sillä 1850-luvulta lähtien suomenkielisiin sanomalehtiin alkoi suorastaan tulvia maaseutukirjeitä. (Tommila 1988: 32.)

---

¹³ Esimerkiksi Kuopion kansakoulussa opetettiin vuonna 1875 uskontoa, äidinkieltä, laskento- ja mittausoppia, historiaa, luonnontietoa, piirustusta, laulua ja käsitöitä, ja neljänneistä luokasta eteenpäin voimistelua ja urheilua. (Kuopion koulutuspalvelukeskus [online]).

Sanomalehdet ja niiden tuoma uudenlainen julkisuus

Kirjapainotaito, jonka oli keksinyt (Euroopassa) Johannes Gutenberg 1440-luvulla, levisi muutamassa kymmenessä vuodessa ympäri Keski-Euroopan. Ruotsin ensimmäinen kirjapaino aloitti toimintansa jo vuonna 1520, mutta Suomeen sellainen saatiin vasta sata vuotta myöhemmin, vuonna 1642 Turkuun. Ensimmäiset lehdet, joita voitiin kutsua sanomalehdiksi, muodostuivat uutisia pääasiassa ruhtinashovien välillä levittäneiden uutiskirjeiden ja erilaisten lentolehtisten pohjalta. Uutisten tehokkaan välittämisen edellytyksenä oli postijärjestelmä. Ruotsin valtakunnassa posti aloitti toimintansa melko varhain, jo vuonna 1636, ja ulottui alusta asti Suomeen. Sen kuljetuksesta vastasivat niin sanotut postitalonpojat, jotka saivat palveluksestaan verovapauksia. (Tommila 1988: 25–27, 36–38.)

Ennen kuin sanomalehdet saapuivat pysyvästi Ruotsin valtakunnan itäiseen kolkkaan, tieto kulki pääasiassa suullisesti, arkhiveisujen¹⁴ tai kirkonkuulutusten ja jossain määrin myös kirjojen avulla. Kirkonkuulutukset olivat näistä kuitenkin ainoa niin sanottu joukkotiedotusväline, sillä ne tavoittivat koko maalaisväestön. (Tommila 1988: 27–33.) Vasta sanomalehti pystyi korvaamaan kuulutukset tiedotusvälineenä. Suomessa se tapahtui 1800-luvun lopulla. Suomen sanomalehtihistoria alkaa kuitenkin jo vuodesta 1771, jolloin alettiin julkaista Suomen ensimmäistä sanomalehteä, *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo*, myöhemmin *Åbo Tidningar*. Lyhytikäiseksi jäänyt ensimmäinen suomenkielinen lehti *Suomenkieliset Tieto-Sanomats* ilmestyi jo vuonna 1776. Se oli pääasiassa suunnattu papistolle, mutta tavoitteli myös talonpoikaista väestöä. Lukijakuntaa ei kuitenkaan löytynyt toista vuosikertaa varten riittävästi. (Tommila 1988: 25, 68-69, 91.) Ensimmäisen suomenkielisen lehden jälkeen seuraavaa saatiinkin odottaa melkein viisikymmentä vuotta, jona aikana Suomi vaihtoi emämaata ja maan hallitsijaksi tuli Venäjän keisari Aleksanteri I. Seuraava lehti oli pitkäikäisempi *Turun Wiikko-Sanomats*, jota julkaisi kangasniemeltä kotoisin oleva suomenkielinen tutkija, Reinhold von Becker. Lehti julkaisi kansansivistysmateriaalin ohella myös ulkomaanuutisia ja liitteenä muun muassa ensimmäisen suomenkielisen Euroopan kartan. (Tommila 1988: 87–91.)

---

¹⁴ Arkhiveisut olivat nimensä mukaisesti yhdelle paperiarkille painettuja hengellisiä ja myöhemmin myös maallisia virsiä (Tommila 1988: 28–29).

1800-luvun alkupuolen lehdet olivat useimmiten sävyltään "kirjallis-ajanvietteellisiä", mutta niiden tyyli alkoi pian muuttua. Ilmeinen vaikutte suomenkielisessä lehdistössä oli saksalainen nuorhegeliläinen julistava ja yhteiskunnallista osallistumista vaativa toimitustapa, jonka mm. J. V. Snellman omaksui 1820–1830-luvulla. Hän myös näki lehdistön länsieurooppalaisittain neljäntenä valtiomahtina. Hän halusi korottaa suomalaisen sanomalehdistön keskustelemaan valtion asioista ja ottamaan kantaa sisäisiin, mutta myös ulkomaisiin asioihin. Tommila kirjoittaa: *Sanomalehdistö, josta joitakin kirjallisia kiistoja lukuun ottamatta oli puuttunut mielipiteidenvaihto, heräsi nyt [1840-luvulla] keskustelemaan omasta asemastaan ja maan asioista.* Snellmanin kansallishenkinen julistus *Saimassa* puhui suomenkielen puolesta, ja sai paikallisetkin asiat vaikuttamaan kiinnostavilta. Tommilan mukaan se herätti suomenkielisen lehdistön uuden aallon, *Kanavan* ja *Suomettaren*, ja sai aikaan ennennäkemättömän aktiivisuuden kauden Suomen lehdistössä. Tätä aktiivisuutta ei kuitenkaan kauaa kestänyt, sillä Venäjän johto pelästy Euroopasta kulkeutuvia tietoja nationalismiin ja liberalismiin aiheuttamista vaikeuksista hallituksille. (Tommila 1988: 246–248.) Suomi oli saanut oman sensuuriasetuksen vuonna 1829, mutta sitä kiristettiin 1840- ja 1850-luvuilla, jolloin pahimmillaan kiellettiin uskonnollista ja taloudellista tekstiä lukuun ottamatta kaikki muu suomenkielinen julkaisutoiminta. Tämä johtui pitkälti siitä, että Venäjällä fennomaniassa nähtiin piirteitä jopa ajan eurooppalaisista kumousliikkeistä. Krimin sodan jälkeen vuonna 1861 palattiin jälleen vuoden 1829 asetukseen. Tiukimman sensuurin aika jäi siis lopulta lyhyeksi, mutta tämänkin jälkeen lehtiä vielä tarkistettiin. 1850-luvulla Venäjän hävittyä Krimin sodan ja Keisari Aleksanteri II:n astuttua valtaan, yleinen ilmapiiri alkoi vähitellen vapautua. (Tommila 1988: 101–105.)

Aineistoluvussa sivuttu *julkisuuden* käsite on työni kannalta oleellinen. Sitä ei voida kuitenkaan ymmärtää ilman sille läheistä sukua olevaa *yleisen mielipiteen* käsitettä. Ranskan vallankumouksen ajoilta peräisin olevalla yleisellä mielipiteellä viitattiin uudistushaluisen keskiluokan näkemyksiin. Määrittämisvaikeuksistaan huolimatta oleellista käsitteessä on se, että yleistä mielipidettä on aina olemassa, sillä periaatteessa se on "vain" kaikkien ihmisten mielipiteiden summa. Kaikki mielipiteet eivät ole kuitenkaan julkisia. 1800-luvulla sanomalehtien kirjoittelu edusti parhaiten julkista mielipidettä. Lukijoiden yksityiset mielipiteet saattoivat päästä julkisuuteen vain pääsemällä portinvartijan – toimittajan ja sensuurin – ohi, jolloin niistä saattoi tulla osa julkista mielipidettä. Vielä 1800-luvun alussa mielipiteitä muodostavana kansanosana nähtiin sivistyneistö, jonka keisari pyrki

pitämään itselleen uskollisena. Tämä autoritaarinen julkisuuskäsitys tuli kuitenkin Suomessakin murtumaan. Esimakua siitä saatiin jo 1820-luvulla *Åbo Morgonbladissa* ja hieman myöhemmin J. V. Snellmanin toimesta. Myös tärkein edellytys julkisen mielipiteen muodostamiseksi, kansan luku- ja kirjoitustaito, oli vähitellen kasvamassa. (Tommila 1988: 178-179.) Ruotsin vallan loppuaikoina lukutaidon parantamiseen kiinnitettiin lisääntyvää huomiota. Vuonna 1758 kuningas määräsi, että jokaisessa kylässä tuli olla lukutaitoa opettava henkilö ja vuonna 1762 määrättiin, että seurakuntien tulisi palkata oma koulumestari. Lukutaito alkoi toden teolla parantua kuitenkin vasta 1800-luvun puolella. Pitäjänkoulujen perustaminen kasvoi 1840-luvulla ja samaan aikaan kansankirjastolaitoskin sai alkunsa. Lukutaito alkoi vähitellen yleistyä, mutta taitotaso pysyi pitkään alhaisena. (Tommila 1988: 30–32.)

Todelliseksi mielipiteiden muodostajaksi suomenkielinen kansa nousi vasta Krimin sodan aikoihin, kun lukutaitoista kansaa oli sen verran, että vuonna 1847 aloittaneen *Suomettaren* tilaajamäärä pystyi nousemaan parhaimmillaan jopa 4600:aan, mikä oli enemmän kuin kahden seuraavaksi suurimman (ruotsinkielisen) lehden tilaajamäärät yhteensä. Kasvua edesauttoi varmasti se, että lehden päätoimittaja Paavo Tikkanen oli saanut taitavasti Keisarilta oikeuden sota uutisten julkaisemiseen haitallisten huhujen torjumiseksi. Huomattavin piirre *Suomettaressa* oli kuitenkin se, että se alkoi julkaista lukijoiden lähettämiä kirjeitä. Kirjeiden määrä oli aluksi vähäinen, mutta kasvoi nopeasti. Lehteä alettiin jopa kuvata *yleisen mielipiteen välineeksi*, ja Antti Manninen, joka oli yksi sanomalehti *Tapion* perustajista, kehui lehden toimivan *ikäänkuin kansan äänenä* (Tommila 1988: 179). Merkittävää edellä mainituissa luonnehdinnoissa on se, että lehteä pidettiin varteenotettavana mielipiteenmuodostajana siitä huolimatta, että huomattava osa kirjeistä tuli ns. rahvaan piiristä eikä säätyläisiltä. (Tommila & Salokangas 1998: 48). Omaankin aineistooni kirjeitä on *Suomettaaresta* päässyt melkein kymmenisen kappaletta. 1850-luvun puolivälissä suomenkielisen lehdistön merkitystä ei voitu enää kiistää – eikä sen rajoittaminen liioin ollut ajan ilmapiirissä mahdollista – joten kenraalikuvernööri von Berg piti aiheellisena perustaa virallisen suomenkielisen sanomalehden. *Suomen Julkisten Sanomien* sisällöksi määrättiin käännökset ruotsinkielisen virallisen lehden tiedotuksista, kirjeenvaihtajien antamat kotimaan uutiset, tärkeimmät poliittiset ja ulkomaan uutiset sekä muut ajankohtaiset ja sivistävät aiheet. Selvää siis oli, että kilpailuasetelma Suometarta ja muita lukijoiden lähettämiä kirjeitä julkaisevia lehtiä vastaan oli vahva. Lupaavasta alusta huolimatta, pian ensimmäisen vuoden jälkeen virallisen lehden

tilaajamäärät laskivat kuitenkin puoleen ja siitä vähitellen yhä alemmas, sillä lehti sai maineen että se toimi lähinnä hallituksen kätyrinä, mikä ei näin jälkikäteen vaikuta lainkaan häतिकөidyltä päätelmältä. (Tommila 1988: 178-181, 175.)

Suomenkielinen lehdistö oli kasvusta huolimatta vielä 1860-luvulla pieni verrattuna ruotsinkieliseen lehdistöön, mutta ohitti sen hyvin pian – lehtien määrässä mitattuna jo 1870-luvun lopulla. Ruotsinkieliset lehdet olivat selvästi yhä sivistyneistön lehtiä ruotsinkielisen rahvaan jäädessä täysin huomiotta, sen sijaan suomenkieliset lehdet tavoittivat myös rahvasta. (Landgren 1998: 398.) Juuri tässä lehtien ero korostuu. Suomenkielisten lehtien tarjoama julkisuus oli laajojen kansanjoukkojen saavutettavissa. Tästä syntyvä uudenlainen julkisuus herätti ristiriitaisia tuntemuksia lukijoissa. Toisaalta ihmisiä kiinnosti hyvin paljon se, mitä paikallisista asioista kirjoitettiin, mutta toisaalta kirjoituksiin suhtauduttiin usein hyvin vihamielisesti (Stark 2013a: 35-36.):

[M]eidän maassa ei ole vielä totuttu julkisuuteen, jonkatähden ollaanki niin näpsä vihastumaan, kuin mikä itseänsä koskeva seikka tulee julki-puheihin, vaikka kyllä nauru-suin luetaan lähimäistänsä koskevia seikkoja. Moni on arka vähempäinki seikkain julistamisesta, vaikka siinä ei ole mitään loukkausta hänelle ei asian eikä kertomuksen puolesta. (Suometar 21.9.1860: s. 1–2, allekirj. veljesi, Tiitus Tuiretuinen. Viitattu Starkin (2013a: 35–36) kautta.)

Edellinen Paavo Tikkasen lainaus kuvastaa hyvin niitä reaktioita, joita julkinen kirjoittaminen herätti. Ruotsinkieliset sanomalehdet olivat pitkään tarjonneet säätyläisille kanavan viestimiseen ja julkiseen keskusteluun. Niissä keskustellut asiat tulivat kuitenkin vain pienen piirin tietoon, sillä äärimmäisen harva oppiakaan saanut suomenkielinen talonpoika osasi lukea ruotsia. Suomenkielisten lehtien julkisuus oli näin ollen täysin uudenlaista: se kosketti ylimpien luokkien lisäksi alimpia kansankerroksia. Sekä kirjoitustaito, että ruotsinkieli olivat toimineet ikään kuin sivistyneistön ”palomuurina” palvelusväkeä ja muuta tavallista kansaa kohtaan, mutta tuo muuri alkoi kirjoitustaidon osalta rakoilla jo 1840-luvulla. Säätyläisten reaktiot talonpoikien kirjoitusharrastukseen (samoin kuin lukemiseen) olivat

hieman ristiriitaisia. Toisaalta oli nähtävissä varovaista kannustusta, toisaalta huolestuneisuutta ja jopa suoranaista mustasukkaisuutta taidon alempiin säätyihin leviämistä kohtaan. (Mäkinen 2007: 412–414.) On helppo kuvitella, minkä takia korkea-arvoiset henkilöt suuttuivat lukiessaan sosiaalisesti alempana olevien kritiikkiä. Eliitin näkökulmasta rahvaalla saattoi nyt kommentoida asioita, jotka eivät heille kuuluneet ja joista he eivät mitään ymmärtäneet. Tuohtumus ei kuitenkaan rajoittunut vain maaseudun eliittiin, myös tavalliset ihmiset pahoittivat mielensä paikkakuntalaisen haukkuessa pitäjää. Tästä syystä sanomalehdissä julkaistiin usein kiivaita kirjeenvaihtoja kahden tai useamman kiivastuneen osapuolen välillä. (Stark 2013a: 36.) Omankin aineistoni hedelmällisimpiä ”kokonaisuuksia” on toimittaja Paavo Tikkasen nimimerkillä *Tiitus Tuiretuinen* käymä väittely mahdollisesti ylempisäätyisen henkilön, nimimerkki *D. A–n* välillä.

Mielenkiintoista on, että samoihin aikoihin, kuin sanomalehtien palstoilla syntyi uudenlaista julkisuutta, myös julkinen tila, jossa talonpojat saattoivat kokoontua ilman ylempisäätyisten suoraa valvontaa (toisin kuin esimerkiksi kirkossa), alkoi yleistyä maaseudulla. Aiempien kestiekievariensa lisäksi maaseuduille alettiin rakentaa kansakouluja, kansankirjastoja, postikonttoreita, rautatieasemia ja maakauppoja. Tämän lisäksi julkisiksi tiloiksi, vaikkakin väliaikaisiksi sellaisiksi, voitaneen laskea perhejuhlat ja puolijulkiset tilaisuudet, kuten kinkerit tai käräjät. (Peltonen 1997: 57.) Näissä uusissa julkisissa tiloissa uutta oli ennen kaikkea se, ettei toimintaa valvonut tai johtanut kukaan säätyläinen. Tämän kehityksen huomattavana ilmenemismuotona oli maakauppiaiden ja kansakoulunopettajien toimiminen valtiopäivämiehinä. He eivät olleet perinteisiä talonpoikaissäädyn edustajia, kuten eivät minkään muunkaan säädyn, mutta heillä oli silti mahdollisuus edustaa talonpoikaissäätystä muihin säätyihin kuulumattomina maanomistajina. 1860-luvulla nämä julkiset tilat rajoittuivat kuitenkin pitkälti maakauppoihin, kouluihin ja kirjastoihin, joiden rakentaminen kiihtyi todella vasta 1870-luvulla. (Peltonen 1997: 57–58.) Aineistoni valossa säätyrajat olivat vielä 1860-luvulla selkeät, mutta mielipiteiden vaihto alempien ja ylempien kesken oli jo mahdollista, vaikkei tämä kanssakäyminen ollutkaan tasavertaista.

Kiristyvät asenteet viinanpolttua kohtaan

Alkoholin varhais historia on pitkälti valistunutta arvailua, mutta jotain siitä voidaan sanoa. Folkloristi Satu Apo kirjoittaa, että oluen valmistus Suomessa on ollut yleistä ainakin rautakaudelta lähtien (500 eaa. lähtien). Olueen on alettu lisätä humalaa keskiajalta lähtien. Sen lisäksi on valmistettu simaa ja sahtia, myös Etelä-Ranskasta peräisin olevia viinin käyttöön kuuluvia astioita on löydetty kaivauksissa. Paloviina alkoi syrjäyttää oluen kuitenkin vasta 1600-luvulla. (Apo 2001: 46.) On ehkä liian rohkeaa väittää, että suomalaisten suhtautuminen alkoholiin olisi aina ollut ristiriitaista, mutta ainakin se on ollut sitä viimeiset kaksi ja puoli sataa vuotta. Ensimmäiset viinankäytön rajoittamista koskevat lait ovat 1600-luvulta. Lait ovat osa kirkkolakia, jonka merkitys oli tuolloin huomattavasti suurempi, kuin miksi se supistui 1800- ja 1900-luvuilla. Lait ovat koskeneet alkujaan kirkonmiesten itsensä julkista viinankäyttöä. Yhdeksi syyksi lakien kirjoittamiselle historioitsija Matti Peltonen arvelee sitä, että papisto joutui olemaan paljon tekemisissä seurakuntalaisten kanssa, ja alkoholi oli tärkeä maksuväline ja vieraanvaraisuuden osoitus. Syntinä juopumusta alettiin Peltosen mukaan pitää kuitenkin vasta myöhemmin, mahdollisesti 1700-luvulla. Juopumus liitettiin aluksi ylensyönnin tapaan ylettömyyden synniksi, mutta myöhemmin tämä yhteys alkoi menettää merkitystään ja juopumuksesta itsestään tuli synty. Taustalla vaikutti mahdollisesti pelko siitä, että humaltuneena tapahtunut kuolema johti kadotukseen. Samoin jumalanpalveluksessa tai rukoiltaessa tuli mielen olla selvä ja kirkas. Kiristyyviin asenteisiin vaikuttivat saksalaisten pietistien ajatukset, jotka kulkeutuivat suomeen mm. kirkkoherra Juhana Wegeliuksen kirjoittaman saarnakokoelman myötä. Teoksen edustama protestanttisen etiikan varsin tiukka muotoilu tuli kirjan kautta suomenkielisen rahvaan moraaliopiksi. Peltonen lainaa Eero Heinon (1969)¹⁵ väitöskirjasta huomion, että 1700–1800-luvun suomenkielinen rahvaanrunous oli myös hyvin raittiushenkistä. Sen sijaan ajan ruotsinkielisessä runoudessa alkoholiin suhtauduttiin osana elämäntapaa, eikä samanlaista raittiushenkeä vielä tuolloin juurikaan tavattu. (Peltonen 1997: 17– 21.)

Itselle asetetuista säädöksistä siirryttiin vähitellen jakamaan rahvaalle ohjeita siitä, miten tuli elää. Esimerkillinen kristitty ei voinut olla koskaan humalassa. Muutos kuvastaa Peltosen mukaan osittain papiston huonoa asemaa, johon sodat ja väestön väheneminen olivat vaikuttaneet. Papiston oli

---

¹⁵ Väitöskirja on nimeltään ”Bacchus Suomen kirjallisuudessa kustavilaisesta ajasta kotipolton kieltämiseen”.

näytettävä muiden säätyjen silmissä tarpeellisuutensa ja puolustettava tiukasti saataviaan. Asenteiden kiristyminen voidaan nähdä myös osana toisenlaista kehityslinjaa: Paloviinasta ja sen verotuksesta tuli oleellinen osa valtion tuloja 1600–1700-luvuilla. Keskitetty viinanpolttaminen käsitettiin paljon yksityistä polttamista tehokkaammaksi, ja sitä ehdittiin jopa kokeilla Suomen vielä ollessa Ruotsin vallan alaisuudessa. Keskitetyt järjestelmät kaatuivat kuitenkin talonpoikaissäädyn voimakkaaseen vastustukseen. Konkreettisesti vastustus ilmeni mm. erittäin huomattavana salapolttona, joka vähensi yhteispolton tehokkuutta. (Peltonen 1997: 22–23.) Saattaa olla myös mahdollista, että keskitetyn valmistuksen kannattavuutta vähensi tehokkaiden polttolaitteiden puute. Paremmin tehdasmaiseen valmistamiseen soveltuva polttovälineistö kehitettiin nimittäin vasta 1810-luvulla Saksassa, josta se levisi nopeasti Suomeenkin. (Peltonen 1997: 30.)

Vuonna 1733 kuningas määräsi (pappissäädyn pyytäessä keinoja taistella juoppoutta vastaan), että julkisella paikalla päihtyneenä esiintyminen säädettiin rangaistavaksi teoksi. Kyse ei siis ollut enää kirkkokurista, vaan juopumuksesta tuli myös maallisen lain edessä arveluttavaa. Papisto oli myös samaisilla valtiopäivillä pyytänyt asetusta, jonka mukaan kansalle tuli ”hartaudella selittää”, missä kurjassa tilassa he olivat niin ruumiin kuin sielun puolesta ”hekumoidessaan” päihtymyksessä ja juopottelussa. Papistosta tehtiin myös tämän asetuksen toimeenpanija. Tämänlaiseen kehitykseen Peltonen liittyy *holhousmentaliteetin* käsitteen. (Peltonen 1997: 23–24) Hän tarkoittaa sillä nähdäkseni ylhäältä käsin tapahtuvaa valvontaa ja huolenpitoa alemmasta kansasta, jonka ei nähty aina itse ymmärtävän omaa parastaan. Huomattavinta houlhouksen yleistymisessä lie se, että vuoden 1733 asetuksen jälkeen valvonta ulotettiin kikkomenojen ja kirkon välittömän läheisyyden lisäksi mille tahansa julkiselle paikalle. (Peltonen 1997: 23).

Kehitys, joka johti kotipolton kieltämiseen, liittyy kuitenkin kiinteämmin säätyläistilanomistajiin ja viinanpolton kannattavuuteen. Maanviljelyksestä oli tullut säätyläisille entistä tärkeämpi elinkeino 1700-luvun lopulta lähtien, mitä edistivät viljan ja erityisesti paloviinan korkeat hinnat vuosisadan vaihteessa. Monissa kartanoissa oli myös krouvi, joka kestiti matkalaisia ja pitäjän asukkaita. Tehokkaammat paloviinan polttovälineet, jotka soveltuivat tehdasmaiseen valmistukseen, keksittiin 1800-luvun alkupuolella ja rantautuivat myös Suomeen melko nopeasti. Kotipoltto ei olisi puhtaassa

tehokkuudessa pystynyt kilpailemaan tehdaspolton kanssa, mutta Suomessa tehdaspolton yleistymistä rajoittivat rakenteelliset tekijät – kaupungistumisen hitaus, viinanpolton raaka-aineiden kytkeytyminen suoraan maatalouteen, mutta toisaalta myös kysynnän puute, olihan talonpojilla oikeus polttaa viinaa itse! Käytännössä vain säätyläiskartanoilla oli tehokkaiden polttolaitteidensa ansiosta mahdollisuus viinan myymiseen varuskunnille ja asutuskeskuksille. Peltonen kirjoittaa, että tämän oikeuden merkitys on historian valossa selvä, kun tarkastellaan Suomen sodan aikaista konfliktia paloviinan tuomiseen liittyen. Venäläisille sotilaille, ja lopulta muullekin väestölle, alettiin tuoda Venäjältä paloviinaa Suomen sodan aikana. Hallitusmiehet hätääntyivät tästä ja pyysivät keisaria kieltämään paloviinan tuonnin vetoamalla siihen, miten tärkeää viinanpoltto oli maataloudelle rahatulojen ja rankin tähden. Samalla he muistuttivat että yksinomaan maanomistajilla oli oikeus paloviinanvalmistukseen Suomessa siitä maksettavaa veroa vastaan. (Peltonen 1997: 29–30.)

Nämä argumentit käännettiin kuitenkin täysin pääläelleen, kun alettiin argumentoida talonpoikaista viinanpolttoa vastaan. Alettiinkin korostaa kuinka hyödyttömiä, jopa haitallista viinanpoltto oli maataloudelle eikä rankkikaan kelvannut enää karjalle ravinnoksi! Peltonen kirjoittaa, että Suomen Talousseura alkoi valmistella keisarille mietintöä, jonka tarkoituksena oli ehdottaa kotipolton kieltoa. Mietintö ei kuitenkaan toteutunut. Tarkoitustaan varten seura järjesti kuitenkin kirjoituskilpailun, jonka aineistoa Peltonen on tulkinut. Hänen mukaansa teksteissä korostuu erityisesti huoli perheen ja kodin onnesta sekä näkemys paloviinasta uhkana moraalille ja normaalille elämälle. ”Yhteiskunnan perusta, sen tuki ja turva – perhe – oli vaarassa. Uutta tässä keskustelussa ei ollut se, että suomalaisen yhteiskunnan johtavat poliitikot [...] keskustelivat rahvaan perheonnan säilymisestä. [...] Uutta oli alkoholin ja perheen yhdistäminen.” (Peltonen 1997: 33). Aineistoni perusteella tämänkaltainen perhettä koskeva huoli ei ole suinkaan vallitseva teema, mutta selviä merkkejä siitä on nähtävissä (ks. luku ”Kotipolton vastustajat”). Moraalinen närkästys, jota koetaan kotipolttota kohtaan, on joka tapauksessa äärimmäisen selvää. Peltonen näkee myös, että kotipolton vastustajat eivät voineet sanoa suoraan haluavansa muuttaa talonpojat viinankeittäjistä viinanostajiksi, joten he liittivät puheeseensa perusteen, että oikeastaan talonpoikien olisi parasta luopua viinasta kokonaan. Tämä vaatimus usein vastustajien teksteissä toistuukin, erityisesti säätyläisten näkemyksissä, mutta en usko, että kyseessä on ollut täysin tietoinen päätös – tuskin Peltonen tätä tarkoittaakaan. (Peltonen 1997: 31–33.)

Talonpoikia vastassa on ollut lehtiin kirjoittaneiden säätyläisten lisäksi toisinaan myös toimittajat itse, jotka olivat melko usein ylempää säätyä¹⁶. Peltonen mainitsee kaksi esimerkkiä (*Sanomia Turusta* 8.9.1857: s. 1–3, allekirj. *Elias Lehtiniemi, talollinen* ; *Otawa* 4.4.1862: s. 2–3, allekirj. *T. T.*) lehtikirjoittelusta, joista ensimmäisessä toimittajan moraalinen närkästyminen on hyvin ilmeistä. Peltonen kirjoittaa:

Niissä kahdessa tapauksessa, jotka olen löytänyt talonpoikien kotipolttua puolustavista kannoista, jo lehden oma menettely pyrki vähättelemään kirjoittajaa yksityisajattelijana tai ainakin väärän mielipiteen edustajana. Toisessa tapauksessa hämeenkyröläisen talollisen artikkeliin toimitus oli lisännyt kahdeksan pitkää alanoottia, joissa kirjoittajaa mollattiin. Toisessa tapauksessa toimitus luonnehti talollisen kirjoitusta sen julkaistessaan ”meille vastenmieliseksi”. Tuntuu siltä, kuin 1800-luvun lopun sivistyneistö ei osannut suhtautua omia mielipiteitään esittävään rahvaan edustajaan. (Peltonen 1997: 38.)

Ensimmäinen juttu, johon Peltonen viittaa, on julkaistu 8.9.1857 *Sanomia Turusta* -lehdessä, jota toimitti vuosina 1853–1857 G. E. Eurén, suomalaisuusmies, joskaan ei erityisen radikaali sellainen¹⁷ (Tommila 1988: 182). Eurén suhtautui alkuun talonpoikaiskirjeisiin halveksuvasti, ja kirjoitti mm. *Suomettaren* valmistelevalle herrasväen ja talonpoikain välisen eron katoamista (Tommila 1988: 179, 182). Lopulta vuonna 1856 *Sanomia Turusta* alkoi kuitenkin julkaista maaseutukirjeitä, ja osin niiden ansiosta nousi 1860-luvulla Suomen suurimmaksi sanomalehdeksi (Tommila 1988: 182, 314). Kirjeessä, johon Peltonen viittaa, esitellään monia näkökantoja, jotka ilmenivät useissa omankin aineistoni teksteissä. Kirjeen kirjoittaja puhuu muun muassa talonpoikien viinanpoltosta saaman rahan puolesta, sillä sitä tarvittiin uusiin hankintoihin. Hän kommentoi rankin (tekstissä *trankin*) hyödyllisyyttä

---

¹⁶ Tämä on kuitenkin yleistys sillä esimerkiksi *Tapiota* toimitti Antti Manninen ja *Suometarta* Paavo Tikkanen, jotka molemmat olivat lähtöisin talonpoikaisista perheistä, ja joista Manninen ei ollut edes saanut paljoakaan koulutusta (Wikipedia [online]).

¹⁷ Hän oli kylläkin kieliasian puolella, mutta kansallisuuskysymyksissä maltillinen – siihen saattoi vaikuttaa myös se, lehteä kun julkaisi G. W. Wilén & Co, joka painoi myös Åbo Underrättelseriä (Tommila 1988: 314). Toimitettuaan *Sanomia Turusta*, hänet määrättiin Hämeenlinnan uuden lukion historian lehtoriksi. Kirjoittaminen oli kuitenkin hänellä sikäli verissä, että hän perusti seuraavana vuonna *Hämäläinen -lehdet*. (Tommila 1988: 194.) Tämän jälkeen *Sanomia Turusta* -lehteä alkoi toimittaa Anders (Antti) Liljefors, joka toimitti lehteä aina vuoteen 1870 asti. Hän toimitti lehteä ”vanhojen rehellisten” periaatteiden pohjalta eli hän ei kuulunut ns. jungfennomaaneihin (Tommila 1988: 313–314).

kotieläinten pidossa ja ihmettelee, miksi ihmeessä ainetta on mustamaalattu. Lisäksi hän argumentoi säätyläisten usein esittämää väitettä vastaan – sitä, että kotiviinanpoltoissa menee tavaraa hukkaan, koska se ei ole yhtä tehokasta kuin tehdaspolto – sanomalla, että vaikka viinaa tulee vähemmän, rankkia tulee enemmän, jolloin lopputulos on sama jne.

Tässä tapauksessa voidaan todella sanoa, että toimittaja G. E. Eurénin kommentit ovat Peltosen sanoin kirjoittajan mollausta. Toimittaja haukkuu talonpoikia yleisesti tyhmiksi, koska he eivät tiedä mitään muuta tapaa ansaita rahaa, kuin viinanpolto. Häntä närkästyttää se, että talonpojat eivät ymmärrä sitä, että ”aika on rahaa”. He makaavat vuodessa 6 kuukautta, siis talven ajan, ansaitsematta mitään. *Sen näkisitte jos voisitte pääanne pistää ulos pirttinne ovesta ja katsahtaa vähän edemmäksi ympäri maailmaa (Sanomia Turusta 8.9.1857: s. 1).* Sitä, että talonpojat saavat kiistatonta hyötyä viinanpoltoista (lähettäjän mukaan jopa 50 ruplaa enemmän verrattuna samaan viljamäärään!), Eurén pitää talonpoikien ahneutena: *Mitä te siitä huolitte vaikka kymmenkunta henkeä teidän viinapolttonne tähden menevät helvettiin, kuin vaan saatte kukkaroonne ”puhdasta saalista” muutamia kymmeniä ruplia (Sanomia Turusta 8.9.1857: s. 2).* Hän haluaa myös oikaista sen väärän käsityksen, että talonpojat eivät laske viinapoltoon, sen kaupunkiin kuljettamiseen ja takaisin ajamiseen kulunutta aikaa ja vaivaa työksi, vaan pitävät voittoa *puhtaana saaliina*. Mielenkiintoisimpana piirteenä toimittaja kommentoi myös sitä, että vaikka rengeille ja piioille maksetaan viljanjyviä, joita kutsutaan *viinaksiksi*, talonpojat eivät anna heidän polttaa viljoistaan viinaa ahneutensa tähden. Tämä pistää miettimään, mitä toimittaja olisi vastannut siinä tapauksessa, että talonpojat olisivat tarjonneet rengeille mahdollisuuden polttaa viljansa viinaksi – olisikohan se saanut Eurénin hyväksynnän. (Sanomia Turusta 8.9.1857 s. 1–3.)

Jälkimmäinen Peltosen kirje taas on julkaistu 4.4.1862 lehdessä *Otawa, Sanomia Viipurista* (vastedes *Otawa*), jota julkaisi Viipurin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Lehti oli suomenmielinen ja vaati suomen kielelle virallista asemaa. (Wikipedia [online]¹⁸.) Lehti edusti jungfennomaanista suuntausta ja kirjoitti usein politiikasta (Tommila 1988: 312). Sillä oli useita toimittajia, mutta oman aineistoni kannalta tärkein on viipurilainen opettaja, Aksel Gabriel Corander, joka toimitti lehteä vuosina 1962–1863 (Suomen lehdistön historia 6: 183; Tommila 1988: 198). Kyseinen kirje kuuluu myös omaan

---

¹⁸ Jutussa viitattu Tommilan Suomen Lehdistön Historian kuudenteen osaan.

tutkimusaineistooni¹⁹, jota käsitellään seuraavassa luvussa tarkemmin. Tärkeää tässä on korostaa, että toimittajan kommentti ei ole yhtä jyrkkä kuin Peltonen antaa ymmärtää lainaamalla siitä vain ilmaisun ”meille vastenmielistä”, vaan se menee kokonaisuudessaan näin:

Mitä kirjoitukseen muutoin tulee, eli siihen mielipitoon mitä lähettäjä esille ajaa, se on pää-asiassa meille vastenmielistä, jos kohta lähettäjällä onkin monta perustettua syytä kotipoltoa puolustamiseensa. Me olisimme toivoneet lähettäjän voivan katsoa asiaa vähän ylemmältä kuin paljaan käsin pideltävän hyödyn kannalta ja ettei lähettäjä olisi päästänyt tähän kotiviinaansa niin paljo pippuria kuin siinä nyt on. Mutta kuin meidän lehdessä juuri äsken sai eräs vapaa-poltonki lahkoinen kirjoitus sias, niin emme tältäkkään kotipolton puolustajalta ole tahtoneet sanan vuoroa kieltää.

Tässäkin toimittajan kommentissa on selvää, että toimittaja irtisanoutuu lähettäjän ajatuksista, ja kun pidemmälle lukee, pyrkii perustelemaan omat näkökohtansa, mutta hän ei kuitenkaan yritä tietoisesti asettaa lähettäjän tekstiä huonoon valoon. Tämä on mielestäni merkittävä ero, sillä ei voida sanoa, että tässäkin asiassa toimittajat olisivat olleet tiukasti yhdellä puolella ja talonpojat toisella. On talonpoikia jotka vastustavat kotipoltoa, ja toisaalta ainakin yksi toimittaja, joka vastustaa tehdaspoltoa (juurikin edellä mainitun kirjeen lähettänyt Paavo ”T. T.” Tikkanen). Toinen puoli asiassa on toki se, että voidaan pitää käytännössä varmana sitä, että *Otawan* toimittaja tiesi hyvin, että nimimerkin takana oli Tikkanen, jolla oli kiistoja joidenkin muiden toimittajien kesken (ks. esim. Tommila 1988: 312). On siis hyvin mahdollista, että toimittaja on pyrkinyt välttämään turhaa provokaatiota. Seuraavassa luvussa paneudumme tarkemmin siihen, mitä Tikkasen kirjeenvaihto *Otawan* toimituksen ja nimimerkki *D. A–n:n* välillä, piti sisällään.

---

¹⁹ Aineisto 29.

5. Paavo Tikkasen *Otawassa* käymät väittelyt kotipoltto- kysymyksestä

Nimimerkki *T. T.* on lyhenne *Tiitus Tuiretuisesta*, joka toimi 1860-luvulla Paavo Tikkasen salanimenä. Kovinkaan salainen se ei lie ollut, sillä *Suomettarenkin* päätoimittajana eräässä vaiheessa toiminut Fredrik Polén kirjoittaa *Suomettaren* sivuilla julkaistussa vastineessa: *Suometar salanimellä 'Tiitus Tuiretuinen' laskenut allekirjoittaneesta julkisuuteen [...] kunniaa ja hyvää nimeä ja mainetta loukkaavia lauseita* (Suometar 06.12.1861, s. 2). Nimimerkin takaa hän kirjoitti tuona aikana ahkerasti monista eri aiheista julkisuudessa. Olen löytänyt häneltä muun muassa tekstin, jossa kommentoitiin tuolloin käytössä olleen Raamatun huonoa käännöstä. Myös useita hänen kirjoituksiaan kommentoivia tai kritisoivia tekstejä löytyi, joten ilmeisesti kiistakumppaneita on ollut useita (Suomen kansallisbibliografia 9 (2007): 816–817; Aineisto). Tikkanen (1823–1873) oli yksi harvoja suomenkielisestä maaseudun väestöstä ponnistaneita 1800-luvun puolivälin merkkihenkilöitä. Hänen kotitilansa oli tosin varakas ja sitä hoiti tavallista toimeliaampi talonpoika. Tikkanen valmistui Porvoon lukiosta 1841 ja Helsingin yliopistosta filosofian kandidaatiksi 1847. Tohtoriksi hän väitteli 1859, mutta ei koskaan menettänyt kosketustaan talonpoikaiseen kulttuuriin. Hänestä tuli myöhemmin myös kirjakauppias ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainon johtaja. *Suomettaren*, jota hän oli perustamassa, päätoimittajana hän toimi useaan otteeseen vuosien 1848 ja 1863 välillä. Tikkanen edusti fennomaniaa ”vanhojen rehellisten” periaatteiden pohjalta eli hän sijoittui poliittisesti liberaalien ja jungfennomaanien välimaastoon (– jungfennomaanien ja nuorsuomalaisen erosta lyhyesti ks. alaviite 21:n loppu). Tikkasella tämä ilmeni siten, että hän usein katsoi asioita siltä kannalta, mikä oli hänen mielestään talonpojille ja muulle maaseudun väelle parasta. (Suomen kansallisbibliografia 9 (2007): 816–817.)

Tuiretuisen viinanpolttoa koskevia kirjeitä on aineistossani yhteensä 5 kappaletta. Tämän lisäksi tarkastelen kolmea nimimerkki *D. A–n:n* vastinetta Tuiretuisen kirjeisiin. Kaikki nämä kirjeet on julkaistu *Otawassa*. Tikkasen kaksi ensimmäistä kirjettä on suunnattu yleisesti lehtien lukijoille. Niiden molempien perässä on toimittajan huomautus tai *muistutus*. Lehden toimittajana on vuonna 1862

toiminut todennäköisesti maisteri Aksel Gabriel Corander, joka toimitti lehteä 1862–1863 eli sen viimeiseen numeroon saakka. Ammatiltaan hän oli opettaja. (Suomen lehdistön historia 6: 183; Tommila 1988: 198.) Kahden ensimmäisen kirjeen jälkeen toimittajan kommentit kuitenkin loppuvat. Syynä voi mahdollisesti olla se, että toimittajalla ei ole ollut aikaa osallistua T. T:n melko kiivaaseenkin keskusteluun, tai mahdollisesti toimittaja kokee, että on saanut sanottavansa sanottua. Kolmannessa kirjeessä T. T. kommentoi viina-asiaa vain ohimennen osana laajempaa, ja ilmeisesti lyhennettyä, kirjoitusta. Juuri tähän kolmanteen kirjeeseen reagoi D. A–n nimimerkkiä käyttävä kirjoittaja vastineella, joka on otsikoitu *Eikö viina ole mikään väärä välikappale?*, ja siitä alkaa kiivas väittely hänen ja Tikkasen kesken, joka päättyy, useampi kirje eteenpäin, D. A–n vastineeseen. Käsittelen ensin lyhyesti Tikkasen ja toimittajan välisen keskustelun.

Kotipolton puolustamista julkisuuden portinvartijan edessä

Käsittelen tässä alaluvussa Tikkasen kaksi pitkää kirjettä (Aineisto 29, 31), ja niiden perässä olevat toimittajan kommentit. Tikkanen ottaa kantaa kotipoltto-oikeuden puolesta, kun taas toimittaja vaikuttaisi olevan enemmän tehdaspolton kannalla. Ensimmäinen kotipolttoa käsittelevä kirje Tuiretuiselta (Aineisto 29) on vuodelta 1862. Kirje näyttäisi olevan vastareaktio nimimerkki *Y. K:n*²⁰ (jota voidaan lähes varmasti pitää Yrjö Koskisenä) *Mehiläisessä*²¹ julkaisemaan kirjoitukseen, jossa

---

²⁰ Gerorg Zacharias Forsman eli Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen, kirjailijanimeltään pelkkä Yrjö Koskinen, kirjoitti aktiivisesti aikansa sanomalehtiin. Epäilystä, että kyseessä on Yrjö-Koskinen, tukee se, että hän valitsi Fredrik Polénin toimittaman *Mehiläisen* pääfoorumikseen sen jälkeen, kun hänen ja Tikkasen välit huononivat dramaattisesti 1860-luvun alussa, koska Yrjö-Koskinen ei sulattanut Tikkasen lähentymistä liberaalien kanssa. Y. K. oli ylhäistä pappissukua ja oli saanut ruotsinkielisen kasvatuksen, mutta oli opetellut suomen kielen ja olikin kieliasiassa radikaali ns. jungfennomaani. Sen sijaan viinanpolttoasiassa hän oli säätyläisten kannalla, kuten ystävänsä A. Meurman, ja katsoi, että talonpoikien oli luovuttava kotipoltosta, koska se oli vahingollista. (Tommila 1988: 312–313, Peltonen 1997: 37; Suomen kansallisbibliografia 10 (2007): 799-801.) Koskinen ei kuitenkaan edustanut ”nuorsuomalaisuutta” vaan jungfennomaniaa, sillä nuorsuomalaisuus alkoi kehittyä vasta 1880-luvulla Suomalaisen Puolueen piirissä juuri Yrjö Koskista vastaan. Tämä nuorsuomalaisuus haki vaikutteensa Darwinilta, individualismista ja demokratian ihanteista vanhemman polven idealistisen filosofian sijaan. (Tommila & Salokangas 1998: 59, 66.)

²¹ Mehiläinen oli ”kuvallinen kuukauslehti sivistykseksi ja huviksi”. Lehdessä oli kaksi palstaa ja se sisälsi myös vähän kuvitusta. Lehti jatkoi vuosina 1836–1840 ilmestyneen Elias Lönnrotin toimittaman *Mehiläisen*, viitoittamalla tiellä, julkaisemalla kansanrunoja, sananlaskuja sekä paikallishistoriaa, valistuskirjoituksia ja terveydenhoidollisia ohjeita (Oulun Kaupunginkirjasto – Maakuntakirjasto [online]). Tosin 1860-luvulla lehden sisältö tuntui painottuvan enemmän

puolustetaan viinanpolton keskittämistä tehtaisiin. Kirje on julkaistu *Otawassa*. Lehti edusti toimittajansa A. Coranderin johdolla jungfennomaanista suuntausta, ja kirjoitti usein poltiikasta, erityisesti kieliyasiasta, jossa se oli erityisen radikaali (Tommila 1988: 312; Suomen lehdistön historia 6 (1988): 183). Kirjeessä T. T. puolustaa talonpoikien harkintakykyä ja oikeutta polttaa viinaa omista viljoistaan. Teksti on melko pitkä, melkein kaksi palstaa, ja sen perässä on toimituksen *muistutus*, jossa toimittaja irtisanoutuu kirjoittajan mielipiteistä, vaikka toteaaakin: *Jos kohta lähettäjällä onkin monta perustettua syytä kotipolttua puolustamiseensa*. Kyseessä on siis sama kirje, jota Matti Peltonen kommentoi edellisessä luvussa. Toimittajan huomautus on pitkä, melkein yhtä pitkä kuin itse kirjoituskin. Tikkanen, joka oli itsekin tilallisen poika, puhuu kirjeessään talonpoikien puolesta – se käy selväksi jo tekstin alusta. Hänen tyyliinsä on napakka ja humoristinenkin. Hän aloittaa ensimmäisen kirjoituksensa korostamalla, miten hänestä on hyvä asia, että viinaa saa polttaa tänä vuonna vain lyhennetyn ajan, koska silloin ihmiset eivät käytä viinaa kuin *oikiassa asiassa* määrittelemättä kuitenkaan, mitä tämä oikea käyttö olisi. Hänen mielestään polttoaika on niin lyhyt, että se jo itsessään estäisi ylijäämän syntymisen. Sitten hän siirtyy perustelemaan kotipolttamisen oikeutusta.

Vaan äläppäs vielä: sillä se on järkiään väärin ettei talonpoika saa omasta viljastaan valmistaa itselleen tarvista, ja silleenki jolla ei ole tilaisuutta itselleen valmistaa. Pitäisikö nyt vielä talonpoika kaiken rasituksen lisäksi vetää pitkät matkat riistansa tehtaisiin ja myydä polku-hinnasta, ja sitten ostaa jälleen kallista viinaa, silloin kuin olis voinut itsekin tavarastaan sitä valmistaa. Ehkä tähän sanotaan minkätähden eivät osaneet viinan kanssa paremmasti elää? Ensiksi, pitääkö jonkun puolhullun ihmisen tähden koko suomen kansa vangittaman? Ne kuin vangitsemista tarvitsis niin miksi ei niitä yksin vangittu, onko se oikeen että usiampi rehellinen ihminen jonkun toisen rikoksen tähden pitää kärsiä.
(Aineisto 29.)

T. T. puuttuu näkemäänsä epäkohtaan, että talonpoikien oikeutta polttaa itse viljelemästään viljasta viinaa, koetetaan rajoittaa ja muuttaa tehtaiden yksinoikeudeksi. Hän tekee tämän kärkkäämmin kuin puolustajat yleensä ja hänen kirjoitustavassaan on havaittavissa suorasukaisuutta ja uhmaa. Hän

---

tieteellisten kirjoitusten, historian ja ajankohtaisaiheiden ja ulkomaankirjeenvaihdon suuntaan. (Mehiläinen 1860 (9); Mehiläinen 1859 (8); Mehiläinen 1862 (5)).

ihmettelee esimerkiksi rikollisen vangitsemisesta, miksi yksittäisten ihmisten rikkeiden takia syyttömätkin joutuvat kärsimään. Retorisesti hän samaistaa rankaisemisen viinanpolttokeskusteluun – muutaman juopon tähden kaikki talonpojat leimataan viinan väärinkäyttäjiksi! Kirjoittaja esittää saman kommentin myöhemmässäkin kirjeessä. Käytin tätä kommenttia esimerkkinä esitellessäni Perelmanin *vastavuoroisuusargumenttia* – siis väittämää, jossa kaksi tilannetta tai henkilöä samaistetaan toisiinsa, jolloin vaikuttaa oikeudenmukaiselta, että niille vaaditaan samanlaista kohtelua. (Perelman 1996: 63–64, 79.) T. T. siis samaistaa kuvitteellisen tilanteen, jossa muutaman viljavarkaan tähden koko maaseudun väki pannaan lukkojen taakse, tilanteeseen, jossa hänen mukaansa muutaman isännän kotipoltto-oikeuden väärinkäytön vuoksi viinan kotipolttoa ollaan kieltämässä kaikilta talonpojilta. Suurin ihmetyksen aihe Tikkaselle on kuitenkin se, minkä tähden talonpoikia ollaan aina varoittelemassa viinanpolton vaaroista:

Tämän vuoden Mehiläisessä sanoo eräs Y. K., että talonpojalle ei ole vielä kylliksi näytetty heidän kotipolton vahingollisuutta. Vaan eiköhän talonpoika näe itse mistä hänelle on vahinkoa ja mistä hyötyä. Voi ihme! kuinka tyhmänä Y. K. pitää talonpojan, ettei se tunne vielä omaa vaaraansaakaan. Ja mistä syystä ei herrat sitten tunne viinanpolton vahingollisuutta, sillä onhan monta herraa tilan omistajaa kuin ovat vielä ahkerammat viinan polttajat kuin talonpoika. Eikö hekään tunne sen vahinkoa? Vai sekö ne ymmärrykset pimittää, että on maanviljelijä. – Vaan ne ainoat joilla ei ole tekemistä maanviljelyksen kanssa, ne ovat ne ainoat jotka näkevät oman ja toisen vaaran, niin kuin herra Y. K. näkyy olevan. (Aineisto 29.)

T. T. esittää tässä kysymyksensä siitä, miksi juuri talonpoikien viinanpoltto aiheuttaa niin paljon huolta, kun taas ylemmät säädyt voivat valmistaa kotiviinansa huoletta. Kysymys esitetään uudestaan eräessä toisessakin Tuiretuisen kirjeessä, mutta siihen ei reagoida millään tavalla. Kirjoittajaa myös selvästi ärsyttää säätyläisten holhoava, ylemmydentuntoinen asenne talonpoikia kohtaan. Hän kysyy pilkallisesti, eivätkö herrat sitten näe viinanpolton vaaraa siitä huolimatta, että hänen mukaansa monet heistä polttavat enemmän viinaa kuin talonpojat. T. T:n kysymys osuu maailmankuvien eron ytimeen kysyessään, sekö juuri estää maanviljelijää tietämästä omaa parastaan, että tämä on maanviljelijä. Eikö

talonpojan kokemus maaseudusta ole yhtä oikea kuin ylemmän luokan edustajan, siitä huolimatta, että nimenomaan hän tuntee maanviljelyksen perin pohjin, kun taas säätyläinen ei usein ole ainakaan kokonaan riippuvainen maanviljelyksestä.

Myöhemmin kirjeessä T. T. näkee, että yksi syy vastustaa kotipolttoa ja puolustaa tehdaspolttoa on kateus, vaikkei hän itse tätä sanaa käytäkään. Hän vihjaa vastustajien kokevan talonpoikien saavan niin paljon voittoa, että se on suurin syy vastustaa oikeutta. Oikeus kotipolttoon ei ole toki mikään talonpoikaissäädyn yksinoikeus, mahdollisuus siihen on myös sellaisilla ylempien luokkien edustajilla, jotka omistavat maata. Maaseudulla oikeus polttoon kytkeytyi maanomistukseen ja talon manttaalilukuun, mikä määrittäi kuinka isolla pannulla viinaa sai keittää. Kaupungissa taas oikeus liittyi kiinteistönomistukseen. (Peltonen 1997: 29.) Kirjoittaja kysyy provosoivasti pitäisikö talonpoikien olla pelkkiä *paljaita työjuhtia*. T. T. vastustaa myös sitä hieman harvinaisempaa argumenttia, että kotipoltto hidastaisi maaseudun vaurastumista. Hänen mielestään tilanne on päinvastainen, vaikkei annakaan konkreettista esimerkkiä siitä, miksi näin olisi. Luultavasti hän viittaa siihen, että viinan myynnillä oli mahdollista hankkia käteistä, mikä taas mahdollisti investoinnit. Hän haastaa vastustajat perustelemaan, minkä takia kotipoltosta voisi olla haittaa maaseudun kehitykselle. Kirjoittaja kiistää kuitenkin vahvasti, olevansa *juopumuksen* puolustaja, koska ei kaikkea viinaa juoda *juopumisella* eivätkä monet *juomarit* ole *nähneetkään viinaa poltettavan, sitä vähemmin itse polttaneet*. Lopussa hän vielä palaa kirjoituksen alussa esiintuomaansa vastapuolen tekopyhyyteen. Tuiretuinen näkee kotipolton vastustajilla toisenlaiset motiivit kuin puhtaan kansan suojelemisen halun – vieläpä kansan suojelemisen omalta typeryydeltään, mikä näyttää ärsyttävän kirjoittajaa suuresti. Hän uskaltaa jopa väittää, ettei vastapuolelle juoppouden vähentäminen ole ollenkaan tärkeä asia, vaan se, että talollisten etuoikeus saataisiin otettua pois ja voitto siirrettyä yksityisille tehtaanomistajille:

Siinä jo nähdään sen armon äänet ja veisut kuin samoissa joukoissa on niitäkin kuin tykyttävä tilallisille lisää veroa. Ja jos toisesta ikkunasta kurkistamme sen asian salaisuutta, niin näemme siitäkin, että kotipolton kukistuksella ei näy olevan mitään tarkoitusta että juopuminen vähenis, koska siihen siaan tehtaant ilmaintuu, (jotka ovat taas

ne salakapakoiden siittäjät) vaan että se tilallisten mainio hyöty tulis tehtaiden hyödyksi ja tilallisten vahingoksi. (Aineisto 29.)

Kirjoituksen perässä olevassa huomautuksessa toimittaja A. Corander tuomitsee T. T:n näkemykset vastenmielisiksi (aivan kuten edellisessä luvussa jo todettiin samaa kirjettä käsitellessä), vaikka toteaakin, että tekstillä on joitakin hyviä näkökohtia ja ei siksi halua kieltää sen oikeutta päästä esille. Toimittaja toteaa, että olisi halunnut nähdä kirjoittajan katsovan asiaa yleisemmältä kannalta. Hän kiistää tehdasvoittojen menevän ehdottomasti herroille ja sanoo minkä tahansa elinkeinon harjoittajan, *vaikka talonpojankin*, voivan hakea tehdaspolttolupaa. Vastaus on kyllä totta, mutta ilmeisesti toimittajakin tietää, että tuohon aikaan äärimmäisen harvalla talonpojalla olisi ollut tarvittavia varoja tehtaan perustamiseksi, sillä hän kommentoi lauseen perään vielä *sellainen, joka varojensa puolesta niin isoon asiaan pystyy*. Joka tapauksessa toimittaja on sitä mieltä, että viinakannu joka talon nurkassa on hyvälle tavoille haitaksi. Hän myöntää, ettei kotipolton kieltäminen poistaisi juoppoutta, mutta uskoo kuitenkin, että tehdaspolton ollessa ainut laillinen keino, kenelläkään ei olisi varaa pitää kaappeja täynnä viinaa, kuten nyt tapahtuu joka vuosi kotipolttoaikana. Saatavuuden rajoittaminen näyttäytyi siis jo vuonna 1862 järkevänä ”alkoholipoliittisena” ratkaisuna. Toimittaja myöntää, että vain harva kotipoltto-oikeutta käyttävä olisi juomari – josta todisteena hän mainitsee naiset, jotka usein talonpoikaissäädystä polttavat viinaa, mutta hyvin harvoin ovat juomareita – mutta on silti sitä mieltä, että ongelma on olemassa. Hän antaa esimerkin, jossa noin kahdensadan ihmisen kylässä kaksi isäntää makaavat aina kotipolttoaikana *yöt päivät vuoteella pöhnässä*, vaikka muut ajat he tekevätkin työtä. Tästä hän syyttää sitä, että talonpoikien kaapit ovat polttoaikana täynnä viinaa, mikä ei tehdaspolton ollessa vallassa, olisi mahdollista.

Kotipolton ehdoton kieltäminen, mikäli sen tarkoituksena on vain entisestään lisätä talonpoikien verotaakkaa, ei kuitenkaan saa toimittajan kannatusta. Hänen mielestään parasta olisi kieltää kotipoltto ja laskea samalla joitakin muita veroja. Tämä tarjous on helppo nähdä retorisenä kaupankäyntinä. Toimittaja tietää miten tärkeä viinanpolttokysymys on talonpojille, ja tarjoaa vastakauppana lievempää verotusta vähentääkseen talonpoikien tyytymättömyyttä. Lopuksi toimittaja kommentoi salapolttokysymystä. Tämä on yksittäinen asia joka aiheuttaa hänelle eniten huolta, koska hän näkee

salapolton kannattavuuden pitävän sen suosittuna vielä pitkään kotipolton kieltämisen jälkeenkin. Ratkaisuksi hän esittää, että *nykyiset keskuudet virkamiesten suhteen [täytyy] ensin paljo parannettaa* (Aineisto 29).

Tikkasen toinen teksti (Aineisto 31) on vastine toimituksen kommentteihin, ja sen perässä on tällä kertaa hieman jyrkempi toimituksen kommentti. Kirje on julkaistu neljä kuukautta myöhemmin samassa lehdessä. On mahdollista, että toimitukselle on tullut niin paljon kirjeitä, että niiden julkaisemista on pitänyt lykätä, kuten 1860-luvulla jo usein kävi (vrt. Stark 2013a: 42). Hän aloittaa kirjoituksensa väittämällä, ettei toimitus ole ymmärtänyt hänen *meininkiänsä*. Hän lyttää toimituksen ehdotuksen siitä, että viinatehtaat voisivat olla myös talonpoikien omistuksessa, sillä perusteella, ettei hänestä ole tärkeää keiden omistuksessa tehtaat ovat, voitot menevät joka tapauksessa vain niiden omistajille (eivätkä siis talonpojille yleisesti). Hän perustelee talonpoikien oikeutta kotipolttoon sillä, että *rasitos on tiluksilla yleisesti, vaan viinanpolton hyöty tulis johonkuhun tehtaasen*. Tikkanen näyttää tulkitsevan toimituksen tarkoittavan sanomalla, ettei tämä katsele asiaa laajemmalta kannalta sitä, että hän ei pohdi viinan *turmelevaisuutta*. Hän kuittaa väitteen toteamalla, ettei ole niin tehnyt, koska vaikka viinassa onkin *juovuttava aine*, niin *sama aine on tehdas viinassaki*. Sitten hän siirtyy takaisin käsittelemään voiton jakautumista. Toimituksen kertoman kahden isännän esimerkin hän kääntää pääläelleen kysymällä retorisesti, mitähän mieltä tehdaspolton kannattajat olisivat siitä, jos saman verran tai enemmän isäntiä olisi kotiviinan sijaan tehdasviinasta *kaappiin päin kallellaan*.

Hän kirjoittaa myös viinanpolton kiellon vaikutuksista Ruotsissa. Hän viittaa samana vuonna Oulun Viikko-Sanomissa julkaistuun uutiseen, jossa puhutaan siitä, kuinka Skånen viinatehtaiden viina on *tulvannut läpi ruotsinmaan Haaparantaan asti, tehden töitänsä tullessaan, ja sieltä taas rajan yli Tornioon* (Aineisto 31). Tämän perään hän kirjoittaa, että tehtaille varmaan pyritään saamaan sellainen *hallitus*, että viinaa ei jaettaisi kaikille. Perään hän kuitenkin argumentoi, että *”Viron viina”* (johon hän ilmeisesti ruotsalaisen viinankin samaistaa, kun alkaa siitä puhumaan heti Ruotsi-esimerkinsä jälkeen) kyllä löytää keinonsa kiertää rajoitukset ja lait. Syynä tähän on ihmisten ahneus, ja asiaan ei tule muutosta niin kauan kuin ihmisiä ei *opeteta tuntemaan mitä heidän velvollisuutensa vaatii*.

Minna Sääskilahti kirjoittaa väitöksessään (2006) Matti Peltoseen viitaten, että siveellisyysskysymysten lisäksi mahdollinen syy kotipolton vastustamiselle oli suurtuottajien edunvalvonta. Säätyläiset olivat alkaneet polttaa viinaa kartanoissaan enenevässä määrin 1700-luvulta lähtien, ja on mahdollista, että he näkivät talonpojat harmillisina kilpailijoina. Hän esittää olleen mahdollista, että yhteiskunnallisten näkemysten taustalla saattoi olla ääneenlausumattomia poliittisia syitä. (Sääskilahti 2006: 91 ; Peltonen 1997: 31–33.) Peltonen myös mainitsee säätyläisten alkaneen ostaa 1800-luvun alkupuolella tehokkaampia viinapannuja. Kyse ei ollut enää neljännen luvun alussa puhutuista kyhäelmistä, vaan tehokkaista polttolaitteista, jotka soveltuivat hyvin myös tehdasmaiseen polttamiseen. Tehdasmaiset polttolaitteet tulivat kannattaviksi osittain siitä syystä, että 1840-luvulla ilman valtiopäivien vaikutusta tehdyllä päätöksellä, kuka tahansa sai luopua viinanpolto-oikeudestaan. Senaatti sitten vuokrasi näitä ”vapautuneita” oikeuksia yrittäjille vähintään viiden manttaalin erissä, mikä oli määränä niin suuri, että se oli omiaan pitämään pientuottajat loitolla. Vuoden 1859 asetuksella palattiin kuitenkin vanhoihin oloihin, jolloin monilla säätyläisillä oli edessään merkittävien investointien menetys. Peltonen esittää, että tämä oli yksi tärkeimmistä syistä säätyvaltiopäivien koolle kutsumiseksi. (Peltonen 1997: 36–37.) Tikkanen näkee kirjoituksessaan hienosti tämän taloudellisen pohjavireen. Hän kiinnittää huomiota siihen, ettei kukaan puhu viinan kieltämisestä, lukuun ottamatta fanaattisimpia raittiuden kannattajia, vaan kyse on aina siitä, kuka kontrolloi viinaa. T. T:lle pääkysymys onkin, että mikäli viinaa ei todella tahdota kieltää, niin minkä takia on niin tärkeää, että viinanpolto-mahdollisuus siirtyy talonpojilta tehtaille.

Toimittaja kommentoi kirjettä aiempaa huomautusta kärkkäämmin, eikä selvästikään ota hyvällä T. T:n kritiikkiä toimituksen ymmärryskykyä kohtaan. Toimitus syyttää kirjoittajaa siitä, ettei tämä esitä kirjeessään todistuksia asiansa puolesta. Hänen mukaansa lauseet kuten: *tehdas-viinassakin on juovuttava ja turmeleva aine ja entäs jos ne olis sen viinan ostaneet tehtaista eli Virosta* eivät käy todistukseksi mistään. Sen sijaan toimituksen oma esimerkki todistusvoimaisesta lauseesta on seuraavanlainen:

vojalte, ei ne fuitenfaan" ole paremmat kuin tehtaat; se on waan niiden oma mainio hyöty ja muuden wahinso. Toinen kuulo että toin. tiesi sabaan perionan suuruisesta kylästä ainoastaan 2 isännää wuoten ja faapin wälissä yläpuolelta asuintoa, jonka ahtaan fortterin niille polojille tuotti tuo rypistänen fotopolto. Waan maltappa! Entä jos ne olis sen wiinan ostaneet tehtaista eli Wirosta ja waikka sitten olis uisamman kuin kahden isännän pää faap-piin päin tallallaan, niin ei fenties tulis tehtaan puolustajitta fyymyffeään?

Toimitus tiesi minun pannen pippuria wiinani sekaan. Sitä en wastaan sanonkaan, joshan pippurikin eh'edee ajaksi ihmisiä ajattelemaan asiasta paremmin. Toim. oliji juonut minun ajasta fotelewaain ylevämmältä fannalta kuin paljaasta woi-rosta. Toim. fenties meinaa wiinan turmelowaisuutta. Kyllä minäkin tiesin että wiinaosta on juowuttawa aine, waan kuin sama aine on tehdas wiinaosafin, niin sen wuosi en sitä ottanut enintään eitin. Waan ainoastaan sen sen hyödyn olis paremmin anjainut (raito) on ilakalla wieslehti, waan wiinanpolton hyöty tulis johonkukaan tehtaaseen, on minun ajatus). Toimitus näyttää olewan omaistensa fangsa siinä tuuloesta että jos 3 tehdasia olis josta isännöistä niin ei saikaan wiina puolesta olis josta talonpojan kaappi täynnä, waan minäköhden ei? (Ja minäkö tähden tässä asiassa en aina talonpoika puheena, samalla tavalla hänen juoppumus, silloin kun ne ihoilajet herrat tekewät suuremmat turmiot wiinallaan). Ja jos niin olisfin että tehtaan fellaaria olis tänään 1000 fannua wiinaa ja huomana sama wiina tuhannen faap-piä, ja taas sen lopetetta ehä tuhatta fannua kahden isännän faap-piä ja itse isäntä wuoteen ja faapin wälissä, niin olisiko siite faunimpi kuin se waan olis tehtaasta falkiisti ostetta, waikka juuri fuolis sen äären? Ja jos taas falkitaan tuolema, niin ennen walmiisti talonpojat oiwallista olutta ja ufein hywinikin wahwaa, waan näkös silloin fufaan olueta juoppumusta? Waan nyt kun on tehtaisia olutta tehty, jota sitten myödään ja juodaan putellittain, niin nyt on paljon nähty elusen turmeluusta, kuin on utfoja perostuwan por-railla polmillaan, ja pienet pojat pitin pufunaan, ja wietä rahan meneffi firmifemmi. Sitä nyt juopi herrat, siä narrit, siä muuffin muiffarit. Jos fäännyimme fafonaa mitä naapurimme Ruot-fin tehtaat owat maifaan faattaneet, niin joku aita tafaperin kuin huubettiin että nyt on Ruotifia raitius, kuin waan faattin talonpoikien pannut fuitulle ja tehtaat walanpääle. Waan nyt on sillä weifulla toinen nuotti. Karjo Dulan Wiiffo Sanomien 12 n:roon fuisia Stenemmaan tehdas wiina on tulwannut läpi ruotifimaan faaparontaan asti, tehden töitäntä tullefaan, ja sieltä taas yli rajan Tornioon. Etä toimitus ja moni muu ajat-telee että tehtaille pannaan femmonen hallitus että ei siellä ole wiinaa jota rengin mieli refona. No, hmw! Waan Wiiron wiinalla on sillä fowat wal-lit, sulut ja wahdit, waan se menee menoansa, jos ei fultujen plitie niin alitje eli fhwutje, se on juuri se oman woiiton yllitös jota ei tottete asetuffia, ei wiefaa, ei fannia, ei henteffään, jonka tähden ei ne muottofet ja uudet fotuffet, tehtaat, autu mitään, niin fauwan kuin ihmifistä autu tunnotta-muus ja ihmisi arwon tuntemattomuus, se päälän wuolin tehellifpse ei autu mitään asiassa. Jos ei ihmisen tiedä mitään ristiifipyybey hengestä, että nähdä sen fuureffi häwyttömyybeffi faattaa toista juowuffiin eli itse juoda isfensä juowuffiin; siinä on juuri fofe sen lain rauta wantet. Mutta sen asian fanofo ollaanfi idettu ihan ristiifä fäjin; että fäänneffä latia ja ajatuffia se ei autu mitään,

jos ei ihmisiä opeteta tuntemaan mitä heidän wel-wollifautensa waatii.

E. T.

Toimituksen muistutus. Edettäjäällä on pieni eli enemmänkin kuin pieni erheitys siinä luulo-faan että me emme olis jo aluista pitän ymmär-sänet hänen „meinintään.“ Sitä faifeja siinä mitä lähettäjä teki edullifista ensi myyfföstä fetoituffesfaan puhete on faiffein ymmärrettäwästä waltia „meinintään“ ainoastaan fotopolton puolus-tus, eikös niin? Ja siä wastaan me jo teimme muistatuffemme, joita edelleffi pidämme perustet-tuina, etenki kuin lähettäjäällä ei nähty olewan mi-tään uutta niiden fumoamisefi eiffe tuoda. Sellafet laufset kuin että — „tehdas-wiinaosafin on juowuttawa ja turmelowa aine“ ja — „entä jos ne olis sen wiinan ostaneet tehtaista eli Wirosta“ j. m. f. eiwät ole mitään tobiotuffia asiassa. Sitä wastaan se on mitä selwintä fäffittää että kuin tur-mellueta wijjellään fotifawoifefi niin on sillä silloin werrallifefi aina fuurempi woima päästä tuottamaan turmellueta. Me fofyiffimme lähettäjältä jos hän ei ole fofsaan tullut hawaitfemaan sellai-fia eimertiffiä että moni renkimies ja sellainen fu-luttaili usasti ison osan wuotifesta palkastaan siinä tapauksessa kun monella isännällä on „fotitarpeen“ wiinaa myydä faiffina aifoina ja josta mielite-fioon? Isännälle se on tietysti edullista ensi fof-fannosta saada sillä tavalla tawarallaan, hymäl-lä woiolla, palkka maksetuksi, waan mitäs renkille feuraa? ja mitäs on feuraus isännälle itfelleen pitän päälle wieslehti juoppoudesta — siite omaista fao-waristista? — Mutta näitä fofia lähettäjä faifeja innoftaan ei tunnu tahtowan yffähtöä tuffimaan. Lähettäjä tekee waan sen fuffelan fäännoffen että: „entä jos ne hawewat wiinania tehtaista tabi Wi-rosta.“ Tällä fäännoffellä, meidän laulten, ei ole fuitenfaan juuri tufowampaa perää kuin jos fanottaisi: entä jos Matti menee hirten jos se ei saa tehdyä siä eli siä hulluutta. — Tehdas-wiinoilla ja wuol-la wiron wiinoilla ei sellainen fauppa ainaatan niin hywin fannattaili eli ei tule fuitenfaan niin harjo-rettufi kuin mitä wasta fanoimme. — Me emme tuu-le wiina-asiassa, niinkuin lähettäjä tunnu luule-woan, fuuluwamme mihinään wieslehti puolustuntaan mitä sen walmistamisfena ja fawitystapaan tulee, sillä se ei liifuta erittäin eitä fuorastaan meidän hyötyä jos siä tehdyän ja fawitystään niin eli näin; mutta mitä tähän asiaan yleensä tulee, niin siä taitaa olla turha otottaa että wiinan feitto fofonaa laffaute-taan. Paras on sentähden waltia sellainen walmi-istus-muoto mikä faifen wähemmin on woimalli-nen fanfafunnofta yleistä turmieta tuottamaan. Joku tehdas hywin hawofoa woiit mahbolifefi olla wähemmin fanfafuntaa raifofaawa kuin eim. „fotitarpeen“ poltto. Qwoin ymmärrettämä on fe-fin että juoppumuffen wifaa ei ole helppo faada fo-fonaa häwyffämään, niinfotia kuin wiinaa eli muita wäfewiä juomia on jollakin tavalla faattawana; mutta hywin mahbolifista woiipi olla saada siä fo-piwilla feinoilla fuitenfi paljo wähentymään. — Mitä wietä wiron wiinaan tulee niin luultawasti sen tuotti paljo alfaa wähetä fenfin puolesta että siite fotimaaftaan on nyfföfin lafettu forfia feitto-wero. Muutoin taas wiron wiinan raitius ei taida ollaan aivan fuuri muualla kuin Suomen lahden ranta-fenduulla.

Alaran päiväfirja.

(Julk. ja löyty 20:teen n:roon.)

1:nen Tammiukuuta.

Kuin fanomattoman onnellinen minä olen tänä-päiwänä! Minä saan nyt itfelleni tunnustoa, minä saan jofafelle tunnustoa että minä häntä rakastan.

Esimerkki aineistosta: T. T:n toinen kirje (Aineisto 31) ja toimituksen vastine elokuun 1. päivästä vuonna 1862.

Sitä vastaan se on mitä selwintä käsittää että kuin turmellusta viljellään kotikasvuisesti niin on sillä silloin verrallisesti aina suurempi voima päästä tuottamaan turmellusta. Me kysyimme lähettäjäältä jos hän ei ole koskaan tullut hawaitsemaan sellaista esimerkkiä että moni renkimies ja sellainen kuluttaisi usasti ison osan vuotisesta palkastaan siinä tapauksessa kun monella isännällä on "kotitarpeen" viinaa myydä kaikkina aikoina ja joka mielitekoon? Isännälle se on tietysti edullista ensi katsannosta saada sillä tavalla tavarallaan, hyvällä voitolla, palkka maksetuksi, waan mitäs renkille seuraa? ja mikäs on

seuraus isännälle itselleen pitkän päälle yleisestä juoppoudesta – siitä omasta kasvatista?
(Aineisto 31.)

Toimittaja kertoo retorisenä keinona tarinaa, joka liittyy selvästi maaseudun valtarakenteeseen ja on todennäköisesti, myös Tikkasen mielestä, tuntunut uskottavalta. Hän pohtii tarinan avulla mikä on sen ongelmallisuus, että isäntä maksaa osan palkastaan viinana ja samalla tulee mahdollisesti synnyttäneeksi *juoppoutta* palkollisissaan. Hän ei kuitenkaan vie ajatusta pidemmälle ja esimerkiksi syytä kertomuksen isäntää ”riippuvuussuhteen” luomisesta renkiin, ja siten tämän juoppoudesta hyötymisestä. Tarinamuodon käyttäminen vakuuttamiskeinona oli aineistossani muutenkin yleinen ja ilmeisen tehokas menetelmä. Tarinamuodolla tarkoitan argumentaatiokeinoa, jossa puhuja muotoilee yksinkertaistetun tai ”virtaviivaistetun” tapahtumaketjun, jonka tarkoituksena ei ole tarkasti kuvata jotain, mikä on tapahtunut (eli minkä puhuja väittää tapahtuneen). Tarinamuodolla pystytään havainnollistamaan tilanne, jolloin siihen oli helpompi samaistua. Kyse on pohjimmiltaan esimerkin avulla havainnollistamisesta. (Perelman 1996: 120.). Muita yleisiä argumentointikeinoja aineistossani olivat mm. lähteisiin viittaaminen (mm. muihin sanomalehtijuttuihin tai kirjoihin), ulkopuolisiin auktoriteettiin vetoaminen (hallitus, keisari) ja paljon harvinaisempi omaan arvovaltaan perustuva auktoriteetti (esim. kirjoittajana lääkäri) (Perelman 1996: 107–108). Tarinassa toimittaja Corander esittää, että isäntien kannalta edullinen palkan maksaminen viinana johtaa toisaalta rengin ”alkoholisoitumiseen”, ja toisaalta *yleisen juoppouden* lisääntymisen kautta maaseudun moraaliseen ja aineelliseen rappioon. Perelmanin käsittein, kohtauksen julkilausumattomina lähtökohtina voidaan pitää toisaalta sitä, että väestön siveyden kasvu on toivottavaa (*lokus*) ja itsekkyyden arvona on tuomittava (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971: 83–87)²². Kuvattu kohta pitääkin sisällään ajatuksen, että isännät ovat *omanvoiton pyytäjiä*, toisin sanoen heitä ajaa polttoon itsekkyyden, ja toisaalta, että tämä kotikasvuinen *turmeluksen viljely* haittaa maaseudun kehitystä.

Edempänä toimittaja myös tyrmää *Viron viinan* ongelman sanomalla, ettei sen kauppa kuitenkaan olisi niin kannattavaa, että siitä syntyisi suurta ongelmaa. Kirjeen lopussa hän palaa uudestaan tähän näkökohtaan huomauttaen, että Virossa viinankeittoveroa on nostettu, mikä todennäköisesti johtaa sen

---

²² Käsitteet tarkistettavissa ”Metodit”-luvun alaluvusta ”Sana retoriikan tutkimuksesta ja hermeneutiikasta”.

tuonnin vähenemiseen. Hän myös arvelee virolaisen viinan tuonnin vaikuttavan vähäisesti muualla kuin Suomen-lahden rantaseuduilla. Toimittaja myös kiistää kuuluvansa viina-asiassa mihinkään *puoluskuntaan*, minkä hän selittää sillä, että hänen oman etunsa puolesta on samantekevää poltetaanko viinaa maatioilla vai tehtaissa. Hän jatkaa perustellen, että kun viinaa todennäköisesti joka tapauksessa jollakin tavalla keitetään, on parasta valita keino, joka aiheuttaa vähiten *turmiota*. Tuiretuisen kolmas kirje ei ota kantaa näihin toimituksen kommentteihin, vaan se käsittelee viina-asiaa vain ohimennen.

”Tehdaskiihkoinen” vs. ”kotipoltto-urho” – nimimerkit D. A–n ja T. T. vastakkain

Toimittajan kanssa käytyjen väittelyjen jälkeen mukaan tulee kolmas osapuoli, säätyläinen nimimerkillä D. A–n. Hän on intohimoinen tehdaspolton kannattaja, ja niinpä hän kiivastuu Tikkasen esittämistä väitteistä ja kirjoittajien välille syntyy kiihkeä väittely, joka kestää yhteensä viiden kirjeen verran. Väittely saa alkunsa Tikkasen kolmannesta kirjeestä (Aineisto 32), joka on julkaistu *Otawassa* helmikuun alussa 1863. Siinä hän kommentoi muiden ajankohtaisten asioiden (mm. palvelijoiden muuttoajan) ohella Suomettaren numerossa 12 julkaistua kirjoitusta, jonka otsikkona on *puhuva todistus ”kototarpeen” viinapolton hyödyllisyydestä* (Suometar 21.3.1862). Tikkasen kirje kommentoi melkein vuosi aiemmin painettua kirjoitusta, joten vaikuttaa siltä, ettei toimittaja Aksel Corander ole pitänyt kirjettä kovin ajankohtaisena ja on työntänyt sen julkaisupinkan alimmaiseksi. Jutun otsikko *puhuva todistus...* on ilmeisesti sarkastiseen sävyyn tarkoitettu, sillä kirjoittaja esittää, että isännät juovat polttoajalla monilla paikoin niin paljon, että jaksavat hädin tuskin nousta vuoteesta ottamaan lisää ryyppyä. Kirjoittajan mukaan myös heidän lapsensa oppivat samoille tavoille. Pahimpia ovat kuitenkin nuoret miehet, jotka käyvät *kylästä kylään ja prännistä pränniin, tapellen, reuhoten öisin teitä ja häirittäen matkustavaisia* (Suometar 21.3.1862). T. T. tyrmää kirjoittajan väitteen toteamalla, ettei usko kaikkien isäntien tekevän niin. Hän epäilee, että kyse olisi siitä, että *jonkun konnan* takia kaikkia ollaan rankaisemassa.

T. T:n mukaan hänen paikkakunnallaan (toimittaja mainitsee, että kirje on Heinolasta) isännät juovat sen sijaan hyvin siivosti. Tähän toimittaja on kommentoinut sivun alalaidassa, että on hyvä, jos näin on, mutta pelkää, että ihmiset näkevät tällaisen väitteen liian kerskailevana ja liian yksioikoisesti kotipolttua puolustavana. T. T. argumentoi vielä kirjeen loppuksi, ettei viina ole *mikään väärä välikappale*, vaan väärinkäyttäminen *tekee kaikki vääräksi* (Aineisto 32). Juuri tästä väitteestä D. A–n kiivastuu, ja hän kommentoikin kirjettä jo *Otawan* seuraavassa numerossa (Aineisto 33):

En suinkaan mielelläni tahtois puheeksikaan ottaa koko mokomaa "välikappaletta" kuin viina on [...] – kuitenkin vielä rohkenee T. T. niin vapaasti puolustaa sitä, että hän on tosijaankii kokenut pukeida "ulkokullattuun kuoreen" konservatiivillisuutenensa. *)²³ Niin somaan ja "ulkokullattuun kuoreen" on T. T. pistäinyt, että ottaa kaikki kotoseutulaisensa todistukseks ettei viinaa pitäis kenenkään vieroa. Todistaapa vielä milt'ei koko Suomen maan olevan ihan loukkaamattoman viinalta [...] niin ettei niitä koko juomaria jääkkään muuta kuin – "joku konna," koko Suomeen (?) – Oh hoh! menemättä "ulkokullattuun kuoreen" täytyy meidän valittaen tunnustaa niitä "konnia" rakkaassa isänmaassamme löytyvän enemmäkii. (Aineisto 33.)

Lainauksessa D. A–n syyttää T. T:tä konservatiivisuudesta, jolla hän tarkoittaa sitä, ettei tämä ole valmis päästämään irti menneestä. Ja aivan kuten toimittaja arvelikin syyttäessään kirjettä liian kerskailevana, D. A–n ei myöskään katso hyvällä sitä, että Tuiretuinen yrittää, ainakin hänen tulkintansa mukaan, käyttää kieltä tarkoituksenaan maalata retorisesti rahvaasta parempi kuva kuin mitä todellisuus on. Suomen rahvaassako olisi mukamas vain muutama kelvoton *konna*, jotka väärinkäyttävät paloviinaa? Näyttää siltä, että D. A–n ei hyväksy T. T:n lähtöoletuksia. T. T. on tarkoittanut julkisanomattomat, mutta lauseista ilmikäyvät lähtökohtansa tosiasioiksi ("Suomen rahvas on yleisesti ottaen siveellistä"), mutta D. A–n onkin pitänyt niitä toiveajatteluna ("T. T. luulee ja pyrkii muillekin uskottelemaan, että Suomen rahvas on yleisesti ottaen siveellistä"). (ks. Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971: 66, 83–85). Kun vastapuoli ei vakuutu Tikkasen lähtökohdista, se ei myöskään voi allekirjoittaa argumenttia, jonka mukaan kyse olisi siitä, että muutamien "hölmöilyn" tähden koko kansaa rankaistaan.

---

²³ Alareunassa on huomautus: *Niinkuin kunn. O:n toimitus kutsui entisyyden puolustamista. Katso Otawan 6:ta n:sta.*

No mutta kuinkas sitä käytetään, ettei se muutu vääräksi? Lääkärit ovat korottaneet äänensä viinaa vastaan niin, että kieltävät pois koko välikappaleen nautitsemisen. T. T. väittää ett'ei se ole "mikään väärä välikappale;" mutta koettakoonpas etsiä, jos sitä "välikappaletta" löytyy kuin paljon nautittavissa lääke-aineissakaan. [...] Oluenki liikaa nauttimista valittavat jo lääkärit, etenkin nais-väessä; T. T. moittii sen kalleutta. Ei suinkaan olekkaan olut niin vahingollista terveydelle kuin viina. Eli pitääkö T. T. lääkärien opetukset luulotuksina; ja kaikki maailman lääkärit luulotteliona? Pois se! Mitä kotipolttoon tulee, ois toivottava: että se pharmasöörin virka jäis kaikilta. (Aineisto 33.)

Kirjoittaja ei kuitenkaan jätä hyökkäystään tähän, vaan ottaa tuekseen lääkärien arvovaltaisen äänen, joka voidaan nähdä tehokkaana retorisenä keinona. Olutta hän puolustaa tässä, kuten myöhemmissäkin teksteissä sillä kausaalilla perustelulla (mutta ei toki näillä sanoilla), että oluen alkoholipitoisuus on huomattavasti pienempi ja siten sen haitatkin ovat vähäisempiä. Myös tässä yhteydessä hän ottaa lääkärin tuekseen ja lopulta jopa kysyy provosoivasti, pitääkö Tuiretuinen lääkäreiden puheita *luulotuksina*? Hän lopettaa kirjeensä kyseenalaistamalla väitteen, jonka hän sijoittaa T. T:n suuhun. Hän epäilee Tuiretuisen luulevan kruununpalvelijoita olevan niin paljon, että he voisivat pitää kurissa kaikki viinaa väärinkäyttävät *konnat*.

Tikkasen vastaus (Aineisto 35) kirjeeseen tulee varsin nopeasti, kaksi viikkoa ja neljä numeroa myöhemmin²⁴. Hän tekee luultavasti viisaasti jättäessään huomiotta D. A–n:n syytökset lääkärien arvovallan kyseenalaistamisesta. Väitehän on D. A–n:lta peräisin, ja se voidaan nähdä Perelmanin *yhteensopimattomuusargumentin* kaltaisena keinona saattaa vastapuoli naurunalaiseksi. D. A–n:n voidaan nähdä implisiittisesti väittävän, että T. T. ei hyväksy lääkärien arvovaltaa, joka on kiistaton ainakin kaikille sellaisille, jotka pitävät itseään järkevinä ja sivistyneinä kansalaisina. Naurunalaiseksi tekeminen onkin väittelyaseena yksi tehokkaimmista, sillä sitä vastaan taistellakseen puhujan on pantava peliin koko arvovaltansa. (Perelman 1996: 63, 65). T. T. kuitenkin ohittaa D. A–n:n syytökset, koska hänellä ei ole syytä reagoida niihin – ensinnäkään hän ei ole puhunut lääkäreistä tai heidän arvovallastaan yhtään mitään, ja toisekseen hän ei väitä, että sama määrä olutta ja viinaa olisivat yhtä

---

²⁴ Vuoden 1862 joulukuusta lähtien Suometar ilmestyi nimittäin kaksi kertaa viikossa (Historiallinen sanomalehtiarkisto [online]).

haitallisia. Hän vain sanoo, että myös olut on juovuttavaa. Hän kuitenkin puuttuu kärkkäästi kiistakumppaninsa hänelle takaisin heittämään kysymykseen siitä, kuinka viinaa voitaisiin käyttää oikein:

D. A—n virkkelee [...] niitä ja näitä viina-asia juttuja, luulten ettei kenkään kuolevainen voi viinaa maistaa eikä haavojaan haudella ilman juopumusta. Hän [...] kysyä sieppaa vielä näin: ”No mutta kuinka sitä sitten käytetään, että ei se muutu vääräksi välikappaleeksi?” Siihen on huokia vastata; nautitse sitä niin vähällä että ei se juovuta, käytä sitä lääkityksenä kaikkeen siihen kuin lääkärit määräävät. (Aineisto 35.)

Tikkanen käyttää retorisesti tehokasta dialogimuotoista kysymys-vastaus muotoa, joka oli yleinen teksteissä esiintyvä vaikuttamiskeino. *Kysymys-vastaus-mallia noudatti tuttu katekismus ja se levisi lehdistön ohella suomenkieliseen tietokirjallisuuteen juuri 1840-luvulta lähtien*, Tommila kirjoittaa (Tommila 1988: 159). Hän kysyy ikään kuin D. A—n:n suulla, kuinka viinaa tulisi juoda, ettei se muuttuisi vääräksi välikappaleeksi ja vastaa, että sitä tulisi juoda kohtuullisesti. Samalla lailla dialogimuotoisesti hän kertoo että on myös olemassa ihmisiä, jotka osaavat juoda viinaa *ihmisen eikä konnan* tavalla. Hän myös vertaa aiempien tekstien tapaan viinan pois panemista siihen, että muutaman varkaan tähden kaikki pantaisiin lukkojen taakse, sillä jos viljaa on jokaisen aitassa niin ihmisethän voivat oppia varastamaan! Näin hän yrittää – samaistamalla toisiinsa varastamaan ja juomaan oppimisen, ja liioittelemalla oppimisen helppoutta – saada vastapuolen argumentit kuulostamaan naurettavilta. Tämän jälkeen hän käyttää huomattavan osan kirjettä ihmetellessään, minkä takia viina ”demonisoidaan” muiden alkoholijuomien kustannuksella, ja yrittäessään osoittaa, että muut alkoholijuomat ovat aivan yhtä pahoja elleivät jopa pahempia kuin viina:

Jos viina vaan katoaisi, niin D. A—n olisi tyytyväinen, vaikka oluesta, rommista j. n. e. olisi joka poika pitkin putkunaan. Se näkyy siitä, että hän puolustaa olutta, joka jos oikein tutkitaan on vielä suurempi nuoren kansan turmelus. [...] Se on ihme, että ihmiset huutavat aina viinaa, viina, vaan oikeittain juopumuksesta puhutaan vähäsen. Nykyaikaan

juovutaan useimmin rommista, konjakista, punssista ja oluesta, kuin viinasta, sillä viina usein loppuu vaan ne muut kestävät lakkaamatta. (Aineisto 35.)

T. T:lle suuri kysymys on ennen kaikkea kaikissa juomissa piilevä *juovuttavuus*, siis alkoholin määrä suhteessa ilmeisesti alkoholijuoman hintaan. Tämä käy ilmi kirjeen lopussa olevasta esimerkistä, jossa hän kertoo kolmesta miehestä, jotka olivat juoneet 1 ruplalla ja 60 kopeekalla olutta eli yhteensä 16 *putelia*, ja olivat sen seurauksena maanneet *pitkin putkunaan*. Sen sijaan viinaa he eivät hänen mukaansa olisi voineet juoda yhtä ison rahan edestä. Hän siis pitää muita alkoholijuomia pahoina kahdesta syystä: ne juovuttavat (aivan kuten viinakin), ja sen lisäksi ne ovat kalliita. Jos ne ovat kalliita, on kysyttävä mihin suhteessa ne ovat kalliita. Mitä ilmeisimmin ne ovat kalliita suhteessa viinaan, joka taas on ”tehokkaampaa” kuin muut juomat, jolloin siihen ei mene yhtä paljon rahaa.

D. A–n näkee tämän asian selvästi toisella tavalla. Hän näpäyttää vastineessaan (Aineisto 36) T. T:tä juuri oluen kalleudesta huolehtimisesta. Hän tuo esille, ettei hänelle ihmisten rahan menetys ole tärkeä asia niin kauan, kunhan *ruumis* ja *sielu* pysyvät terveinä. Yhtä mieltä hän on kuitenkin siitä, että *yllellisyys on aina sopimaton*. Hän myös sarkastisesti kiittää T. T:tä jo kirjeen aloituksessa tämän vastauksesta: *Saan yhtähyvin olla nöyrimmästi kiitollinen T. T:n ”huokialle” vastaukselle kysymykseeni: Kuinka viinaa käytetään [...].* (Aineisto 36). Hän kuitenkin tuomitsee näkemyksen, jonka mukaan viinaa tulisi juoda niin vähän, että se ei juovuta, ja toteaa ihmisen elävän paljon *vilppaampana sielun sekä ruumiin puolesta, viinaa varsin maistamatta, kuin sitä vaikka ”vähältäki nautiten”* (Aineisto 36). Kirjoittaja myös tulkitsee T. T:n syyttäneen häntä juopumuksen puolustamisesta ja reagoi siihen voimakkaasti, jonka jälkeen hän jatkaa muista alkoholijuomista:

Älköön lukija luulko, että minä puolustan juopumusta, niin kuin T. T. näyttää minusta saaneen niin juohtumukselliset ajatukset. Juopumus ei minua ensinkään miellytä, tapahtukoonpa se minkä väli-kappaleen kautta hyvänsä, mutta sanon vaan totuuden, että viinaa älköön kukaan taivutaiko ”vähältäkään” nauttimaan, jos tahtoo säilyttää tervettä ruumista ja sielua. Samoin ovat kaikki muutki, ja kuumentavaiset väkevät juomat,

erinomattain vahingolliset. [...] Kyllä siinäkin [rommissa] ei ole mitään puolustamista enemmän kuin viinassakaan. Mutta kaikki ne ulkomaalta tuotavat juomat ovat toiselta kannalta katseltavat, kun viina, sen puolesta, että niiden turmelevaisuutta vastaan on helpompi hallituksenki sotia, kuin viinaa, joka on sisä-mainen vihollinen. Sen tietää jokainen joka tuntee valtiolliset ja kansalliset seikat. (Aineisto 36)

*[...] Jos viinan häviäminen olis mahdollista, niin ett'ei sitä ensinkään käytettäsi muutoin kuin lääkärin määräyksestä, niin tuomitkoot lääkitys-tieteen tuntevat, jos sitä toivominen on **tyhmyys**. – Sanon vielä, että kaikki juopumuus turmelee ihmisen, mutta väkevät, kuumementavaiset juomat kaikkein välemmin. (Aineisto 36.)*

Viinanjuonnin suhteen kirjoittaja ottaa siis sen kannan, että juominen ylipäätään on pahaksi. Alkoholiksi itsessään turmelee, vahva alkoholi vielä varmemmin. Myöhemmin tekstissä hän vielä tuomitsee painokkaasti ne, jotka eivät hänen kanssaan toivo juopumuksen häviämistä lääketieteen nimissä. Tuontijuomia D. A–n tarkastelee ennen kaikkea tuontiin ja tullimaksuihin liittyvänä poliittisena seikkana. Hän näkee, että ulkomaisten alkoholijuomien maahantuontia on helpompi säädellä, ja sillä voidaan vieläpä tehdä rahaa. Toinen ainakin nykylukijalle, mutta luultavasti aikalaisillekin, ilmeinen seikka on se tosiasia, että tuontijuomia nauttivat ennen kaikkea ylemmät säädyt. Tosin maakauppojen yleistyessä 1860-luvulta lähtien, myös varakkaat tilalliset saattoivat ostaa tuontijuomia, mutta suurimmalla osalla maaseudun väestöstä ei ollut varaa niitä hankkia (Peltonen 1997: 57). Tästä syystä muista alkoholijuomista ei tarvinnut kantaa yhtä suurta huolta, huolenpito liittyi nimittäin etupäässä alimpaan säätyyn ja ehkä vieläkin enemmän ”säädyttömiin”. Lääkärin suhteen kirjoittajat sentään löytävät yhteisen sävelen: *Mitä T. T:n epistolan siihen osaan tulee, jossa hän varoittaa: ”käytä sitä lääkityksenä kaikkeen siihen kuin lääkärit määräävät, myönnytän hänellä siinä olevan niin oikein, ett'ei sen totuudesta tarvitse ensikään epäillä* (Aineisto 36). Isäntien poltto D. A–n kommentoi vihjaten, että heillä saattaa olla muitakin vaikuttimia tekojensa taustalla:

Se koti-polton puolustaminenhan se onki vaan nyt monen tärkein esitys, että muka jokainen sais varustaa viinaa, niin että sitä ”piisais kyllin toiseen poltto-aikaan.” Ett'ei sitä vähääkään aristettasi, sitä niin hyvää ”välikapalletta,” jonka avulla moni isäntä hyvin

helposti täyttää kalliin palveliain ojennus-velvollisuutensa. Mitä mainion hyvä "välikappale" eikä viina siinäki katsannossa ole! (Aineisto 36.)

Kirjoittaja vihjaa paloviinan olevan talonpojille edullinen keino maksaa alaistensa palkat, tai mahdollisesti rangaista heitä pistämällä viinahanat kiinni. Mikäli halutaan taas nojautua Chaim Perelmanin retoriikan tutkimuksen apuvälineisiin, voidaan nähdä tämänkaltaisen vastustajan horjuttamisen perustuvan ihmisten luontaiseen tapaan liittää henkilön teot ja luonne kausaalisesti toisiinsa, johtamalla toisesta toinen. Kun D. A–n esittää, että isännät maksavat mielellään palkkansa palvelijoilleen viinana, hän kutsuu kuulijan²⁵ vetämään johtopäätöksiä isäntien luonteesta. Perelman ja Olbrechts-Tyteca kutsuvat tämänkaltaista päättelyä *rinnakkaisuussuhteisiin* vetoamiseksi. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971: 261–264.) Huomiomme tuppaa erityisesti kiinnittymään siihen, mikä on kyseisen henkilön intentio (Perelman 1996: 107). Mikäli yleisö uskoo D. A–n:n esityksen isäntien itsekkyydestä, tulkitsee se lähes vaistomaisesti isäntien tarkoitusperätkin alhaisiksi. Tekstin edetessä loppua kohden D. A–n närkästys, joka oli havaittavissa jo sarkastisesta aloituksesta, saa vielä selkeämpiä piirteitä:

*Enkä pitemmältä kehtaa puhua mokomasta asiasta. Jos T. T. ei vielä nytkään entistä paremmin käsittäisi aikomustani, tämän viina-asian puheiksi ottamisessani, niin minulle juohtui mieleen eräs, jo vanha sanan-tapa, joka hyvin sopii T. T:lle jää-hyväsiks: **ne sutor ultra crepidam**. (Aineisto 36.)*

Suomeksi suoraan kääntyvä ”Ei suutaria yli sandaalien” eli pysyköön suutari lestissään, ei jätä epäilyksiä siitä kuka on ojentamassa ketä. Kirjoittamalla latinankielisen hierarkioita ja kompetenssia korostavan sananlaskun, nimimerkki D. A–n samalla viestii itse olevansa tarinan maalari, joka kylläkin ottaa suutarin korjausehdotuksen sandaalia koskien huomioon, mutta tämän yrittäessä puuttua ”monimutkaisempiin”

---

²⁵ Sen lisäksi, että retoriikan keinoja käyttäessä tuntuu luonnollisemmalta puhua kuulijoista ja puhujista kuin lukijoista ja kirjoittajista, sanavalinta on sikäläkin osuva, että sanomalehtiä luettiin maaseudulla usein kollektiivisesti, siis ääneen. Sanomalehdet itsekin kehottivat maaseudun väkeä tekemään yhteistilauksia lehdistä, vaikka se ei ollutkaan aina taloudellisesti kovin kannattavaa (Tommila 1988: 239). (Stark 2013c:231.)

yksityiskohtiin, palauttaa hänet ansaitsemalleen paikalle. Kommentti ei jää myöskään T. T:ltä huomiotta. Hän kommentoi sitä seuraavan kirjoituksen lopussa: *Enkä minä myös ole tyytyväinen D. A–n jäähyväisiin, enämpi kuin ennen Suomen kansa paavilais-pappien latinaiseen saarnaan. Nuo ”sutor ultra crepidam?” Ymmärrys hoi! voi jokos suomi puuttui?* (Aineisto 37.) Katolilaisuus oli hävitetty Suomesta luterilaisuuden alta jo 300 vuotta sitten, ja luterilaisuuden asema Suomessa oli 1800-luvun puolivälissä vahva, joten tuskinpa monikaan lukija on voinut asettua *paavilais-pappien* puolelle (Wikipedia [online]). Aineistoon ja ajan sanomalehdistöön tutustumisen perusteella vaikuttaisi myös siltä, että negatiivinen suhtautuminen katolilaisuuteen oli melko tavallista 1850–1860-luvun suomenkielisessä lehdistössä, joten Tikkanen vaikuttaa käyttäneen tätä mielialaa hyväkseen.

Kirje muutoin on Tikkasen lyhyin, vaikka se on julkaistu melkein puoli vuotta myöhemmin kuin edellinen, elokuussa 1863. Se alkaa sovittelevasti, vaikka tekstissä on tujaus sarkasmia: *Ei enää paljo puutu, ettemme kohta puhu yksillä sanoilla; teidän loppu-lauseenne sen näyttää, ett’ei muu kuin sivistys tee viinaa turmelemattomaksi välikappaleeksi* (Aineisto 37). Tämän jälkeen hän kuitenkin ottaa esille oman näkökantansa:

Se onkin minun ajatukseni että se on turhaa, että tehdas-viina tuo sivistyksen ja kotipoltto turmelluksen. Ja että ulkomaan väkeviä ja makeita juomia on hallituksen parempi hallita, se on myös lapsellista ajatella. Esimerkit näyttää toisin, sanotuita juotavia on yltä kyllin ja niistä juovutaan yltäkyllin. Se täytyy olla totta, että niin pian kuin tilallisten kotipoltto lakkaa, niin samat kaapit kuin nyt on täynnä omatekoista viinaa, niin samat kaapit on sillon täynnä viron viinaa, tehdas-viinaa, sala-poltto viinaa, rommia j. m. m. Se ken tahtoo rengillään palkkansa juottaa niin hän hankkii niin paljon kuin hän siihen tarvitsee, ett’ei muu kuin sivistys tukahuta sitä oman voiton yllytystä. (Aineisto 37.)

Vastapuoli on T. T:n mukaan suorastaan naiivi ajatellessaan, että se voisi hallita – jos ei peräti ulkomaista viinantuontia, niin ainakin ulkomaisen viinan juontia. Hänen näkemyksensä mukaan esimerkit näyttävät maaseudun *tulvailevan* ulkomaisesta viinasta, ja niinpä siitä juovutaankin runsaasti.

Hän myös jatkaa samaa puhettaan siitä, että viinakaappien sisältö ei määrällisesti muutu miksiäkään, vaikka se laadullisesti muuttuisikin. Niinpä se argumentti, jonka mukaan tehdaspoltto vähentäisi juopumusta, ei ole kirjoittajan mukaan pätevä. D. A–n:n syytöksen siitä, että isännät maksaisivat palkollistensa korvaukset viinana T. T. ohittaa toteamalla kylmästi, että vastaava toiminta on mahdollista jatkossakin, polttotapa ei sitä muuta millään tavalla. Vain kansan sivistäminen voi tuoda asiaan muutoksen. Kirjeen lopussa Tikkanen vielä uhmaa olevansa oikeassa: *Tuleva aika on minun todistajani, mitä hyvää niin monen tehdas-kiihkoisen tehdasviina on matkaan saattanut* (Aineisto 37). Vastapuoli ei hänen kannalleen taivu, aivan kuten ei hänkään tämän kannalle, joten antakoon ajan näyttää kumpi lopulta on oikeassa. Mihinkään ratkaisuun ei varsinaisesti keskustelussa pyritä.

D. A–n kolmas ja viimeinen vastine, joka on siis on keskustelun viimeinen kirje, on julkaistu jälleen *Otawan* seuraavassa numerossa, ja sekin on pituudeltaan lyhyt, noin puoli palstaa. Tämänkertainen kielinäyte on venäjää, jonka jo toimittajakin on katsonut parhaaksi kääntää. Kirje alkaa siis näin: *) *Vanha ystävä on parempi kuin kaksi uutta. *) sanoovat Venäläiset sananlaskussaan, joka toteutuu taas tuossaki kun T. T. ei voinut minua vielä unhottaa, vaikka sen oisin nii sydämmestäni suonut. – Olkoon sitte menneeksi muutama sana vielä.* (Aineisto 38.) Kirjeen sävy pysyy koko kirjeen ajan samanlaisena:

Nyt vasta olettenki oikeen selvästi maalannut Otawan N:o 33, 6:lle palstalle, minkälainen käsitys teill' on koko viinajutusta, niinhyvin kuin hallitus-toimistaki; kun ette edes älyä tuotakaan, että hallitus voipi – jos ei muuta, niin – laittaa ulkomaalta tuotavia juomia valtio-varastolle hyödyksi. Ja vaikka on niin usein viitattu, kuinka ennenmenevä aika on jo todistuksena siihen, ett'ei viinan kotona valmistamisen taukottaminen ensinkään vähennä maanviljelijän etujakaan, vaan on valtiovaroille sekä koko maalle hyödyksi, niin ette vieläkään osaa tau'ota tuota koti-polttoa puolustamasta. – Ja näytätte tosiaanki lapsemmaisesti ryhtyneen luulotteleviin vehkeisin siinäki mitä uneksitte viron viinasta ja salapoltosta. – Jos vasta olette niin nokkela muistamaan stiä viimeisen kirjoitukseni lopussa löytyvää latinaista sanantapaa, kun olitte sitä väänteleämään, niin luulen löytävänne vikoja enemmän kotipolttoa puolustavista "lesteistänne". –

Tästälähin, jos näette kotipolton vielä tarvitsevan puolustamista, ja sen auttavan, niin voitte olla hyvä ja saarnata sitä evankeliumia minua koskematta! – Kyllä jo, – uljaalle kotipoltto-urolle!

D. A–n. (Aineisto 38.)

Kaikesta päätellen T. T:n huomautukset D. A–n:n lapsellisuudesta eivät jääneet häneltä huomaamatta – kaikki näennäinenkin sovittelu on poissa ja teksti on melkein pä tulikivenkatkuista. Jos ei puututa näyttöihin, mitä keskustelun osapuolet väittävät aiheesta omaavansa, kysymys väittelyssä on tässä vaiheessa siitä, miten he näkevät viinantuonnin rajoittamisen. Tiitus Tuiretuisen mielestä kontrollointi on epäonnistunut, koska ulkomaan viinaa löytyy Suomen maasta ja siitä juovutaan yhtä lailla kuin muustakin viinasta. Tullimaksuihin hän ei ota mitään kantaa. D. A–n:n mielestä taas kontrollointi on mahdollista, koska tuontitavaralle voidaan asettaa tullit, jotka voidaan vielä panna valtiolle hyödyksi. Jos ulkomaista viinaa löytyykin sisämaasta, niin sitä kirjoittaja ei pidä vakavana ongelmana. Hän muistuttaa vielä kumppaniaan latinankielisestä sananlaskustaan, ja sanoo tällä kertaa aivan suoraan, että T. T. on suutari, jolla ei voi olla korkeampaa ymmärrystä asiasta kuin omaan alhaiseen asemaansa sidottu näkökulmansa, ja ehdottaa, että T. T. pyrkisi reflektoimaan tätä sidottua näkökulmaansa ja sen aiheuttamia rajoituksia. Lopuksi kirjoittaja vielä julistaa piikikkääseen sävyyn keskustelun päättyneeksi ja pyrkii luomaan vaikutelman, että hän kävelee siitä ulos voittajana. Kirjeeseen ei ahkeran haravannoin jälkeen löytynyt Tikkaselta vastausta ja luultavasti sellaista ei kirjoitettukaan. On myös mahdollista, että mikäli kirje on toimitukseen saapunut, toimittaja on katsonut parhaaksi jättää se julkaisematta, sillä ilmeisesti osapuolten välillä ei päästäisi enää rakentavaan keskusteluun.

Tuiretuisen ja D. A–n:n käymä kirjeenvaihto on oiva esimerkki siitä, millaisia kysymyksiä paloviinan poltto-oikeus synnytti 1860-luvun suomenkielisessä lehdistössä. Kiistakysymykset olivat usein pohjimmiltaan poliittisia. Keskustelun jännitteisyys näkyy myös toisella tavalla. Sen perusteella, miten T. T. ja D. A–n kirjoittavat, voidaan tehdä päätelmiä heidän ajatustensa lähtökohdista, sosiaalisesta asemastaan ja näin ollen myös heidän ajattelunsa eroista. Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan lähemmin edellä käytyä keskustelua ja sen laajempia kytköksiä ajan yhteiskuntaan.

Kotipolton puolustaja, vastustaja ja sovittelija – yhteenvetoa väittelyn osapuolten näkökantojen eroista

Otawassa vuosina 1862–1863 julkaistut T. T:n ja D. A–n:n kirjoitukset sekä toimituksen kommentit, antavat hyvän kuvan siitä, miten erilaisille pohjille vastakkaisten puolten näkemykset perustuivat. Alkupuolen väittely Tikkasen ja toimittajan välillä ei ollut näkemyksiltään yhtä vastakkainen, kuin luultavasti ylempään säätyyn kuuluneen nimimerkki D. A–n:n kanssa käyty verbaalinen kamppailu, jossa näkemykset olivat niin vastakkaiset, että todellista keskusteluyhteyttä oli vaikea saada aikaiseksi. Kysymys, josta väittelyssä kannattaa mielestäni lähteä liikkeelle, on se, minkä takia tehdaspolton puolustajat puolustivat tehdaspolttoa ja kotipolton puolustajat puolustivat kotipolttoa. Kysytäänpä siis, miksi nimimerkin taakse kätkeytynyt Tikkanen puolusti kotipolttoa? Kysymyksen vastaukset liittyvät nähdäkseni kaikki samaan perimmäiseen syyhyn. Tikkanen eli Tuiretuinen oli tilallisen poika, joka oli kylläkin opiskellut yliopistossa ja väitellyt tohtoriksi. Tästä huolimatta hänen lehdessään korostui halu esiintyä kansan äänenä – mm. *rahvas-sanan* lehti tuomitsi alentavana, eikä lehteä muutenkaan leimannut holhoava valistaminen vaan sanoma oli suunnattu pikemminkin (yhteiskunnallisesti) ylöspäin (Tommila 1988: 182).

Se, että Tikkanen katsoi asiaa maaseudun väen kannalta ei ole perustelu, jonka tarkoitus olisi tehdä tyhjäksi tai ”selittää pois” asian muita puolia, se on vain tosiasia, josta on lähdettävä liikkeelle. Tikkanen siis katsoo asiaa talonpojan näkökulmasta. Sen sijaan D. A–n, joka pyrkii koko väittelyn esiintymään kansakunnan parasta ajattelevana tarkkailijana, osoittaa selviä piirteitä siitä, että hänen hyötynäkökulmansa on sidottu säätyyn, joka ei ole riippuvainen maataloudesta. Arvailua on, kuuluuko hän aatelistoon, papistoon vai porvaristoon, mutta korkea koulutustaso, josta laaja kielitaito ja paikoitellen erikoiset lauserakenteet, joissa näkyy mm. ruotsinkielen vaikutusta²⁶, puhuvat korkean yhteiskunnallisen aseman puolesta. Oli sääty mikä hyvänsä, annan hänen vastedes edustaa säätyläisiä. Riippumatta siitä kumman puolelle tutkija tai lukija asettuu, on hyväksyttävä, että molemmilla

---

²⁶ Esimerkiksi lauseessa: *Mitä T. T:n epistolan siihen osaan tulee [...] myönnytän hänellä siinä olevan niin oikein...*

Lauseen ”hänellä on siinä oikein” muistuttaa enemmän ruotsinkielen ”ha rätt” muotoa, kuin suomenkielen ilmausta ”olla oikeassa” (esimerkiksi aikalaislauseessa: *Sen suhteen pitää ensin oltaman oikeassa, sillä se on kaikista ajatuksista korkein* (Tähti 9.10.1863, s.4).)

osapuolilla on myös ns. piiloisia vaikuttimia kantansa puolustamiseksi. Toimittaja asettuu näiden kahden ääripään väliin, mutta silti selvästi enemmän tehdaspoltton kannalle. Hänkään ei ole puolueeton sivustakatsoja, vaan yhtä lailla omat motiivit ajavat häntä vastustamaan kotipolttoa, olipa kyseessä sitten tahto vähentää maaseudun köyhyyttä, halu kansan sivistämiseen tai toive tehdaspoltto-oikeuden hankkimisesta.

T. T:n pääargumentteja puolustamiselle on kolme: kotipoltto ”palkkana” talonpojille, kotipoltto keinona pitää viinankäyttö kurissa ja tehdaspoltton epäreiluus. T. T:n ensimmäinen ja ehkäpä tärkein argumentti perustuu avoimesti hyötyyn ja hyödyn jakautumiseen. (Tässä vaiheessa on mielestäni tähdellistä mainita, että samalla tavalla avoimesti hyödyn jakautumisesta eivät tehdaspoltton puolustajat juuri koskaan puhuneet.) Hän ihmettelee pitäisikö talonpoikien toimia *paljaina työjuhtina*, eivätkö he saisi saada mitään korvausta tekemästään raskaasta työstä ja itse viljelemästään viljasta. Tosin se, mitä T. T:n kirjoitukset eivät tietenkään kerro on, että talonpoikien mielipiteet ja hyöty eivät ole sama asia kuin maaseudun yleinen mielipide tai hyöty. Merkittävä osa maaseudun väestöstä ei omistanut omaa tilaa, vaan he olivat töissä toisen tilalla. Heille saattoi joissakin tapauksissa olla täysin samantekevää, kuka viinaa sai polttaa, kunhan hinta pysyi suunnilleen samana.

Toisekseen Tikkanen näki viinan kotipoltton keinona pitää viinankäyttö kurissa – siis täysin päinvastoin kuin vastapuoli, joka näki juuri tehdaspoltton tällaisena keinona. Tässä kysymyksessä korostuu parhaiten näkemysten vastakkaisuus. Kumpikaan osapuoli ei voi antaa kiistaan tyhjentävää vastausta, koska sellaista on hyvin vaikea keksiä – varsinkin kun tuona aikana kokemusta oli kunnolla vain kotipoltosta. Tämä on mielestäni sellainen kysymys, jossa eniten valtaa saavat vastaajien piilovaikuttimet. Tehdaspolttajien oli mahdotonta nähdä kotipolttoa keinona hillitä juoppoutta, sillä ase ei ollut heidän käsissään. Talonpojat saivat heidän näkemyksensä mukaan vapaasti poltella viinoja ja käyttää niitä tahtonsa mukaan – todennäköisesti väärin! Kotipolttajien taas oli mahdotonta nähdä tehdaspoltto hillitsevänä keinona, koska alkuperäiseen syyhyn, viinan saatavuuteen itseensä, ei puututtu, vaan pelkästään siihen, kuka sai viinasta voiton. Kolmas argumentti, tehdaspoltton epäreiluus, liittyy juuri samaan kysymykseen. Tehdaspoltto oli epäreilua, koska voitot eivät jakautuneet tasaisesti kaikille

(talollisille) vaan harvoille ("herroille"). Tämän epäreiluuden kokemuksen Tikkanen uskoi ruokkivan salapolttoa.

Vaikka toimittaja ei omasta mielestään kuulukaan kummankaan tavan puolustajiin, hänen syynsä pitää tehdaspolttoa parempana vaihtoehtona, on sen tuoma mahdollisuus pitää viinankäyttö kurissa. Toimittaja näkee tehdaspolton parempana vaihtoehtona pitkälti siitä syystä, että tällöin viinaa olisi vähemmän saatavilla. Minna Sääskilahden alkoholivalistustekstilajeja koskeva tutkimus kuvaa samankaltaista tilannetta, jossa usko humalahakuisen juomisen vähenemiseen viinan hintaa nostamalla, on hyvin vahva.²⁷ Sääskilahden tulkitsema teksti on myös 1800-luvun puolivälistä. (Sääskilahti 2006: 90–91.) Toimittaja toimii keskustelussa ikään kuin sovittelijana äänenä kahden ääripään välissä. Hän toisaalta ymmärtää talonpojan työn raskauden, ja kotipoltosta saatavan hyödyn perustelut, ja tarjoaa siksi retorisesti verohelpotusta kauppana kotipoltto-oikeudesta. Toisaalta hän haluaisi nähdä talonpojan katsovan asiaa "laajemmalla kannalta", mikä tarkoittaa luultavasti jonkinlaista kansakunnan hyödyn ajattelemista. Vaikeutena tässä kuitenkin on se, että Tikkanen ja toimittaja näkevät maan hyödyn eri tavoin. Tikkanen näkee hyödyn, joka viinan myynnistä tulee, ja mahdollisesti uskoo sen auttavan maaseudun vaurastumista. Vähintäänkin hän näkee, että tehdasviina hidastaa maaseudun vaurastumista, koska talonpoikien pitää hänen pelkonsa mukaan ensin myydä viljansa halvalla tehtaisiin, ja vastalahjana ostaa kalliilla itse lopputuotetta. Sen sijaan näkisin, että toimittaja ja säätyläinen hahmottavat kansakunnan hyödyn abstraktimmin, yleisen siveellisyyden ja sivistyksen kasvuna, joka vaikuttaa positiivisesti koko maahan. Ja tässä ajatuksessa niin tärkeää ei ole se, mikä on maaseudun taloudellinen todellisuus.

Tikkasen ja D. A–n:n väittely on alusta asti lukuisten jännitteiden värittämää. Säätyläisen kirjeet ilmestyvät aina heti seuraavassa lehdessä eli ne on täytynyt kirjoittaa melkeinpä samana päivänä kuin lehti on luettu. Tämä seikka näyttäisi ilmenevän teksteissä niin, että ne ovat sävyiltään usein kiivassanaisempia kuin Tikkasen kirjeet. Eivät hänenkään tekstinsä mitään kylmänviileitä kannanottoja

---

²⁷ Tämänkaltainen alkoholipolitiikka on Suomessa pitkälti edelleen vallalla, vaikka sääntelyä ollaan jossain määrin purettu. Samoin kuin 1800-luvulla ei ollut kokemusta siitä, miten tehdaspoltto toimisi suhteessa kotipolttoon, ei nyky-Suomessakaan ole kokemusta siitä, miten vähemmän saannin rajoittamiselle ja enemmän kulttuurin muuttamiselle perustuva alkoholipolitiikka toimisi, koska sitä ei ole kokeiltu. Vahvoja mielipiteitä asiasta sen sijaan löytyy.

ole, vaan sisältävät myös paljon vastapuolen piikittelyä. Yleinen sävy Tikkasella on kuitenkin rauhallisempi, jonka voi huomata siitä, ettei hän provosoidu samalla tavalla vastapuolen kommenteista kuin D. A–n hänen huomautuksistaan. Tämä yksityiskohta, Tuiretuisen herättämä närkästys vastapuolella, ei ole mikään triviaali seikka, vaan sen avulla voidaan kertoa paljon kirjoittajien välisestä yhteiskunnallisestakin dynamiikasta. Tämänkaltaisten puheen yksityiskohtien tutkiminen voi olla myös osa diskurssien tai retoristen keinojen tarkastelua, sillä näiden yksityiskohtien perusteella voidaan tehdä päätelmiä muun muassa siitä, miten puhuja asemoi itsensä vastapuoleen nähden. Säätyläinen aloittaa tai lopettaa usean kirjeensä sanamuodoilla, joista on nähtävissä asenne, jonka mukaan kirjoittaja ikään kuin kyllästyneesti valittaa, kuinka hänen pitää taas laskeutua alas korokkeeltaan kansan pariin järjen valoa loistamaan:

Vanha ystävä on parempi kuin kaksi uutta. *) [venäjänkielinen sananlasku toimittajan kääntämänä] sanoovat Venäläiset sananlaskussaan, joka toteutuu taas tuossaki kun T. T. ei voinut minua vielä unhottaa, vaikka sen oisin nii sydämmestäni suonut. – Olkoon sitte menneeksi muutama sana vielä. (Aineisto 38.)

En suinkaan mielelläni tahtois puheiksikaan ottaa koko mokomaa ”välikapalletta” kuin viina on [...] kuitenkin vielä rohkenee T. T. niin vapaasti puolustaa sitä, että hän on tosiaanki kokenut pukeida ”ulkokullattuun kuoreen” konservativillisuutenensa. (Aineisto 33.)

Saan yhtähyvin olla nöyryimmästi kiitollinen T. T:n huokialle vastaukselle kysymykseeni [...] Jos T. T. ei vielä nytkään entistä paremmin käsittäisi aikomustani, tämän viina-asian puheiksi ottamisessani, niin minulle juohtui mieleen eräs, jo vanha sanan-tapa, joka hyvin sopii T. T:lle jäähvyäisiksi: ne sutor ultra crepidam. (Aineisto 36.)

Käytän nyt kärjistänyt analyttisenä työkaluna: sanamuodoilla *olkoon menneeksi muutama sana vielä...*, *kuitenkin vielä rohkenee T. T...* ja *jos T. T. ei vielä nytkään...*, D. A–n viestittää toisaalta, että hänestä asia on niin itsestään selvä, että vastapuolen täytyy olla hieman yksinkertainen, kun voi sitä puolustaa ja toisaalta ilmaisee olevansa ikään kuin kyseisen asian yläpuolella, eikä siitä puhuminen hänen arvolleen oikeastaan edes sovi, mutta olkoon nyt menneeksi sitten! Ei ole myöskään sattumaa, että kirjoittaja on laittanut sanontansa lehteen alkuperäiskielellä. Teon tarkoituksena voi olla korostaa omaa laajaa oppineisuuttaan käyttämällä perimätietoon perustuvaa vaikeasti kumottavaa viisautta. Se, että sanonta on peräisin toisesta kulttuurista ei ainakaan tee siihen kantaaottamisesta helpompaa. Toisaalta teon tarkoituksena voi olla nolata vastapuoli osoittamalla, ettei tämä ole riittävän sivistynyt käymään sivistynyttä keskustelua. Myöskään säätyläisen viimeisen kirjeen hapan lopetus ei jätä arvailujen varaan, mitä mieltä hän on vastapuolen *uljaasta kotipoltto-urosta*:

Tästä lähtien, jos näette kotipolton vielä tarvitsevan puolustamista, ja sen auttavan, niin voitte olla hyvä ja saarnata sitä evankeliumia minua koskematta! – Kyllä jo, – uljaalle kotipoltto-urolle!

D. A–n. (Aineisto 38.)

Seuraava voidaan nähdä jossain määrin spekulatiivisena, mutta nähdäkseni sille löytyy perusta aineistosta. Lauserakenne *voitte olla hyvä ja* perään verbi, toimii käytännössä käskymuotona, vieläpä käskymuotona joka kantaa mukanaan hienovaraisen hierarkkisen valta-asetelman. Siinä ei suoralla komennolla käsketä toista toimimaan jollakin tavalla, mutta toimimatta jättäminen tulkittaisiin joka tapauksessa käskyn uhmaamiseksi. Tällaista käskymuotoa voisi kuvitella käyttävän erityisesti henkilö, jonka ei tarvitse perustella valta-asemaansa, siis henkilö, joka on yhteiskunnallisesti vakiintuneessa valta-asemassa. On mahdotonta kuvitella, että alempana suhteessa toiseen henkilöön oleva, käyttäisi esimerkiksi ilmausta ”voitte olla hyvä ja poistua”. Mikäli ”säädytön” olisi missään tilanteessa käyttänyt tällaista ilmaisua säätyläistä kohtaan, teko olisi tulkittu vähintäänkin äärimmäisen röyhkeänä tekona, ellei jopa hyökkäyksenä ylhäistä kohtaan. Näiden kielellisten rakenteiden perusteella nimimerkkiä D. A–n käyttäneestä henkilöstä, piirtyy vahva kuva ylempää säätyä edustavana henkilönä, joka kokee joutuvansa lähes vastahakoisesti valistamaan tietämättömiä tässä paljon puhutussa viina-asiassa.

Säätyläinen kehottaa myös Tikkaista tarkastelemaan omia *lestejään*, ja niihin liittyviä ongelmia. Hän ei kuitenkaan näytä huomaavan istuvansa itse oman lestinsä takana. Molempien lähtökohdat tilanteen tarkasteluun ovat juurtuneet johonkin perustaan, eivätkä näkemykset osittain tästä syystä kohtaa. Kyse on osaltaan siitä, mistä puhuin kappaleen alussa – Tikkanen näkee asian talonpoikien kannalta, säätyläinen tilanteen säätyläisten kannalta, vaikka tämä ei suoraan tarkoittaisikaan sitä, että säätyläinen pyrki kasvattamaan oman säätynsä voittoa talonpoikien kustannuksella. Tilanne on silti tätäkin monipuolisempi. Asetelmia havainnollistaa parhaiten keskustelu, jota käydään muista kuin alkoholijuomista.

Näkemykset eivät kohtaa koska kirjoittajat pyrkivät, mahdollisesti tiedostamattomasti, eri päämääriin. Tikkanen tuomitsee oluen juonnin ennen kaikkea siksi, että hän pitää sitä liian kalliina. On siis luonnollista kysyä: Kalliina suhteessa mihin? Vaikuttaisi siltä, että kyse on pohjimmiltaan siitä, että olut on kallista suhteessa viinaan. Ja mikä on viinan ja oluen ero? Olutta voidaan juoda 1 ruplan 60 kopeekan edestä, mutta viinaan ei tällaista rahamäärää saa menemään. Näin ollen vaikuttaisi siltä, että Tikkasen ajatuksen taustalla on ajatus oluen kalleudesta suhteessa sen tehoon eli alkoholimäärään. Tikkasen huolta oluen kalleudesta leimaa siis julkilausumaton käsitys siitä, että alkoholia juodaan osaltaan myös sen päihdyttävyyden takia. Miksi muuten huolehtia hinnasta? On kuitenkin todettava, että korkea hinta vaikuttaa myös alkoholin hyvien ominaisuuksien osalta talonpoikiin haitallisesti – kaljaahan ei lääkkeenä voi käyttää! Säätyläiselle taas pahinta alkoholissa on juuri se, että se päihdyttää. Ideaalitilanne hänelle olisi, ettei viinaa juotaisi ollenkaan. Niinpä hän näkee oluen raittiusjuomana: samalla hinnalla saa vähemmän päihdyttävyyttä.

Jos siis ajatellaan, että T. T:n (mahdollisesti tiedostamattomana) oletuksena on, että maaseudun väki haluaa juoda myös humaltuakseen, on ymmärrettävää, että hän ”kansan äänenä” on huolissaan siitä, että kaljanjuonti köyhdyttää maaseutua. D. A–n taas vähät välittää, vaikka ihmisten rahat menisivät olueen, niin kauan kunhan heidän terveytensä ja sielunsa puhtaus säilyvät. Jos rahvas kerran haluaa ryypätä, niin maksakoon se siitä kovan hinnan, myös rahallisesti. Tästä nähdään, että heidän huoliensa pohjimmaiset syyt ovat erilaiset. Tikkanen on huolissaan maaseudun vauraudesta. Säätyläinen on huolissaan maaseudun moraalista. Ja molemmat kokevat olevansa huolissaan maaseudun kehityksestä.

Näin ollen Tikkasen politiikka kallistuisi, ainakin viinanpolton suhteen, talonpoikien autonomisuutta korostavalle linjalle, kun taas säätyläinen kannattaisi päättäjien sittemmin vakaasti suosimaa alkoholin tiukan säännöstelyn politiikkaa.

Ei siis ole yllättävää, että heidän näkemyksensä eroavat myös ulkomaisten väkevien juomien suhteen. Tikkanen kannattaa ulkomaisen tuonnin lopettamista kokonaan, vaikkei taidakaan uskoa sen olevan mahdollista. Hänen mukaansa *viron viinaa* ja rommia on maaseutu pullollaan, joten niistä myös juovutaan yhtä lailla, eikä hän näin ollen ymmärrä, miten niitä voidaan puolustaa. Säätyläinen sen sijaan näkee ulkomaisen viinan olevan mahdollisuus hankkia valtion kirstuun lisärahoitusta, joka voidaan panna valtakunnan hyödyksi, vaikkapa uusiin rautateihin ja kouluihin. Näkisinkin, että ongelma hänelle on juuri *sisäinen* paloviina, sitä kun sikiää hallitsemattomasti joka nurkassa kuin syöpäläisiä ikään, sillä kruununpalveljoita ei mitenkään riitä valvomaan maaseutujen jokaista kolkkaa.

Tikkasesta ja säätyläisestä piirtyy myös retorisesti hyvin erilainen kuva kannanottojensa perusteella. D. A–n:n käyttämästä kielestä näkyy se, miten hän asemoi itsensä suhteessa kiistakumppaniinsa. Hän argumentoi läpi keskustelun sellaisen henkilön positiosta, joka pitää itseään itsestäänselvästi väittelykumppaniaan ylempiarvoisena. Tämä näkyy selvästi muun muassa hänen käyttämistään sanamuodoista, joita käsittelin jo edellä. Hänen lauseensa sisältävät myös paljon moraalista närkästystä ilmentäviä ilmauksia, kuten:

Nyt vasta olettenki oikeen selvästi maalannut [...] minkälainen käsitys teill' on koko viinajutusta [...] kun ette edes älyä tuotakaan, että [...] (Aineisto 38.)

Oh hoh! menemättä "ulkokullattuun kuoreen" täytyy meidän valittaen tunnustaa niitä "konnia" rakkaassa isänmaassamme löytyvän enemmänki. (Aineisto 33.)

Hieman tilannetta värittäen, on helppo kuvitella D. A–n tuhahtelleen paheksuvasti lukiessaan, mitä älyttömyyksiä se T. T. on tällä kertaa kynästään päästänyt. Aihetta sivuten, Perelman kirjoittaa

puhuessaan *vastamallista* (joka on myös eräs retorisen vaikuttamisen keino) sosiaalisesti eri tasolla olevien ihmisten suhtautumisesta toisiinsa: *Kun alempi jäljittelee ylempäänsä, ylempi puolestaan ei mistään hinnasta haluaisi muistuttaa alempaansa, jota halveksii ja pitää huonon maun ja huonojen tapojen edustajana* (Perelman 1996: 126). Näen tämänkaltaisia reaktioita myös säätyläisen kirjoituksissa. Toinen huomattava piirre D. A–n kirjoituksissa on se, miten paljon hän käyttää aikaa horjuttaakseen kiistakumppaninsa uskottavuutta. Vaikuttaisikin siltä, että hän on kokenut väittelijä. Hän pyrkii saamaan vastapuolen vaikuttamaan ristiriitaiselta käyttämällä muun muassa *yhteensopimattomuusargumenttia* (esimerkiksi väittäessään T. T:n kyseenalaistavan lääkärien arvovallan) tai vetoamalla *rinnakkaisuussuhteisiin* (puhuessaan isäntien väitetystä halusta maksaa palkka viinana) T. T:n kannalta epäedullisesti. Jos metaforaa halutaan käyttää, niin D. A–n suhtautumisesta Tikkaseen tulee mieleen 1860-luvun kansakoulu, jossa ylempisäätyinen opettajaseminaarin käynyt maisteri yrittää paukuttaa tietoa *pitkätukkaisen* kovaan kalloon tajuamatta, miksei oppilas voi nähdä asioita järkevästi – siis samalla tavalla kuin hän.

Tikkasesta piirtyy hieman toisenlainen, mutta hänestäkin selkeä kuva käyttämänsä kielen perusteella. Hänen argumentointinsa on ikään kuin ”maalaisjärkeen” perustuvaa. Hän vetoaa asioihin, jotka ovat tilallisen näkökulmasta itsestään selviä. Tämä on selvää esimerkiksi hänen puhuessaan oluen haitallisuudesta nimenomaan siitä näkökulmasta, että olut aiheuttaa enemmän rahan menetystä kuin viinan juonti. Tällöin hänen on pidettävä jokseenkin itsestään selvänä, että alkoholia juodaan päihtymystarkoituksessa, jolloin rahanmenetys on suurempi kuin se olisi paloviinan kohdalla, koska juoman alkoholipitoisuus on pienempi. Tikkasen ajattelun lähtökohdat ovat siinä todellisuudessa, jonka hän on kohdannut maaseudulla asuessaan. Mahdollisesti samasta syystä hän on hyvin epäileväinen sen suhteen että virolainen tai ruotsalainen viina pysyisi vain maiden omien rajojen sisällä. Niinpä hän esittää kansan sivistyksen kasvun olevan ainoa mahdollinen keino hillitä *turmelusta*. Retorisesti Tikkasen sanamuodot voidaan nähdä osittain pyrkimyksenä provosoida vastapuolta. Hän vastaa säätyläiselle käyttämällä esimerkiksi seuraavia ilmauksia:

D. A–n virkkelee [...] niitä ja näitä viina-asia juttuja, luulten ettei kenkään kuolevainen voi viinaa maistaa eikä haavojaan haudella ilman juopumusta (Aineisto 35).

Ja että ulkomaan väkeviä ja makeita juomia on hallituksen parempi hallita, se on myös lapsellista ajatella (Aineisto 37).

Sanavalinnat saattavat vaikuttaa melko harmittomilta, mutta Tikkanen on varmasti tietoinen vastapuolen sosiaalisesta asemasta (aivan kuten tämäkin Tikkasen asemasta), jolloin alempisäätyisen vihjaukset ylempään käsityskykyä kohtaan voidaan nähdä vakavina loukkauksina. Kaiken kaikkiaan T. T:n ja D. A–n:n väittelyä leimaa mielestäni se, että siinä ei aidosti pyritä ratkaisuun. Eräässä mielessä kyseessä ei niinkään ole keskustelu kuin retorinen kilpailu. Tottakai vastapuolen kantaa halutaan muuttaa, se on selvää jokaisessa väittelyssä, mutta näkemykset ovat siihen nähden aivan liian vastakkaiset, eikä keskustelussa esiinny aitoa vastaan tulemistä tai sovittelua muuten kuin mausteeksi. Argumentaatio edellyttää aina tiettyä kohtaamista, ja tämä vaatimus ei keskustelussa täyty (Perelman 1996: 18). Näen käydyn väittelyn ikään kuin pelinä, jossa pyritään saamaan voittoja – osoittamaan, että vastapuolen argumentit ovat helposti pyyhkäistävissä olalta samalla kun omilla argumenteilla pyritään saamaan aikaan niin kova vaikutus, ettei kiistakumppani voi niitä ohittaa. Mutta lopulta kumpikaan osapuoli ei muuta mieltään asiasta, on mahdollista, että he jopa asettuvat kiivaammin omalle kannalleen. Tämän voi yleistäen sanoa olleen kuvaavaa koko viinanpolttokeskustelussa (ja miksei yleensäkin yhteiskunnallisessa debaatissa muinakin aikoina). Totta on kuitenkin myös se, että asialliset ehdotukset peittyvät keskustelussa helposti kiivaan väittelyn alle. Lehtien sivuille mahtui siis hyvin monenlaisia puolustuspuheita ja vastalauseita, niin kiivaita kannanottoja kuin sovittelevia ratkaisuehdotuksiakin, talouspoliittisia linjauksia ja viinan alimpaan helvettiin kiroavia saarnoja. Seuraavassa luvussa nähdään niistä tärkeimmät.

6. Viina-asian vastapuolet

Edellisessä luvussa käsiteltyjen näkökantojen lisäksi viinanpoltto-keskusteluun osaliistui kymmeniä muita kirjoittajia eri sosiaalisista asemista. Ei siis ole yllättävää, että keskustelu oikeudesta paloviinan valmistamiseen oli hyvin monimuotoista. Mielenpitoja oli niin tehdaspolton ja kotipolton puolesta kuin kaikkea viinan valmistamista vastaan, ja perusteluita näille kannoille lukuisia. Tästä syystä kaikkia niistä ei ole mahdollista tämän työn puitteissa tarkastella. Niinpä olen pyrkinyt kokoamaan yhteen yleisimpien argumenttien lisäksi retorisesti vaikuttavimpia ja myös muista teksteistä eniten poikkeavia kantoja, koska myös niiden avulla voidaan tarkastella sitä, minkälainen ajattelu oli tavanomaista.

Yleistä kaikille käsitellyille teksteille on se, että niissä ei useinkaan mainittu mitään kirjoittajan taustasta. Suurin osa kirjeistä julkaistiin nimimerkein, esimerkiksi muotoa *D. M.* tai *-r/-*. Siitä huolimatta on monesti (ainakin jossain määrin) luettavissa, onko kirjoituksen takana talollinen, renki tai henkilö, jonka toimeentulo ei ole suoraan riippuvainen maataloudesta.

Kotipolton puolustajat

Kotipoltoa puolustavissa teksteissä on useita samankaltaisia perusteluja ja ajattelutapoja. Kirjeissä näkyy yleisesti vahvoja epäilyksiä sitä kohtaan, mitä epäkohtia tehdaspolton tulisi ratkaista. Joissakin keskustelun piirteissä on nähtävissä myös yritystä mustamaalata vastapuolta ja liioitella mahdollisia uusia ongelmia, joita tehdaspoltto toisi mukanaan. Samanlaisia piirteitä on kuitenkin nähtävissä myös vastapuolelta, ja vastapuolen mustamaalaaminen onkin yksi retorinen keino väittelyssä, joskin Perelman argumentoi sen usein jäävän tehottomaksi, koska se osoittaa käyttäjältään *huonoa makua* (Perelman 1996: 111). Kaikkein yleisimmin aineistossa toistui epäily siitä kohtaan, että viinatehtaiden perustaminen ylipäätään auttaisi juoppouden vähenemisessä. Ajatus toistuu yhteensä viidessä tekstissä

(Aineisto 3, 5, 6, 9, 10). Mielenkiintoinen muotoilu löytyy kirjoituksesta, jonka on allekirjoittanut nimimerkki *Talotoin* (Aineisto 9). Tekstissä kerrotaan, että teksti on kirjoitettu Kauhajoella helmikuussa 1862 *usiampien sellaista talollisten pyynnöstä, joilla ei ole tapana ilkiän voiton eikä ylöllisyyden tähden viinaa valmistaa* (Aineisto 9). Siinä epäillään avoimesti eräiden *oppineiden* motiiveja:

Niillä herroilla, jotka viinanpolttua ovat vaatineet kokonansa eroitettavaksi maanviljelyksen yhteydestä, on monella kyllä saattanut olla mielessä hyvä tarkoitus (ja epäilemättä muutamilla) edesauttamaan maakunnan edistystä ja yhteistä parasta. Mutta on sellaisiakin aivan epäilemättä, joilla on se tarkoitus mielessä, jotta kun viinanpolttua maanviljelyksestä eroitettaisiin ja pantaisiin huutokaupalla saatavaksi, niin he ottaisivat laittaaksensa viinatehtaan ja sen kautta aikoisit vetää ittellensä viimeisenki ruplan ”tyhmän talonpojan” kukkarosta.* Sillä oppineet ymmärtää sen aivan hyvin, jotta kun Suomessakin on jo niin kauan viinaa laitettu ja nautittu, niin on siihen jo siksi totuttu, jotta sitä suurissa pränneissä tehtyä viinaa sitte yhtä hyvin ostettaisiin, vaikka se hyvinki paljo maksais, ja he mahdollisesti sillä puoleensa vetäis suuren ehkä kirotn rikkauden.
(Aineisto 9.)

Tekstissä syytetään suoraan sellaisia oppineita, säätyläisiä ja porvareita, jotka tahtovat kaapata viinanpolttu-oikeuden itsellensä voitonhimon takia. Kirjoitus on julkaistu *Suomen Julkisia Sanomia* – lehdessä, joka oli jo omana aikanaan lukijoiden keskuudessa huonossa maineessa, koska se oli hallituksen virallinen äänitorvi. Lehteä kirjoituksen julkaisuaikana toimittanut pastori K. E. Asplund oli pyydetty toimittajaksi Tallinnasta, sillä Suomesta ei lehdelle vapaaehtoisia toimittajia löytynyt. (Tommila 1988: 180–181.) Nimimerkin takana olevien kirjoittajien suora syytös ylempisäätyisiä kohtaan kirjoittaa toimittajassa vastalauseen, joka löytyy sivun alareunasta tähdellä merkittynä alaviitteenä ja kuuluu näin: *Siinä on – sen pahemmin – liijaksi selvään nähtävä, kuinka luulon-alainen herrassääty vielä on talonpojan silmissä. Milloinkahan sekin seikka muuttunee paremmaksi?! Toim.* Tässä kuten kirjeen muissakin toimittajan kommentoissa on nähtävissä kaksijakoisuus, joka ajan lehdistössä oli vallalla. Maaseudun väestö joka kirjoitti lehtiin, esitti asiansa usein kohteliaasti ja etenkin saatekirjeissä tyyli saattoi olla jopa nöyristelevä. (ks esim. Stark 2013a: 36–37). Heillä kuitenkin oli paljon kritisoitavaa

säätyläisten toimissa, toisinaan teksteissä on nähtävissä jopa ”herrapelkoa” jos ei sentään ”herravihaa”. Mutta samalla tavoin myös ylempisäätyiset syyllistyivät vastaavanlaisiin ennakkoluuluihin. Asplund, joka oli hyvin tietoinen siitä, että talonpojilla oli ennakkoluuloja ”herroja” kohtaan, kääntääkin kirjeessä herrassäätyä kohtaan herätetyn epäilyksen talonpoikia itseään vastaan olemalla pöyristynyt siitä, kuinka epäilyttävänä talonpoika voi herrassäätyä pitää. Ajatella nyt, että aateliset haluaisivat tehdä rahaa jalolla viinanvastaisella kamppailullaan!

Teksti toimii hyvänä esimerkkinä siitä, miten vaikea talonpoikien oli esittää epäilyksiä ajan sanomalehdissä. Toimittajan reaktio on sinällään ymmärrettävä, koska kirjoittajien syytös on kirjoitettu melko provosoivaan sävyyn: *sellaisiakin aivan epäilemättä, joilla on se tarkoitus mielessä, jotta [...] he [...] sen kautta aikoisit vetää ittellensä viimeisenki ruplan ”tyhmän talonpojan” kukkarosta* (Aineisto 9). Tyylistä huolimatta syytöksessä esitetty epäily sinänsä on aiheellinen. Tässä vaiheessa tiedettiin, että viinanpoltto ei ollut maasta loppumassa, sitä vain oltiin siirtämässä yksityisiin laitoksiin, joihin oikeuden saattoi hankkia *sellainen joka varojensa puolesta niin isoon asiaan pystyy* (Aineisto 29). Mutta itsestään selvää oli kenelle hyvänsä keskustelua seuranneelle, että koko valtakunnassa ei ollut paljoakaan sellaisia talonpoikaissäätyisiä, jotka todella varojensa puolesta olisivat pystyneet hankkeeseen. Minkä takia sitten vastaavanlaisia syytöksiä ei useammin kohdistettu säätyläisiä vastaan? Arveluni on, että tällaisten syytösten tekeminen oli epätavallista osittain siksi, että se vaati talonpojilta huomattavan paljon rohkeutta. Edellisen tekstin uhmakkaamman sävyn saattaa selittää se, että sen takana oli useiden talonpoikien muodostama kollektiivi. On hyvin mahdollista, että kun tekstin takana on seissyt useampi tilallinen, vaikkakin anonymisti, on ollut helpompaa uskaltaa esittää kärkevää kritiikkiä ylempisäätyisiä kohtaan. Toinen mahdollinen selitys on lehdistön sensuuri, joka vaikutti julkisuuteen halajaviin kahdella tavalla. Toimittajat itse editoivat julkaistuja kirjeitä usein rajustikin ja saattoivat jättää kirjeita tai osia niistä julkaisematta (Stark 2013a: 38). Ennen kaikkea sensuuri ilmeni kuitenkin itsesensuurina. Maaseutukirjeenvaihtajat eivät voineet välttämättä ilmaista itseään kuten olisivat halunneet, koska he joko pelkäsivät kirjeiden jäävän sensuurin kynsiin tai tiesivät, että niiden sisällön ilmaiseminen oli ”sopimatonta” ja saattaisi aiheuttaa vältettävissä olevia konflikteja. Tavatonta ei ollut sekään, että ”herjaavan” kirjeen kirjoittanut henkilö joutui maakunnan säätyläisten toimesta kovan painostuksen alle (Stark 2013a: 35). Vastaavia syytöksiä löytyy aineistostani vain Paavo Tikkasen T. T. nimimerkeillä kirjoitetuista teksteistä, mutta niihin hänen kiistakumppaninsa ei vastaa.

Vaikka talonpoikien suhtautuminen kotipolttoon näyttäisi päällisin puolin samankaltaiselta, tarkastellaan seuraavaksi aineistoa, joka kertoo jotain maaseudun äänien monipuolisuudesta. Joukossa on monia joiden mielestä viinanpoltto oli sinänsä ”harmillinen asia”, mutta jotka eivät kuitenkaan kannattaneet sen siirtämistä tehtäisiin. Joidenkin maaseudun asukkaiden asemoitumista suhteessa alkoholiin voitaisiin luonnehtia ilmauksella ”huonoista vaihtoehdoista paras”. Renki²⁸ nimimerkillä *Joh. Tassia* kirjoittaa vuonna 1857 seuraavasti (Aineisto 1):

Se on kyllä moitittava asia, että vilja viinaksi keitetään, mutta omaa parastaanhan kukiin katsoo; ja milläs vuoden kulut ja kustannukset talosta toimitetaan, jos ei jotakin neuvoa pidetä? – ja se joka viisaampi on ojentakoon oppimattomia. Lupaha viina-polttoon on!
(Aineisto 1.)

Vuonna 1857 lupa viinan polttoon todella oli, eikä lehdistössä keskusteltu vielä vakavasti kotipolton lakkauttamisesta, vaikka ajatus olikin jo ilmoilla. Yleinen argumentti oli ymmärrettävästi polton tuottaman rahallisen hyödyn tarpeellisuus talonpojille. He tarvitsivat rahaa pystyäkseen tekemään hyödyllisiä hankintoja ja kattamaan kuluja. Peltonen näkee, että juuri taloudelliset seikat olivat syy, minkä takia kotipoltto-oikeus ylipäätään tahdottiin lopettaa (Peltonen 1997: 30–31). Tekstissä ilmenevä toisaalta pahoitteleva, toisaalta hyviä vaikutuksia puolusteleva suhtautuminen alkoholiin oli läpi aineiston kulkeva piirre (ja näkisin samankaltaista ristiriitaisuutta vielä nykyisessäkin alkoholikeskustelussa). Valitellaan siis sitä, että viinaa ylipäätään poltetaan, mutta todetaan perään, että kyllähän viinalla on monia hyviä vaikutuksia ja sitä paitsi eihän ole todennäköistä, että kansa sitä lakkaisi juomasta, joten onhan edes parempi, että sitä poltetaan isäntien kuin herrojen toimesta. Myös vastapuoli käyttää samaa väitettä, tosin puolustellessaan yksityisiä polttolaitoksia.

Puhuessaan viinanpoltosta edellä olevassa lainauksessa, kirjoittaja toisaalta pahoittelee viljan ”tuhlaamista” viinaksi. Hän kuitenkin perustelee viinanpolton tarpeellisuutta juuri sen yleisesti

---

²⁸ Minulla ei ole kirjallista viitettä siihen, että kyseessä olisi renki, vaan väite perustuu työni ohjaajan Laura Starkin kanssa käytyyn keskusteluun. (Perelmanin sanoin: *Auktoriteettiin perustuvalla argumentilla on merkitystä vain todistamiskelpoisen totuuden puuttuessa* (Perelman 1996: 108).)

(tilallisille) jakautuvalla hyödyllä, josta hän itsekin saa osansa olemalla tilallisen palveluksessa töissä. Sen sijaan viinakeskustelua ylipäätään leimaa se, että sikäli kuin viinanjuonti nähdään ongelmana, se kohdistetaan yleensä muihin kuin kirjoittajaan itseensä – usein myös muihin kuin omaan paikkakuntaan. Se liittyynee piirteeseen, että ajan lehdistössä kilpailu pitäjien kesken oli yleistä. Sanomalehdissä maaseutukirjeet julkaistiin usein samalla palstalla, ja lukijat pystyivät ensimmäistä kertaa kuvittelemaan itsensä osana laajaa kansallista lukijayhteisöä. Erityisesti oman pitäjän maallisen ja uskonnollisen koulutuksen tasolla kehuskeltiin, samoin kuin teollisuuden uudistuksilla, moraalilla ja raittiudella. (Stark 2013a: 34.)

Olen näkevinäni aineistossa sen kaltaista kehitystä, että vuosien myötä suhtautuminen kotipolttoon alkoi kuitenkin kiristyä. Kun vielä vuonna 1857 kihlakunnan tuomarikin uskaltaa puolustaa kotipoltto-oikeutta (Aineisto 2), vuoden 1863 jälkeen on vaikea löytää yhtäkään tekstiä, joissa kotipolttoa puolustettaisiin. Joitakin sellaisia tekstejä on varmasti löydettävissä, mutta omaan aineistooni ei ole sattunut yhtäkään. Luonteva selitys tälle olisi se, että vuoden 1863 loppuun mennessä, laajan sanomalehtikirjoittelun perusteella oli ilmeistä, että kotipoltto-kysymys tulisi ratkeamaan talonpoikia vastaan, jolloin poliittisesti suuntautunut kirjoittelu asian puolesta on luultavasti vaikuttanut jo turhalta. Toinen todennäköiseltä vaikuttava syy on se, että toimittajat saattoivat jättää julkaisematta viina-asiaa koskevat kirjeet. Aiheesta oli vuoteen 1863 mennessä keskusteltu jo monta vuotta, ja kirjoitettu paljon kirjeenvaihdon lisäksi mm. pääkirjoituksissa ja kolumneissa. Palataan kuitenkin vielä kihlakunnan tuomarin kirjoitukseen:

Eikä itse viinanpolttoa sovi moittia, saaticka se pidetään niissä ahtaissa rajoissa, jotka esivaltamme sille on viisassti määrännyt; sillä viinaa tarvitaan juotteihin, jotka kasvuista eli rohdoista apteikissä ja kotona perhekunnissa valmistetaan sisällisten tautein parantamiseksi. Paljo viinaa menee myös sitä viljellessä ulkonaisesti kipiäin jäsenten hauteeksi sekä ihmisissä että eläimissä. Vieläpä moniin muihinkin tarpeisin, esim. etikan panoon viinaa käytetään. Eikä sekään ole tärviöksi, vaan terveydeksi, jos joskus joku kovassa raateessa oltuansa taikka kylmästä tultua, vilusta värisevänä ottaa ryypyn, ollenkin jos hän silloin sopivalla ruuvallakin ruumistansa virkistää . Kuka kunnollinen siis,

niinkuin kertoja, voi sanoa myrkyksi mitä sopivaisesti ja kohtuudella viljellään? Mutta Jumalan lahjain väärin käyttäminen ja irstainen ylöllisyys saattaa kaikki hyvät ja hyödylliset luonnon aineet ihmisille tarviöksi; jonka vuoksi armollinen esivaltamme ansaitsee suuren kiitoksen ja ylistyksen viinan polton ja myymisen järjestämisestä ja rajoittamisesta. Ottakoon vaan itsekukin vaarin omasta elämästänsä, ett'ei hän, ehkä viinasta puhdas, muissa erhettyisi, ja näkisi toisen silmässä raiskan pitäissänsä malan omassa silmässänsä. Älköön kenkään veljeänsä soimatko niistä, mitä kristityn on vapaaus itseltänsä kieltää taikka kohtuudella nauttia; sillä Raamattu sanoo (Room. 14: 4): "Kukas olet, jokatoisen palveliaa tuomitset? Omalle isännällensä hän seisoo taikka lankee".

C. F. Awellan, kihlakunnan-tuomari (Aineisto 2.)

Awellan luettelee listan asioita, joiden takia viina on hyödyllistä, jopa tarpeellista. Hän kuitenkin korostaa kohtuutta ja esivallan tärkeyttä viinan myynnin säätelyssä. Viinan hyödyllisyyttä tuomari puolustelee usealla esimerkillä. Hän mainitsee viinan käytön lääkeaineena, ulkoisesti ja sisäisesti sekä eläimissä että ihmisissä, etikan valmistusaineena, kylmän tai kovan ruumiillisen työn jälkeisenä lämmikkeenä. Hän kuitenkin varoo, ettei kuulostaisi siltä, että viina käytettäisiin mihinkään muuhun kuin kyseessä olevaan oikeaan vaivaan. Tämän tekevät selväksi ilmaisut, kuten *ollenkin jos hän silloin sopivalla ruuvallakin ruumistansa virkistää* tai *Jumalan lahjain väärin käyttäminen ja irstainen ylöllisyys saattaa kaikki hyvät ja hyödylliset luonnon aineet ihmisille tarviöksi*. Jälkimmäinen lause kytkee keskustelun osaksi laajempaa, historiallisesti aikaisempaa keskustelua nautintoaineista ja kohtuudesta. Vielä 1600–1700-luvuilla viinankäyttöön suhtautumisessa painokkainta näyttää olleen se, ettei kulutus ollut yletöntä (Peltonen 1997: 19–20). Vaikeana katovuonna 1765 Ruotsin hallitsija lähetti kirkkoherroille kiertokirjeen, jossa heitä kehoitettiin taivuttelemaan alamaisansa jättämään *ylellisyys ja syntinen juopottelu* (Peltonen 1997: 25). Kirjeen jälkeen tehtiin paikallisia sopimuksia, joissa rajoitettiin muun muassa kestitsemistä talonpoikaisissa juhlatilaisuuksissa, etenkin viinankäytön suhteen. Joillakin paikkakunnilla kiellot ulottuivat alkoholista myös muihin nautintoaineisiin. Kieltoja vieläpä valvottiin kotitarkastuksin. Taistelu alkoholin väärinkäyttöä vastaan oli osittain taistelua muitakin tuontiyllisyyksiä ja niiden yletöntä käyttöä vastaan. (Peltonen 1997: 25–28.) Joka tapauksessa Awellanin puolustus on selväsanainen ja vahva. Tekstin lopussa kirjoittaja vieläpä painottaa, ettei ihmisen pidä niin innokkaasti arvostella muiden ihmisten toimintaa ja vahvistaa sanomaansa

viittaamalla Raamattuun, Paavalin roomalaiskirjeeseen. Samanlaista kotipolton puolustusta ei aineistossa säätyläiseltä kuulla myöhemmin. Tutkimukseni ajallisesti varhaisemmassa aineistossa korostuu myös talonpoikien pelko siitä, että viinanpolton siirtyminen tehtaisiin lisäisi viinan hintaa (aivan kuten T. T:lläkin).

Kyllähän täälläki tunnetaan viinan turmelevaiset vaikutukset, vaan sitä kuitenkin pidetään välttämättömänä talon tarpeena, saatiinpa sitä mistä hyvänsä [— —] Toiset taas sanovat: 'parempi on, että me itse pidämme viinasta lähtevän voiton, kuin että rahamme viinasta menee Viroon, mistä vuosittain tuodaan ääretön paljous huonoa viinaa, joka punaiseksi muutettuna myydään Suomessa rommina'. (Aineisto 8).

Hyvin yleinen oli myös pelko siitä, että tehdasviinasta joutuisi maksamaan ”riistohinnan” suhteessa talonpoikaisviinaan (Aineisto 3, 5, 9). Kotipolttoisen kustannuksiin ei kuitenkaan puolustajien teksteissä laskettu työn määrää tai siihen käytettyä aikaa, vaikka toisinaan jotkut säätyläiset sitä vaativatkin (mm. *Sanomia Turusta* 8.9.1857: s. 1–3, allekirj. *Elias Lehtiniemi, talollinen*). Jotkut pelkäsivät, että heitä vedätettäisiin kahdessa suhteessa – ensinnäkin he joutuisivat myymään viljaansa tehtaisiin huonoon hintaan ja sitten heidän pitäisi vielä maksaa kallis hinta ostamastaan viinasta (Aineisto 5, 9). Teksteissä ei ole tosin mainittu syytä, minkä takia talonpojat kokevat alunperinkään, että heidän tulisi myydä viljaansa tehtaisiin. Syytä tähän voidaan vain arvailla. Ehkäpä he pitivät sitä lopulta parhaana mahdollisuutena ansaita rahaa tai mahdollisesti väite toimi vain väittelyn argumenttina.

[S]jellä [tehtaassa] täytyy jättää riistansa vaikka kuinka halpaa hintaa siitä tarjottaisiin, sekä maksaa viinasta vaikka kuinka kallis hinta, taikka viedä riistansa johonki muuanne ja sitten taas rientää viina-tehtaaseen kototarpeensa viinaa hakemaan. Ja onhan moni köyhä, joilla ei ole itsellä hevoistakaan päästäksensä pitkällä matkalla tehtaasen. [...] Ja samanmoinen tarvis se on köyhällä kuin rikkaallakin. (Aineisto 5.)

Jälkimmäisen aineiston kirjoittaja, nimimerkki *D. M.* (Aineisto 5 ja 6), on kirjoittanut sanomalehtiin ilmeisesti usein, sillä löysin hänen kirjoitustaan parhaavan tekstin, joka ei kuitenkaan liittynyt aineistoon (Suometar 20.01.1860: 3. *Aamuruskolle ja D. M:lle.*, allekirj. – r – r –). Hänen kirjoituksessaan korostuu viinan kalleuden lisäksi pelko siitä, että viljasta maksettaisiin tehtaissa huono hinta ja sen lisäksi tuotetta myytäisiin kalliilla, joka entisestään kasvattaisi talonpojan häviötä. Kirjoittajalla on myös kotipolton puolustajista ainut suoraan köyhät huomioiva maininta tekstissään. Köyhien osuus maaseudun väestöstä oli suhteellisesti merkittävä, mutta heidän äänensä näkyy kirjeissä hyvin harvoin, ja tälläkin kertaa toisen, mahdollisesti talollisen suusta. Tilattomien kirjoituksia kyllä nähtiin sanomalehdissä, mutta se oli vielä 1850-luvulla hyvin harvinaista, ja seuraavana vuosikymmenenäkin sitä tapahtui harvoin. Stark epäilee syynä olleen muun muassa se, että tilattomat olivat talonpoikia enemmän huolissaan siitä, hyväksyttiinkö heidän kirjoituksiaan lehtien sivuille. Erityisesti 1860-luvulla, kun valtiopäiväkeskustelut olivat kiihkeimmillään, säätyyn kuulumisen mahdollisesti katsottiin riittävän oikeutukseksi julkiseen mielipiteeseen. Työläisillä, torppareilla ja aikuisilla naisilla ei lain edessä tätä oikeutta ollut. Vaikuttaisi joka tapauksessa siltä, ettei tilattomien tai naisten kirjoituksiin kuitenkaan suhtauduttu vihamielisesti vaan usein jopa päinvastoin. Heidän kirjoituksiaan nähtiin silti harvoin lehtien palstoilla. Syynä tähän saattoi olla esimerkiksi arkisesti se, että heillä oli vähemmän aikaa lehtiin kirjoittamiseen kuin talonpojilla, jotka vastasivat tekemästään työstä periaatteessa vain itselleen. Naisten ja tilattomien kirjoittamista ohjasivat luultavasti myös monet psykologiset syyt, kuten sisäistetyn käsityksen siitä, kenen mielipiteellä oli tarpeeksi painoarvoa tulla julkaisuksi lehdessä. (Stark 2013a: 39–42.) Eräs hyvin todennäköinen syy tilattomien kirjoitusten vähäisyydelle, on ollut heidän luultavasti vielä talonpoikiakin alhaisempi luku- ja kirjoitustaitonsa.

D. M.:n kohdalla kyse näyttäisi kuitenkin olevan tilallisen kirjoituksesta, jolloin köyhien mainitseminen tekstissä voi palvella tiettyä tarkoitusta. On mahdollista, että kirjoittaja pyrkii tyylillään luomaan kuvan yhtenäisestä maalaisväen rintamasta, joka vastustaa yhtenä joukkona kotipolton lakkauttamista. On selvää, että oman asian ajaminen on retorisesti tehokkaampaa, kun annetaan sellainen kuva, että mielipiteellä on jo entuudestaan kansan keskuudessa laaja kannatus. Talonpoikaissäätynä kyllä vastusti huomattavan yksimielisesti tehdaspolttoa, mutta tilanne ei välttämättä ollut sama köyhempien kansanosien keskuudessa. Heidän intressejensä kannalta tärkeää oli varmasti myös se, millä hinnalla

paloviinaa pystyi jatkossa ostamaan. Joukossa oli varmasti myös monia sellaisia, joiden mielestä viinanjuominen oli ylipäätään vahingollista, ja parempi olisi, jos viinaa ei poltettaisi laisinkaan.

D. M:n kaksi kirjoitusta ovat aineistoni tiukkasanaanaisimpia puolustuspuheita kotipoltolle (Aineisto 5 ja 6). Edellisen katkelman lisäksi hän ilmaisee T. T:n tavoin ihmetyksensä siitä, minkä takia tilallinen ei saa omasta viljastaan *laittaa omaa tarvistansa*, vaan hänen pitää myydä viljansa tehtaaseen. Lisäksi hän epäilee suurten viinatehtaiden mahdollistavan jo kirjoitushetkellä julkisten- ja salakapakoiden ylläpitämisen ympärivuotisesti ja ihmettelee, miksei julkisista kapakoista ylipäätään pidetä mitään ääntä. Ensimmäinen teksti on julkaistu *Suomen Julkisia Sanomia* -lehdessä, kun taas jälkimmäinen löytyy *Suomettaresta*. Ensimmäistä kirjettä *Julkisten Sanomien* toimittaja kommentoi toteamalla, ettei ole kirjoittajan kanssa samaa mieltä, mutta näkee kirjeellä olevan ansionsa. Hän myös toteaa pitävänsä varmana, että juopumus Ruotsissa kotipolton kiellon seurauksena todella vähentynyt. Toinen teksti jatkaa pitkälti samoilla linjoilla, kuin edellinenkin, vaikka se on julkaistu eri lehdessä (Aineisto 6). Vastineessaan D. M. kommentoi edellistä Ruotsin kysymystä epäilemällä tulosten luotettavuutta, ja toteamalla, että mikäli viinan haittojen väheneminen todella olisikin mahdollista Ruotsissa, Suomessa tilanne on toinen jo Viron ja sen viinatehtaiden läheisyyden tähden. Kirjoittaja esittää myös mielenkiintoisen arvelun joidenkin nimismiesten rehellisyydestä:

Kovempi kuri olisi myös pidettävä semmoisille nimismiehille, jotka nurkka-saksoja kyökin kautta tykönänsä kävelyttävät. [...] Niitä on valitettavasti monta, jotka enämpi pelkäävät kuin soisivat kapakoiden häviämistä, sillä semmoiset lahjakontit kadottaisivat hyvät sisääntulonsa ja saatavansa, kapakoiden henkensä heitettyä. Ja toiseksi, onhan heillä hyvät maku-suonet suussa, käydessään tervehtimässä kapakan isäntää, josta sitte ryyppy suuhunki puuttunee. (Aineisto 6.)

Usein erityisesti kotipolton puolustajilla esiintyi näkemys, että kotipolton kieltäminen lisäisi voimakkaasti salapolttoja ja -kapakointia (Aineisto 3, 5, 6, 9). Myös D. M. argumentoi aiemmissa kirjeissään, että jos jo lyhennetty polttoaika on tuottanut ongelmia salapolton suhteen maaseudulla,

niin polton kieltäminen tulee aiheuttamaan vielä vakavampia seurauksia (Aineisto 6). Epäily on nähtävissä hieman toisenlaisessa ilmiasussa myös nimimerkillä *M. T-le*, joka oli lyhenne Matti Taipaleesta (Aineisto 3). Taipale oli itseoppinut saarijärveläinen talonpoika, kansanrunouden kerääjä ja yksi aikansa ahkerimmista maaseutukirjeenvaihtajista (Stark 2013d: 179). Tommila on arvioinut, että hänen tuotantonsa käsittää lähes 100 kirjettä ja kirjoitusta. Hän kirjoitti 1860-luvulla melko tavanomaisia maaseutukirjeitä, jotka olivat saaneet vahvoja vaikutteita snellmanilaisesta fennomaniasta, mutta vielä 1850-luvulla hänen kirjoituksensa olivat pitkiä ja valistavia. Mahdollinen syy Taipaleen kirjeiden muutokseen on se, ettei sanomalehtiin vielä 1850-luvulla tulvinut kirjeitä samaan tapaan kuin seuraavana vuosikymmenenä, ja näin ollen vielä tavallisilla talonpojillakin oli mahdollisuus osallistua kansan valistamiseen. (Stark 2013d: 179–180; Tommila 1988: 204-205.) Viinanpolttoseikasta hän kirjoittaa muiden paikallisten turinoiden seassa melko uutismaisen toteavaan sävyyn:

Viinan poltto oli niin ikään kysymyksenä. Kysyttiin jos seurakunnan asukkaat muka siitä tahtoisivat luopua. Mutta sama luulo teki täällä sen muuallakin esteen, nimittäin se, ”ettei kaikki maamme viinatehtaat kumminkaan lakkaisi viinaa polttamastea eikä viina muuttusi apteekkihimme. Juoppous ei sillä tavoin tulisi paljon vähennetyksi [...]; viina tulisi olemaan yleisenä ja siitä, niinkun tähänkin asti, välttämättömänä talon tarpeena. Viinan polton pois-jättö tulisi kohottamaan vaan viinan hintaa, josta polttajat kiihtyisivät monta vertaa kauheampaan valmistamiseen, ja pois-jättäneet tienoot saisivat suureksi häviökseen ostaa sitä moninkertaisella hinnalla”. Viinanpoltto jäi siis täälläkin semmosekseen. (Aineisto 3.)

Kauhajokelaisten isäntien kirjeessä nimimerkillä *Talotoin* esitetään salapoltolle pidempi perustelu (Aineisto 9). Heidän mukaansa viinatehtaiden puolustajien väite, että salapoltto tulee vähenemään, kun viinan valmistus siirretään tehtaisiin, ei pidä paikkaansa. Kun oikeus valmistukseen lopetetaan talollisilta vastoin heidän tahtoaan, jolloin kirjoittajien oletuksen mukaan viinan hinta nousee, se synnyttäisi *salapolton suojelijoita kymmentä vertaa enemmän kun niitä nyt on* (Aineisto 3). Siitä syystä myös lakia viinan takia rikottaisiin enemmän. Kirjoittajat siis kyseenalaistavat virallisten tahojen mahdollisuuden valvoa salapoltttoa, koska mahdollisia piilopaikkoja on valtavasti. Tekstissä tuodaan esille muitakin näkemyksiä,

joita ei muissa kirjeissä nähdä. Kirjoituksesta ja etenkin toimittajan kommentteista käy hienosti ilmi, miten tarkasti viinasta tuli julkisuudessa puhua:

Saattaa kyllä joku niinkun pilkaton kysyä: mitkä sitte ne viinan tarpeet ovat? Sellaiseen kysymykseen ei olisi tarves juuri mitään vastata, sillä viinan tarpeita on miltei lukemattomia; mutta sanomme kuitenkin vähän tietomme mukaan: Viina on, soveljaasti viljeltyä, ensinkin hyvästi vaikuttava välikappale kylmää vastaan [...]. Monenmoisissa kivuissa ja kohtauksissa on viina pikaisesti saatava, ja voimallisesti vaikuttava lääke [...]. Olkoon tämä nyt sanottu viinan puolustukseksi, monta muuta sen hyviä etuja mainitsemata! **) (Aineisto 9.)

Ja toimittajan vastaus:

**) Näihin "moneen muihin hyviin viinan etuihin" kotsoen, ei tiedä oikein, ovatko lähettäjän sanat täyttä totta, vai pilapuheeksi vaan katsottavat? Toim. (Aineisto 9.)

Siitä huolimatta, että kirjoittajat esittävät (tekstissä vielä lainausta laveammin perustellen) kaksi yleisesti hyväksyttävää käyttötarkoitusta viinalle, *Julkisten Sanomien* toimittaja, pastori K. E. Asplund tarttuu tekstin melko harmittomalta vaikuttavaan kommenttiin alkoholin muista hyvistä ominaisuuksista. Muotoilunsa perusteella kommentti vaikuttaisi olevan tosissaan kirjoitettu eikä provokaatio tai herja. Viinan puolustukseksi esitettiin muitakin hyötypuolia, joten se ei ole myöskään perusteeton. On mahdollista, että toimittajan tausta kirkonmiehenä, vaikutti hänen herkkyyteensä asiassa. Joka tapauksessa raja sen suhteen, mikä oli sallittua alkoholipuhetta ja mikä sopimatonta "pilapuhetta", oli veteen piirretty. Lisäksi tekstistä löytyy eräs omituisempikin perustelu tehdaspolton vastustamiseksi. Kirjeessä esitetään, ettei tehtaiden tehokkuus suhteessa talonpoikaiseen menetelmään pidä paikkaansa, koska tehtaista saatava viina on *nimellistä veden, sikunan, etikanhapon ja hyvin myrkyllisen kuparinruosteen sekaista ainetta, mutta ei puhdasta paloviinaa* (Aineisto 9). Tähän ei kuitenkaan muuten ahkerasti kirjettä kommentoiva toimittaja kiinnitä huomiota. Jos oletetaan, että kyseessä ei ole yritys mustamaalata vastapuolta, näyttää siltä, että suuria tuotantolaitoksia kohtaan tunnettu huoli ja

pelko ovat herättäneet talonpojissa äärimmäisiäkin reaktioita. Kirjoitus loppuu ajatukseen, joka toistuu myös kahdessa muussa loppupään kotipolton puolustuksessa:

Mutta jos taas korkia esivalta sen niin tahtoo, jotta viinanpoltto pitää välttämättömästi maanviljelyksestä eroitettaman, niin on meidän vakava toivotuksemme ja pyyntömme sitte se: jotta eroitettakoon sitte aivan tykkänänsä pois joka paikasta Suomenmaasta, ja lakkautettakoon myöskin viinaverot. [...] Älköön laitettako liion Isoja prännejä, sillä ei niistä lähde muuta kun surua ja harmia maakunnalle! Kiellettäköön myöskin kauppamiehet rommia ja muita väkeviä juotavia tuomasta, sillä niillä viedään rahat pois maastamme! [...] Niin ehkä totuttaisiin sitte ilman viinatakki elämään jottei sitä kukaan enää halajaisikkaan. Kyllähän sitä ilman viinatakki elettäisiin, niin hyvin kuin monitta muittaki elämän sivu-nautinnoita! (Aineisto 9.)

Lainauksessa todetaan uhmakkaasti, että jos viinanpoltto tahdotaan kieltää, niin kielletään saman tien kaikki alkoholi. Väite on muotoiltu rehvakkaaseen sävyyn ja siinä on nähtävissä tiettyä todistelun halua. Väite voidaan tulkita talonpoikien retoriseksi keinoksi esiintyä elämän turhia nautintoja kaihtavina kunnan kansalaisina, jonka he voivat todistaa pidättäytymällä muistakin juovuttavista aineista. Elämään opitaan ilman *sivunautintojakin*. Sen lisäksi ajatuskulku käy mielestäni yhteen yleisinhimillisen oikeustajun kanssa. Väitteessä ikään kuin kysytään: ”Mikäli me, jotka itse kasvatamme viljamme ja joilla on ollut oikeus viinanpolttoon jo sukupolvien ajan, emme saa valmistaa tuota meille tarpeellista tavaraa, niin miksi muillekaan pitäisi antaa siihen oikeus?” Taistelussa oikeudesta kotipolttoon on ollut ennen muuta kysymys oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Tätä puolta valottaa hienosti aineistoni ainoa talonpojan omalla nimellään lähettämä kirje huhtikuulta 1863 (Aineisto 13), muutama kuukausi ennen valtiopäivien avaamista.

Kyseessä on vuoden 1863 säätyvaltiopäivillä talonpoikaissäätyä edustanut alastarolainen rusthollari Juha Brusila. Hän toimi myös puhemiehenä tilapäisesti varsinaisen puhemiehen sairastuttua. Talonpoikaissäädyn sisällä hän oli kannaltaan konservatiivi. Hänet valittiin myös uudestaan säätynsä

edustajaksi. (Suomen kansanedustuslaitoksen historia (1981): 139, 212.) Hän kirjoittaa valtiopäivävuonna ennen kuin valtiopäivät on avattu *Sanomia Turusta* -lehteen, jota tuolloin (1857–1870) toimitti Anders Liljefors ”vanhojen rehellisten” periaatteiden mukaisesti. Lehti pysyi Liljeforsinkin toimittajakaudella kieli- ja kansallisuuskysymyksissä maltillisena. (Tommila 1988: 314.) Tällä kertaa toimittaja ei kuitenkaan kommentoi lähettäjän kirjettä. Kirje on kirjoitettu hyvin asialliseen tyyliin ja se on retorisesti yksi aineiston hallituimmista teksteistä. Jos kirjettä tarkastellaan retoriikan näkökulmasta, sen argumentit on esitetty rauhallisesti ja perusteltu yleisesti hyväksytyillä arvoilla ja tosiasioilla, joiden pohjalta kirjoittaja etenee loogisesti johtopäätöksiin, joiden tarkoituksena on aikaansaada yleisössä mielipiteen muutos. (Perelman 1996: 16–19). Brusila aloittaa rauhallisesti toteamalla, että asiasta on jo keskusteltu *kehottavaisesti* lehdistössä, eikä asia siten ole uusi. Hän jatkaa:

Talonpoikais-sääty ei taida muuta kuin kiintiästi rippua siinä vahingollisessa etuusoikeudessa, joka ei suinkaan tule siitä, ett’ei asiaa olisi julkisesti puhuttu ja ett’ei asianomaiset siis tietäisi asian laitaa. Sillä on syvemmät perustukset ja erinäiset syyt, jotka eivät laske talonpoikais-säätyä luopumaan kototarvis-poltosta. Syy on siinä, että koko valtiolaitoksemme perustus valtiotarpeitten kuorman kantamisesta on väärä ja luonnon, koska nykyään sen kuorman kantamisesta eivät kaikki ole yhtä osalliset, vaan siitä ovat jotkut säädyt enemmän eli vähemmän vapautetut, jota vastaan talonpoikais-sääty [...] saapi kantaa pääkuorman. Yleensä tunnettu asia myös on, että talollisilla on siitä yksin omaisesta viinanpolton harjotuksesta jommoinenkin voitto, joka joksikin osaksi palkitsee mitä kärsimme yksipuolista rasitusta valtio-kuorman kantamisessa. Niitä tilanhaltioita maassamme jo kyllä on talonpoikais-säädyskin, jotka tunnustavat kototarvis-polton turmelevaiseksi ja koko kansalle yleisesti vahingoksi, mutta kuin valtio on jättänyt viinanpolton-edut jonkinlaiseksi palkkioksi, niin emme voi siitä huonosta etuusoikeudestamme luopua, nähdessämme että joudumme vieläkin syvempään kurjuuteen, jos tuonkin tulon menettäisimme. Emmekä siitä suosiolla luovukkaan ennen kun valtio-kuormain kantamisessa olemme saaneet kohtuullisen lievityksen ja tasauksen kaikkien säätyjen kesken. Näin puhelevat kaikki nerokkaat talolliset sekä talonpoikais- että herras-säädys. Joka siis rakastaa oikeutta ja kohtuutta sen täytyy asian-myödistää äsken mainituista syistä. (Aineisto 13.)

Rusthollarit olivat 1800-luvun maaseudun väestön eliittiä. He olivat ratsutilan omistajia, jotka olivat sitoutuneet varustamaan ratsuväkeen ratsumiehen ja tämän varusteet, ja he saivat siitä korvaukseksi verohelpotuksia. Vuosien saatossa verohelpotukset olivat omiaan kasvattamaan ratsutilallisten varallisuutta ja arvovaltaa. Suurin osa ratsutiloista oli niin sanottuja ratsastaloja, vain pieni joukko oli kooltaan suurempia rustholleja. (Läntinen 1991 [online].) Tästä huolimatta muiden säätyjen silmissä rusthollaritkin olivat vain talonpoikia. Tekstistä näkyy harjaantuneisuus kirjoitetun kielen käytössä. Se on selkeästi rakennettu ja argumentoitu. Brusila ei millään tavalla puolustele viinaa tai sen polttoa ja käyttää muutenkin kaikin puolin sellaista tyyliä, jonka voisi kuvitella tehoavan ajan sivistystä, työtekoa ja itsehillintää korostavaan osin kristilliseen eetokseen. Teksti on myös monista aiemmista kirjoituksista poiketen selvästi poliittinen – se pyrkii vaikuttamaan muihin(kin) kuin oman säätynsä edustajiin. Retoriikaltaan tekstin voisi jopa tulkita olevan ikään kuin harjoitusta tuleville valtiopäiville. Muista lähteistä poiketen kirjoitus lähtee liikkeelle talouspoliittisista realiteeteista. Talonpoikien verotaakka nähdään liian suurena suhteessa muihin säätyihin. Sen sijaan viinanpoltto nähdään täysin välineellisesti vaurauden hankkimisen, tai oikeammin vääristyneen *valtiokuorman* kantamisen oikaisemiseen käytettävänä työkaluna. Brusila pyrkii vetomaan ennen kaikkea lukijan oikeudentajuun. Tekstissä ei pyritä väittämään, että kyseessä olisi mikään muu, kuin taloudellinen asia. Mikäli kirjoittajalla jonkinlainen tunneside viinan ”kototarvispolttoon” tai sen menettämiseen on, hän ei anna sen näkyä teksissä.

Mainittu asia tulee tärkeämpänä asioina esiin otettavaksi tulevilla valtiopäivillä, ja jos eivät muut säädöt suvaitse maan-viljelijäin säädylle helpotusta valtiokuorman kantamisessa, niin [...] maanviljeliä-säädössä tulee olemaan kiinteä vastustus kototarvis-poltton luovuttamista vastaan. Se vastustus ei tulekkaan minään teko-syynä, vaan täyttymyksestä ja pakosta. Me maan-omistajat kyllä mielellämme luovumme kototarvis-poltosta, ja tadomme siitä etuus-oikeudesta päästä tunnustaen sen itse asiassa turmelevaiseksi, jos vaan kohtuullinen ja velvollinen kuorman-tasaus tehdään. Eikä niin ole kuin muutamat aprikoivat ja sanovat ainoastaan voiton-himon olevan kototarvis-poltton mahtavimman puolustajan, kuin myöskin että monet kansalaisistamme aprikoivat keinoja joitten kautta talonpoikais-säädyn suotumuksettakin kototarvis-poltto saataisiin

hävitetyksi vaikka valtakunnan säätyin päätös tehty, suostuttu ja annettu yhteisillä valtiopäivillä, jotka lopetettiin Norrköpingissä kesäkuun 15 päivänä v. 1800, selvästi säättää, että tämmöisissä etuus- ja veroasiassa kuin kototarvis-poltto on, vaaditaan kaikkien neljän säätyin yksimielinen suostumus. (Aineisto 13.)

Brusila ottaa tekstissään aiemmista puolustuksista kärkevemmän linjan kotipolton suhteen. Sen lisäksi, että hän kirjoittaa viinanpolton olevan jo sinänsä paha asia, hän esittää, että talonpoikaissääty luopuisi *mielellään* oikeudesta! ...Mikäli siis kohtuullinen verojen taseus suoritetaan. Brusilalle viinanpoltto-oikeus on ennen kaikkea neuvotteluväline – aivan kuten saman vuoden valtiopäivillä se oli sitä talonpoikaissäädylle (aiheesta lisää ”Johtopäätökset”-luvussa). Väitteellään Brusila nähdäkseen pyrkii todistamaan ainakin kahta asiaa. Ensinnäkin sitä, että talonpojat eivät ole itsekkäitä oman edun tavoittelijoita, jotka polttavat silkkaa ahneuttaan, hehän vain toteuttavat kotipoltolla verotaakan oikeudenmukaisempaa jakoa. Toisekseen talonpojat eivät polta sen takia, että himoitsisivat viinaa itsessään. Ei varmasti ole sattumaa, että viinan hyviin tai muihinkaan ominaisuuksiin ei tässä kirjeessä edes viitata. Esittämällä, että talonpojat ovat suorastaan halukkaita luopumaan poltto-oikeudestaan, Brusila rakentaa retorisesti talonpoikaissäädystä kuvan yhteistyökykyisenä ja järkevästi toimivana yhteiskunnan osana, joka on valmis neuvottelemaan asiasta vastapuolen kanssa. Diplomaattisten suhteiden luominen itsessään ilmaisee halukkuutta keskusteluun, ja kyseinen rusthollarin teksti on aineistoni kotipoltoa puolustavista teksteistä sovittelin (Perelman 1996: 17). Hänen tekstinsä näyttäisi lähtevän liikkeelle siitä realistisesta oletuksesta, että viinanpoltto tullaan menettämään, kyse onkin ennen kaikkea siitä, mitä menetyksellä voidaan saavuttaa. Kirjeen lopussa hän, kuin kuuliaista kansalaisuuttaan korostaakseen, vetoaa kaunopuheisesti itseensä Keisariin, joka tuskin on kuulunut lehden aktiiviseen lukijakuntaan, ja päättää litiensa aiempaa sanomaansa vahvistavaan toiveeseen: *Me olemme täydellisesti vakuutetut ja vallan varmaat siitä että nyt hallitseva Keisarimme ja Suuri Ruhtinaamme, jonka helleydestä ja mielisuosiosta Suomen kansa on saanut ottaa vastaan niin monta vilpöntöä todistusta, ei tässäkö kohdin uskolliselle Suomen talonpoikais-säädylleensä haitaksi tee muutoksia, vaan niin sovittaa, että jos tämä kysymyksessä oleva oikeus meiltä käy pois, toisilta kohdin kuormamme soveliasti huojaennetaan.*

Kotipolton vastustajat

Tässä luvussa käsitellään, samaan tapaan kuin edellisessäkin, yleisimpien argumenttien lisäksi retorisesti vaikuttavimpia ja muusta aineistosta eniten poikkeavia kantoja, joita kotipoltoa vastustaneet henkilöt suomenkielisessä lehdistössä esittivät. Luku on otsikoitu ”kotipolton vastustajat” eikä ”tehdaspolton puolustajat” siitä syystä, ettei suurimmassa osassa tekstejä oteta kantaa tehdaspolttoon, vaikka niissä vastustetaankin kotipoltoa. Kahdessa tekstissä kirjoittaja on sitä mieltä, että olisi oikeastaan parempi ettei viinaa poltettaisi ollenkaan (Aineisto 4, 8), ja kahdessa toisessa tekstissä tehdaspolttokin tuomitaan (Aineisto 10, 28 1/2). Vain viidessä tekstissä ilmaistaan suoraan, että tehdaspoltto olisi parempi ratkaisu paloviinan valmistamiseen (Aineisto 16, 17, 18, 22, 27). Suurin osa teksteistä ei kuitenkaan näyttäisi olevan tehdaspoltoa vastaan, vaikkei suoraa ilmausta sen puolestakaan tehdä. Joidenkin tekstien kohdalla voidaan jopa pitää varmana, että niiden kirjoittajat kannattavat tehdaspoltoa, vaikka ovatkin syystä tai toisesta nähneet parhaaksi jättää sen ilmoittamatta.

Kuten edellisessäkin luvussa, lähdän liikkeelle piirteistä, jotka useimmin ilmenivät teksteissä. Kotipolton vastustajien kesken useimmin toistuva ajatus oli, että kotipolton kannattajat olivat oman edun tavoittelijoita. Ajatus ilmaistiin suoraan kuudessa tekstissä (Aineisto 11, 14, 15, 19, 21, 27). Nimimerkillä –k. –o. esiintyvä kirjoittaja toteaa pessimistiseen sävyyn sen olevan melko samantekevä, mitä hän asiasta ajattelee, mutta jatkaa kuitenkin ja ottaa kantaa kotitarvepolttajien moraaliin:

Mutta kumma kuin elin omaisilla ihmisillä pitää olla niin mielessä yksinensä vaan oman voiton pyyntö, pitemmältä ajattelemta että juomarihan viinan juo, osti hän sitä itse eli toinen; sillä monikin sanoo ”me emme anna sellaiselle viinaa joka juo”, mutta kun sanosi ”en anna sellaiselle jolla ei ole puolentuopin hintaa”, olisi suoraan sanottu. Ei monikaan viinaa myydessänsä sitä katso millainen mies on, vaan onko hänellä rahaa tahi muuta vastinetta. (Aineisto 21.)

–K. –o. ei siis hyväksy perustelua, jonka mukaan polttajat olisivat tarkkoja sen suhteen kenelle he tuottettansa kauppaavat. Hän epäilee, että isännät tarkoittavat oikeasti sillä, etteivät he myy *juomareille* sitä, etteivät he myy niille, joilla ei ole varaa maksaa. Tällaista perustelua on todennäköisesti puolustuksena käytettykin, sillä ”kotipolttajat” usein perustelivat polttoansa korostamalla, etteivät he tehneet sitä *ilkiän oman voiton* pyynnön takia (kuten kauhajokelaiset isännät nimimerkillä *Talotoin* asian ilmaisivat) vaan kattaakseen tarpeellisia vuosittaisia kuluja (kuten esim. *Joh. Tassia*, Aineisto 1). Kirjoittaja ei myöskään pidä todennäköisenä, että viinanpoltto, valtiopäivien päätöksestä huolimatta (kirje julkaistu 24.4.1865), loppuisi kovin pian. Viinanpoltto on juuri tuottamansa voiton takia etu, jota pyritään haalimaan itselle:

[J]o tuo talonpoikien valmistus julkisesti loppui, ehkei mahda salaisesti niin pian loppua. Mutta viina ei lopu niin kauan kuin sitä niin tukevasti puolustetaan, sillä viinankeittopannut ja kattilat maassamme seisovat vahvoilla jaloilla. Senlaisia on, paitse muuta, herrat tehdaspoltonensa, talonpojat kotipoltonensa. Viinanpoltto on etu, jota kaikki itsellensä haalii. Kun näin jokainen vaan tästä näkee etua, harva vaan vahinkoa, niin tämä asia ei paremmaksi muutu – kuka tiesi milloin. (Aineisto 21.)

Samasta aiheesta on kirjoittanut myöskin kynäniekka nimellä *veljesi Läntinen*, *Sanomia Turusta* –lehteen (Aineisto 11). Kirje on lähinnä oman aikansa uutiskirjeenvaihtoa. Tekstissään *Läntinen* kertoo oman pitäjänsä kuulumisista ja omista mielipiteistään ajankohtaisiin asioihin liittyen. Kirjoittaja on kovasti innoissaan pian alkavasta koulusta, jonka ansiosta lapset voivat oppia enemmän *kuin mitä usein itsekin taitamaton isä ja äiti on ollut voimassa antamaan* (Aineisto 11). Kirjeessä on leikkimielistä sävyä ja toimittaja on mahdollisesti kirjoittajalle tuttu, sillä *veljesti Läntinen* puhelee toimittajalle kuin vanhalle ystävälle. Arveluani tukee myös se, että aineistossani on teksti kirjoittajalta *Totuuden puhuja Itänen* (Aineisto 28 1/2 & Aineisto 28 2/2). Toki on mahdollista, että on kyse silkasta sattumasta. Lähettäjä kommentoi viinanpolton alkamista kärkevästi:

Viinanpolttoa aloitettiin viime lauantaina. Moni sitä vissiin jo hartaalla halulla kanssa odottiki, niin kuin myös kuuluvat olevan tuskillansa että polton-aika on niin lyhkönen; merkkillistä että niidenki seasta löytyy näin päätteleviä joita muutoin pidetään valistuneina ja yhteisen hyvä harrastajina. Minä puoleltani olen vakuutettu siitä, joka viinanpolttoa puolustaa, hän ei rakasta isänmaatansa eikä lähimmäistänsä, hänellä on vaan oma voittonsa silmä-määränensä; perusteita tälle lauseelleni en tarvitse etsiä, ne ovat niin monet ja silmin nähtävät jo entiseltä. Toki on että moni joka ei viinaa puolusta ja mielellänsä soisi sen hävitettävän, nyt sitä kuitenkin jossakussa mitassa viljelee; vaa se tapahtuu sen yhteisen tavan vuoksi joka on niin syvälle kansaan juurtunut. (Aineisto 11.)

Veljesi Läntinen on vahvasti sitä mieltä, että viinanpoltto on edistyksen este. Erityisesti hän ihmettelee muuten *valistuneita* ihmisiä, jotka hyvistä toimistaan huolimatta polttavat viinaa. Ilmeisesti viinanpoltto on hänen silmissään niin itsekästä toimintaa, ettei sen turmiollisuutta tarvitse edes perustella. Hän kuitenkin lieventää sanomaansa toteamalla uskovansa, että monet polttavat viinaa vanhasta tavasta. Mahdollisesti hän pystyy näin ratkaisemaan asian, jonka hän näkee ristiriitana, siis sen, että edistyneetkin ihmiset voivat valmistaa viinaa. Perustelu, jonka mukaan viinanpoltto oli syvästi kansaan juurtunut, on myös aineistossa hyvin yleinen (Aineisto 8, 11, 15, 19). Esimerkiksi T. K. kirjoittaa aiheesta näin (Aineisto 15):

Kotipolton tarpeellisuus on muutamain talonpoikain pinttynyt ja lujintunut niin vakavasti, että siitä mielestä on melkein mahdoton heitä erottaa. He pitävät sen välttämättömänä hyötynä, että saada vilja polttaa viinaksi ja myydä sitten siihen korkeaan hintaan, jonka täälläki saavat, nim. 4 markkaa kannulta. (Aineisto 15.)

Vaikka pyydetty hinta on korkea, kuitenkin T. K. argumentoi, ettei kotipoltosta ole hyötyä, ja kehoittaa kaikkia lukemaan Agathon Meurmanin²⁹ vasta painosta tulleen opuksen *Tuottaako kotitarpeen viina-*

---

²⁹ A. Meurman oli Ruotsin armeijasta eronneen, herraskaisiin tilanomistajiin kuuluvan, Karl Otto Meurmanin poika, joka syntyi vauraaseen Kangasalan Liuksialan satojen hehtaarien kokoiseen kartanoon. Hän toimi mm. kirjailijana ja

poltto rahavoittoa? Kirja on 28-sivuisena ollut ilmeisesti pamfletti, jollaisia Meurmanin tiedetään paljon julkaisse. (Jyväskylän yliopiston kirjasto. JYKDOK tietokanta [online]; Suomen kansallisbibliografia 6 (2005): 682–683.) Vaikkei kirjoittaja Meurmania kirjan kohdalla nimeltä mainitsekaan, hän viittaa tähän kuitenkin aiemmin kirjeessään. Lähettäjä kertoo tarinan siitä, kuinka talonpojat kirkonkokouksessa pohtivat, kuka kihlakunnasta olisi sovelias ehdokas valtiopäiville. Pohdittuaan asiaa he kysyivät myös rovastin mielipidettä. Rovasti toteaa, ettei asia hänelle oikeastaan kuulu, mutta että Liuksialan kartanon isäntä A. Meurman olisi hänestä paras ehdokas. Silloin eräs talon isäntä, *muita mahtavampi mielestänsä* nousee pystyyn ja sanoo, ettei se käy, sillä:

Valtiopäivillä tulee kotitarpeen viinanpoltto kysymykseen, ja se on painava kysymys talonpojille, ja sen hyvin kaikki tiedätte, että se on kotipolton ankara vihaaja. Tästä ei kuitenkaan toiset talonpojat huolineet; ainakin se siltä näytti, ettei enimmistä täällä kotipoltoa enää suuresti rakasta. Mutta kuitenkin tässä näkyi se, että ne muutamat, jotka kokouspaikoissa yksityiseltä eikä yhteiseltä kannalta asiat käsittävät, tahtovat koko puhevallan itsellensä anastaa. (Aineisto 15.)

T. K. sanoo siis suoraan, että muut talonpojat vaikuttivat ainakin ulospäin siltä, ettei heitä isännän mielipide hetkauttanut. Vaikka tämä onkin aivan mahdollista, fakta on kuitenkin se, että A. Meurmania ei valittu valtiopäiville ennen vuotta 1872 (Luettelo Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustajista säätyvaltiopäivillä [online]). Yhtenä syynä sille, että Meurmania ei valittu valtiopäiville, Peltonen esittää juuri ehdokkaan kielteisyyden kotitarvepolttoa kohtaan. Kotipolttokysymys nousi pinnalle uudelleen vielä kieltämisensä jälkeenkin ainakin seuraavien valtiopäivien alla pidetyissä talonpoikaissäädyn vaaleissa. (Peltonen 1997: 37; Suomen kansanedustuslaitoksen historia (1981): 173–174, 198.) Mikäli taas oletetaan, että talonpojat ovat kirjoittajan mukaisesti julkisessa tilaisuudessa käyttäytyneet *muita mahtavampaa* isäntää kohtaan vastahankaisesti, voidaan sen perusteella tehdä ainakin kaksi tulkintaa. A) Suhtautuminen isäntään on voinut olla vastahankaista, koska isännän käyttäytyminen on tulkittu mahtailevaksi, mikä on saattanut herättää läsnäolijoissa närkästystä. Ehkäpä hänen on tulkittu kirjoittajan sanoin yrittävän kaapata *puhevalta* itselleen. Tällöin kyseessä on luultavasti ollut isäntä, joka

---

toimittajana sekä myöhemmin talonpoikaissäädyn edustajana valtiopäivillä. (Suomen kansallisbibliografia 6 (2005): 682–683.)

on ollut sosiaalisesti samalla tasolla muiden isäntien kanssa (ainakaan kirjoittaja ei korosta, että kyseessä olisi varakkaampi tilanomistaja), jolloin hänen ”mahtailunsa” on saattanut herättää muissa närkästystä. B) Suhtautuminen on ollut vastahankaista, koska itse viinakysymys on ollut arka keskusteluaihe ylempisäätyisten läsnäollessa. On pitänyt toisaalta varoa, ettei anna itsestään sellaista kuvaa, että olisi viinasta saatavan nautinnon kannattaja, ja taas toisaalta, ettei ole oman edun tavoittelija – siinä määrin paljon kotipolton puolustuspuheet keskittyvät juuri näiden kahden asian selittelyyn.

Usein ilmeni myös käsitys, jonka mukaan kotipoltto ei lisäisi, vaan vähentäisi maaseudun vaurautta. Ajatus ilmaistaan suorasti ainakin neljässä aineistossa (Aineisto 15, 18, 22, 26). *E. J. Kilpinen* kirjoittaa: *Että tämä köyhyys on vanhoista oireista kasvanut tauti, joka nykyään yhä vielä yltyy ja uhkaa koko maamme perikatoa, pitäisi olla silmin nähtävä* (Aineisto 22). Hän ei kuitenkaan päätä saarnaansa tähän, vaikka siirtyykin puhumaan sivun verran muista viina-asiaan liittyvistä seikoista. Lopulta hän jatkaa ajatusta:

Kotitarpeen viinankeitto kaikkine vaikutuksineen jo pisimmistä edesmenneistä ajoista on epäilemättä suurimmassa määrässä valmistanut nykyistä köyhyyttä ja rahanpulaa. Se on kaikista muista syistä voimallisimmasti hidastuttanut kansamme sivistyksen y. m. hyödyllisten hankkeiden pyrinnöitä, suojellut ja kasvattanut raakuutta, vilppiä ja petosta lähimmäisten kesken, suurta tottelemattomuutta ja ylenkatsetta Jumalaa ja esivaltaa kohtaan, jota kaikkea nykyään syytä joka haaralla valitetaan. (Aineisto 22.)

Viinanpolton syyksi menee kirjoituksessa köyhyyden lisäksi sivistyksen etenemisen hitaus, raakuuden ja vilpin kasvu ja tottelemattomuus esivaltaa vastaan. Listalleen *E. J. Kilpinen* ei kuitenkaan tarjoa perusteluita tai esimerkkejä, hän toteaa asiat ikään kuin itsestään selvinä. Lain ylenkatsomisen kasvun voinee helposti selittää salapolton suhteellinen yleisyys, mutta kaikkien asioiden sysäämistä yksinomaan viinan kotipolton harteille on hankala käsittää. Tottelemattomuuden kohdalla voidaan lisäksi miettiä, missä määrin tottelemattomuus on ollut viinanpoltosta johtuvaa, ja missä tottelemattomuutta on

osoitettu viinan avulla. Alkoholi on voinut olla kulttuurisesta painolastistaan johtuen, oivallinen tapa osoittaa itsemääräytyneisyyttä tai kapinaa. Apoa lainaten on myös mahdollista, että humalakäyttäytymisellä on osoitettu rohkeutta ja miehistä kunniaa, joka on nuorten miesten kohdalla saattanut nostaa henkilön naima-arvoa naisten silmissä (Apo 2001: 376).

Seuraavaksi käsittelen teeman, johon Matti Peltonenkin on kiinnittänyt huomiota. Kyseessä on alkoholi perheen onnen ja yhtenäisyyden uhkana. Peltonen esittää, että tehdaspoltton puolustajien keskuudessa yleistyi puhetapa, joka korosti viinan haittoja perheen yhtenäisyydelle. Aviopuolisoiden sopusoinnun rikkoutuminen nähtiin ikään kuin uhkana *normaalille elämälle* (Peltonen 1997: 33). Hän esittää, että puhetapa syntyi Talousseuran jäsenten keskuudessa. Puhetapa ilmeni seuran teettämässä kilpikirjoituksessa 1810-luvulla, jonka tarkoituksena oli kerätä aineistoa, jota voitaisiin käyttää kotipoltosta Keisarille tehtävän mietinnön materiaalina. Mietinnön tarkoituksena oli kokonaan kieltää kotipoltto. Talousseuran piirissä vaikutti kuitenkin vastapuoli, joka kannatti vapaata eli vähemmän säännösteltyä polttoa, ja mietinnön loppuun saattaminen kaatuikin lopulta siihen, kun eräs vapaapoltton kannalla ollut säätyläinen astui Talousseuran sihteeriksi. (Peltonen 1997: 31–32.)

Alkoholi perheen onnen ja yhtenäisyyden uhkana -teema löytyi yhteensä neljästä tekstistä (Aineisto 4, 14, 20, 26). Nimimerkki *J. G. W.* – joka on tyylistään, nimikirjaimistaan ja siitä päätellen, että hän viittaa ruotsinkielisiin sanomalehtiin *enemmän luettavina*, ilmeisesti säätyläinen tai mahdollisesti ruotsinkielinen maanviljelijä – kirjoittaa elävästi kahdesta työmiehestä, jotka joutuvat heti aamusta huonoille teille (Aineisto 4):

”[E]ttekö miehet osta itsellenne aamu-ryyppyä.” Noh totta maari – nyt kourailaan plakkarit, josta saadaan klopoja yhteen, ja niin ostetaan tuo aamu-ryyppy, joka nyt paikalla ryyppätään. Nyt on kortteli viinaa kummallakin nahassa; vähän matkan kuljettuansa nousee tämä päähän, ja kuin tuo ryyppynsä ottanut ehtii kotiin, niin on ensimmäinen sanansa yksi kirous vaimoansa ja lapsiansa kohden – jos hyvin luonistaa annetaanpa näille vielä selkään, ja niin ei myös sinä päivänä mennä työhön. Tapahtuupa

usein lauantai-ehdoilla, kuin tavallisesti maksetaan viikko-palkka työmiehille, että monta on kuin saavat maksaa kolmannen osan saadusta palkastansa vallan viinan velkain suorittamiseksi, eikä ajattele, vaikka vaimo ja lapsi-parvi ovat kotona usein leivänkin puutteessa. (Aineisto 4.)

J. G. W:n kohtaus työmiehen elämästä on melko ilmeisesti sepitetty, mutta argumentoinnin kannalta tämä ei ole välttämättä haitannut. Esimerkin kautta havainnollistusta käytetään retorisenä keinona melko usein, ja Perelmanin mukaan sen kautta on tarkoitus selvittää yleistä sääntöä tai rakennetta, johon se perustuu. Kun siis kertomusta tarkatellaan retoriikan tutkimuksen näkökulmasta, tilanteen ei ole edes tarkoitus toimia vain yksittäisen tapahtuman kuvauksena, vaan viestiä jostain yleisemmästä tendenssistä. (Perelman 1996: 120.) Esimerkillä tai tarinalla havainnollistamista käytettiin melko paljon ajan lehdistössä, joten ilmeisesti sitä pidettiin tehokkaana keinona. Kirjoittaja ei tässä tapauksessa suoraan ehdota ratkaisuksi tehdaspolttoa, vaan hän antaa lukijan tehdä itse omat päätelmänsä toteamalla, että niiden, joilla on maassa valta, pitäisi tutkia tarkkaan asiaa. Lainaus on kotipolton vastustuksena jyrkkä, mutta vaikka sen tyyli saattaa vaikuttaakin nykylukijalle saarnaavalta, vastaavanlaisia kannanottoja aiheesta nähdään muitakin. *Juha Simunanpoika Kokkila*, joka esiintyy mahdollisesti omalla nimellään, tarinoi hieman samaan tapaan (Aineisto 20):

[K]orkia esivalta antoi neljä viikkoa keittää viinaa, ja kyllä nyt rikkaat kilvalla koettavat keittää kuka enimmän sais [...]. Kun jyvät nyt viinaksi keitetään, mistä sitte köyhät saavat jyyviä, sitä en tiedä, sen vaan tiedän jotta nyt vasta köyhät lujallen tuleekin, erittäinkin vaimot ja lapset, koska miehiä löytyy, jotka palkkansa viinaan panevat ja sitten viinapäässä huikataan ja ovat olevanansa miesten parahia, vaikka ei vaimon ja lasten elatuksesta paljon piittaa. Kerjäläisiä kulkee ylönsuunnattomasti [...]. Mitä siinä muu tulee kuin lähteminen, kun ei ole ruokaa eikä mikään neuvo auta sen hankkimiseen; ei kukaan ihminen tärkeää kuole nälkään. (Aineisto 20.)

Tekstissä jälleen polttajat leimataan rikkaiksi tai vähintään rikkauksia havitteleviksi. Siinä sivutaan myös maaseudun miehistä kunniaa, vihjaamalla, että miehet, jotka eivät pidä huolta vaimostaan ja lapsistaan, eivät ole sellaisia *miesten parahia*, joita he kuvittelevat olevansa. Lainaus loppuu nasevaan tokaisuun, ettei kukaan ihminen huvikseen (kuten murrenana *tärkiää* kääntyy) nälkään kuole – kotipolton huventamat viljavarat ovat yksi tärkeä syytä asiaan. Kannanotto on erityisen selkeästi muotoiltu, sanomaa korostaa lisäksi viittaus toiseen kirjeeseen, jossa on myös maninta suuresta kerjäläisten määrästä. *Juha Simunanpoika Kokkila* toteaa kuitenkin kirjeensä lopuksi, että on joukossa sellaisiakin, jotka *pahuuttaa* kulkevat rosvoten ja harmia aiheuttaen. Tekstin viittaus köyhään kansanosaan ei ole kotipolton vastustuksissa epätavallinen, viittauksia on kolmessa muussakin tekstissä (Aineisto 14, 18, 22). Viittaukset ovat usein luonteeltaan moraalisesti kantaaottavia, kuten vaikka nimimerkki *H. D:n* talouspoliittisessa tehdaspolton puolustuspuheessa, jossa melkein räflaavasti vedotaan Siperiaan lähetettyihin raukkoihin ja kerjäläislapsiin, jotka lumihangessa tarpoessaan joutuvat elannokseen varastamaan maatilalta tarvitsemansa pysäkkeen edes hengissä (Aineisto 18).

Ennen kuin siirryn seuraavaan aiheeseen, palaan vielä perheonnen teemaan. Peltosen oletuksen mukaan juuri kotipolttainen viina nähdään perheen onnen uhkana. Haluaisin kuitenkin kiinnittää huomion yhteen asiaan. Vaikka puhetta esiintyykin, sitä ei kuitenkaan näy yhdenkään sellaisen tekstin yhteydessä, joissa tehdaspoltoa puolustetaan avoimesti. Perheonnen näkeminen uhattuna liittyy kyllä vahvasti kotipolton vastustamiseen, mutta tämän aineiston valossa yhteys tehdaspolton puolustamiseen ei ole ilmeinen. On kuitenkin mahdollista, että puhetapa on syntynyt alun perin perusteluna kotipolton kitkemiseksi, ja levinnyt sittemmin laajemmalle kotipolton vastustajien keskuuteen, niidenkin pariin, joille kotipolton vastustaminen oli puhtaasti moraalinen kysymys. Tämä teema johdatteleekin meidät luontevasti puhumaan siitä, mikä oli tehdaspoltoa puolustaville teksteille ominaista.

Teksteillä näyttäisi olevan ainakin yksi yhteinen piirre – ne kaikki vaikuttavat vahvasti olevan säätyläisen kirjottamia. Kirjoitukset ovat pitkiä, selkeästi muotoiltuja, ja niissä puhe suunnataan rahvaalle, siis toisille, ei omalle säädylle. Myönnän, ettei viiden tekstin perusteella vielä voida tehdä pitkälle meneviä yleistyksiä, mutta on silti perusteltua väittää, että tehdaspolton puolustus oli juuri säätyläisten

kampanjana. Väittämää tukee Matti Peltosen tutkimuksen ja oman aineistoni sekä taustoituslehtinumeroideni lisäksi se, että myös toimittajat, jotka usein olivat osa sivistyneistöä, ajoivat tehdaspoltton asiaa. Vähintäänkin he näkivät sen pienempänä kahdesta pahasta.

Tehdaspoltton puolustuksista kolme (Aineisto 16, 17, 18) on selvästi talouspoliittisesti suuntautuneita. Ensimmäinen niistä (Aineisto 16), nimimerkki –t –r:n kirje on liberaalein ja tiettyssä mielessä radikaalein teksti, mitä aineistostani löytyy. Siinä esitetään, että valtion verotus on *järjestään* väärin. Suurin osa verotaakasta on talonpoikaissäädyllä, –t –r:n mukaan jopa n. 34%, mikä estää säätyä vaurastumasta. Tämä taas osaltaan vaikuttaa siihen, ettei teollisuus pääse kehittymään ostajien puuttuessa. Kova verotus estää myös maataloutta kehittymästä, sillä talonpojilla ei ole varaa investointeihin, joita he kipeästi kaipaavat. Niinpä kirjoittaja ehdottaa, että verotus on pantava kokonaan uusiksi – maa- ja vakanssivero on otettava pois, samoin sotamiesten ylläpito. Hän esittää, että kulut voitaisiin kattaa tehdasviinasta maksettavalla verolla. –T –r siis ehdottaa kotipoltto-oikeudesta luopumista vaihtokauppana. Hän jopa toteaa itsevarmasti: *Uskottava onkin, että maata viljelevät säätyjen edusmiehet tulevalla valtiopäivällä suostuvat kototarvis-poltton hylkäämiseen, jos maavero samalla poistetaan. Sekä kohtuus että oma etu vaatii niitä niin tekemään.* (Aineisto 16.) Tämän lisäksi tullitaksaa laskemalla voitaisiin saada tuonnin kasvaessa enemmän rahaa. Näin radikaaliin ratkaisuun ei valtiopäivillä kuitenkaan päädytty ja maavero pysyi jatkossakin talonpoikien rasitteena. (Tarkemmin siitä, mitä valtiopäivillä asiasta päätettiin ks. luku ”Miten viinanpolttoasiassa valtiopäivillä lopulta kävi?”)

Tehdaspoltton kannattaja, nimimerkki *H. D:n Suomettareen* lähettämässä kirjeessä (Aineisto 18) on aidosti sovitteleva sävy. Kirje on julkaistu 4. 4. 1864, jolloin viinakysymys oli melkein ratkaistu valtiopäivillä, ja kirjoittajan käsitys on selvästi se, että kotipoltto tulee väistymään tehdaspoltton tieltä (Suomen kansanedustuslaitoksen historia (1981): 174). Kirjoittaja tunnistaa kansalla olevan kaksi syytä puolustaa kotiviinaa – poltosta saatava rahallinen hyöty ja aito pelko siitä, että viinavirta ei tehtaiden myötä laannu, vaan kasvaa – ja hyväksyy nämä perusteet aidoiksi. Ensimmäistä väittämää vastaan hän esittelee kysynnän ja tarjonnan lakia noudattaen, että viinanpoltto itse asiassa vähentää talonpoikien voittoa. Hän todistelee, että kun kotipoltton takia eloa (viljaa) on vähemmän, palvelijoiden ja työväen palkat nousevat, sillä heidänkin täytyy syödä elääkseen. Hän jatkaa samaa päättelyä, että kun kaupunkien asukkailla on vähemmän rahaa käytössään, pienempi osa siitä myös päättyy takaisin talonpoikien kukkaraan, koska kaupunkilaisilla on vähemmän rahaa ostaa viljaa ja muita maatalouden

tuotteita. Kirjoittaja perustelee samaan tapaan maaseudulla asuvan työväen, renkien, irtolaisten ja ammattimiesten tekemän työn hinnan nousevan kotipolton seurauksena. Hän jatkaa, ettei irtolaisille maksettava ja viinan kautta takaisin saatava rahakaan kauaa pysy talonpojalla. Talonpoikahan joutuu maksamaan myös irtolaisten ”vaivaishoidosta”, johon juopottelu heidät ajaa. Kirjoittaja vaikuttaisi ajattelevan, että suuri osa irtolaisväestöstä on viinaan menevää ja siveyden tasoltaan arveluttavaa.

Lähtettäjä todistelee seuraavaksi, että kaupunkilaisilla on jatkossa, saman logiikan mukaisesti, enemmän varaa ostaa talonpojilta muita tuotteita, jolloin talonpoika ei itse asiassa menetäkään mitään, etenkin kun viljatkin säästyvät. Ilmeisesti kirjoittaja ei kuitenkaan ota sitä seikkaa huomioon, että kaikista tuotteista saatava hinta laskee niiden tarjonnan kasvaessa. *H. D.* toteaa monen muun tapaan, että oikeastaan olisi oikeastaan parempi, jos viinaa ei olisi saatavilla ollenkaan. Kun tämä kuitenkin tuntuu olevan mahdotonta, niin on parempi, että edes siirrytään tehdaspolttoon, *joka kyllä pitäisi viinaa tarjona, jos sitä tahdotaan, mutta taaskin niin vaikeana saada, että sitä vähemmän nautitaan* (Aineisto 18). Toiseen väittämään lähettäjä vastaa lyhyemmin. Hän vertaa kotipolton aiheuttamaa viinan paljoutta maaseudulla niittyyn, joka pysyy koko ajan kosteana, koska siinä on monta lähdetä. Niitty voidaan kuitenkin kuivattaa kaivamalla siihen ojia, joita hän taas vertaa viinatehtaisiin. Hän ottaa myös esimerkin Ruotsista, jossa tehdasviinanpolttoon siirtymisen seurauksena viinan kulutus on vähentynyt. Tämä on pelkästään omaa arveluani, mutta voi olla mahdollista, että kulutukseen on laskettu vain virallinen, tehtaissa poltettu viina, eikä huomioon ole otettu salapolton vaikutuksia. Kirjoittaja vahvistaa esimerkkiään kertomalla ruotsalaisten terveydentilan parantuneen lääkärin vuosikertomusten mukaan ja esittää tämän johtuvan nimenomaan kotipolton lakkauttamisesta.

Kaikissa tehdaspolttoa puolustavissa teksteissä yhteistä on se, että niissä todetaan painokkaasti, että olisi paljon parempi, kun viinaa ei poltettaisi kodeissa, vaan harvemmissa polttolaitoksissa. Sillä onhan selvä, että *vahingollisuuden suhteen on siinä suuri eroitus, jos sitä valmistetaan harvoissa tehtaissa eli [=kuin] tiputetaan joka nurkassa* (Aineisto 22). Kirjoittaja tosin jatkaa vielä, että olisi entistä parempi, että polttolaitoksia olisi ympäriinsä sisämaassa, jolloin tehtaista saatava rankki voitaisiin jakaa talonpojille tasaisemmin. Tähän joku isäntä saattaisi todeta, että näinhän asia on ollut kotipolton kohdalla, rankkia on riittänyt kaikille. Eräs puolustaja kiittää erityisesti tehdaspolton siveyttä edistäviä

vaikutuksia: *Suurin etu kotipolton lakkauttamisesta on kuitenkin siinä parannuksessa minkä tämä uusi päätös on vaikuttava maallemme siveydellisessä sekä terveyden hoidon suhteessa* (Aineisto 17). Eräissä tekstissä (Aineisto 27), joka on kirjoitettu tehdaspolton voimaan astumisen jälkeen, iloitaan jopa siitä, ettei edes tehdaspoltto ole katovuosien takia päässyt täyteen vauhtiinsa. Silloin toimeliaisuus, joka olisi viinan juomisen takia vähentynyt, voidaan käyttää johonkin hyödylliseen.

Tehdaspolttoon (aivan kuten vastapuolella kotipolttoon) liittyi monenlaisia pelkoja, joiden takia sen vastustaminen näytti järkevältä. Tehdaspolton puolustajat olivat usein ylempien säätyjen edustajia tai maaseudun asukkaita, joiden elanto ei riippunut suoranaisesti maanviljelyksestä. He korostivat hyötyä vain todetessaan, että on parempi, kun viinanpolton hyöty menee valtiolle eikä yksinomaan talonpojille. On kuitenkin selvää, että tehdaspolton toteutuessa valtion hyöty tulisi olemaan kaukana siitä, mitä se olisi ollut, mikäli oltaisiin ajettu keskitettyä valtiollista viinanpoltojärjestelmää, jota tosin ehdittiin kokeilla jo 1700-luvulla. Keskitetty polttojärjestelmä, jossa valtiollisia polttolaitoksia olisi sijainnut kaikissa suurimmissa maakunnissa ja kaupungeissa, kaatui Ruotsin vallan alla kuitenkin talonpoikaissäädyn vahvaan vastustukseen. (Peltonen 1997: 23.) Huomiolle pantavaa on kuitenkin, että sekä talonpojat että tehtaajat joutuivat maksamaan valtiolle viinaveroa. Tämä tarkoittaa siis sitä, että erotus veron määrän suhteen, on perustunut pelkästään tehdaspolton suhteelliseen tehokkuuteen verrattuna maanviljelijöiden polttolaitteisiin. Ero ei siis ole ollut välttämättä niin suuri, kuin tehdaspolton kannattajat usein mainostivat. Toinen huomiota herättävä seikka on se, että tehdaspolton puolustajat eivät ikinä puolusta tehtaanomistajien hyötyä. Itse asiassa vain yhdessä aineistoni tekstissä sanotaan suoraan tehtaasta olevan ilmeistä hyötyä myös omistajalleen (Aineisto 18). On kuitenkin selvää, että suurin hyöty polttojärjestelmän muuttamisesta, olisi koitunut juuri heille, jotka tehaat omistivat. Useimmiten siis säätyläisille tai joissakin tapauksissa erittäin varakkaille talonpojille.

Tässä luvussa käsitellyt seikat tuovat hyvin esille sen, miten monitasoisesta asiasta oli kyse, kun puhuttiin oikeudesta paloviinan valmistamiseen. Kysymykset koskivat käytännön asioiden (Mistä jatkossa viinaa? Paljonko se maksaa?) lisäksi muun muassa oikeudenmukaisuutta (Kenellä oikeus polttaa viinaa ja miksi?) ja politiikkaa (Mitä saadaan korvaukseksi menetettyä kotipoltto-oikeutta

vastaan?). Keskustelusta käyvät hyvin ilmi ne jännitteet, joita oli ajan suomalaisessa yhteiskunnassa, joka oli ottanut vasta ensimmäiset askeleensa kohti modernisaatiota.

7. Johtopäätökset

Miten viinanpolttoasiassa valtiopäivillä lopulta kävi?

Viinanpolttoasiasta oltiin keskusteltu kiivaasti jo yli vuosikymmen valtiopäivien vihdoin käynnistyessä elokuussa 1863. Keskustelussa oli alusta asti nähty kaksi vahvasti vastakkaista näkemystä: Talonpoikien mielipide, että tehdaspoltto pitäisi säilyttää maanomistukseen liittyvänä, jolloin se voisi toimia ikään kuin kompensaatona raskasta verotaakkaa vasten. Ja muiden säätyjen näkemys, että viinanpoltto pitäisi siirtää suuriin tuotantolaitoksiin, jolloin viina ei yhtä vakavasti uhkaisi rahvaan moraalia. Keskustelu oli kuitenkin vuosien varrella viettänyt enemmän siihen suuntaan, mitä kotipoltosta luopumisella voitaisiin saavuttaa. Juuri tästä tuli olemaan kyse myös viiteenkymmeneen vuoteen ensimmäisillä valtiopäivillä. Talonpoikaissäätö oli siis haluton luopumaan kotitarvepoltosta, etenkin mikäli se ei saisi siitä kunnollista korvausta. Tehdasviinan verotuksen arveltiin ennen valtiopäiviä tuottavan yli kaksinkertaisesti maaveron määrään nähden, joten useimmat talonpoikaissäädössä sekä johtavat sanomalehdet olivat sitä mieltä, että ”viinasuostunnan” tulisi tehdä mahdolliseksi koko maaveron poistaminen – aivan kuten nimimerkki *-t -r*:kin ehdotti tehdaspoltton puolustuksessaan (Aineisto 16). Hallitus kuitenkin ehdotti vain talonpoikien vapauttamista vanhasta paloviinaverosta ja parista muusta suunnilleen samansuuruisesta verosta sekä uuden viinaveron $\frac{1}{4}$ jakamista lääneille niiden väkiluvun mukaan. Kunnallinen neljännes hyväksyttiin ja joitakin muita helpotuksia lisättiin keskustelun edetessä. (Suomen kansanedustuslaitoksen historia (1981): 172–173.)

Viinauudistuksen perustuslaillinen pulmallisuus vuoden 1863–1864 valtiopäivillä on niin monisyinen ja tutkimukseni kannalta keskeinen kamppailu, että tilanne on selitettävä kokonaisuudessaan. Viina-asiasta oltiin keskusteltu läpi valtiopäivien, mutta siinä ei oltu päästy ratkaisuun edes kevääseen 1864 mennessä. Vuoden 1864 huhtikuussa, valtiopäivien viimeisenä kuukautena, muiden säätyjen päästyä jo yhteisymmärrykseen viina-asiasta, talonpojat asettivat kotitarvepoltosta luopumisen ehdoiksi maaveron, sotaväen ylläpidon, kyydinpidon sekä tie- ja sillanrakentamisvelvollisuuden poistamisen.

Luonnollisesti muut säädyt hylkäsivät nämä ehdot. Oma epäilykseni sen suhteen, miksi talonpojat asettivat näin korkeat ehdot kotipoltosta luopumiselle, on se, että he yrittivät saada tällä tavoin muut säädyt perumaan vaatimuksensa kotipoltton lopettamisesta. Tämä olisi periaatteessa saattanut olla mahdollistakin, sillä säätyjen keskuudessa oli paljon liberaaleja, jotka pitivät oikeutta kotipolttoon talonpoikien tapaan suostuntaverona, mikä tarkoittaa sitä, että sen poistamiseen olisi tarvittu kaikkien neljän säädyn suostumus. Sen sijaan, jos vero tulkittiin kulutusmaksuksi, kysymyksen voitiin ajatella olevan ratkaistavissa myös kolmen säädyn suostumuksella. Tästä tulkinnan ongelmallisuudesta johtuen aatelissäädystä otettiin käsittelyyn viinaverotuksen perustuslaillinen luonne vielä huhtikuussa. Vaikka useimmat läsnäolijat, erityisesti liberaalit, pitivät kiinni näkökannastaan eli katsannosta, jonka mukaan kyse oli puhtaasti suostuntaverosta, äänestyksessä voitti siitä huolimatta äänin 46 : 38 mielipide, jonka mukaan kolmen säädyn suostumus riitti asian ratkaisemiseksi. Vallalle pääsi siis näkemys, jonka mukaan *nyt edessä olevan suostunnan omalaatuisuus tekisi kolmen säädyn suostumuksesta riittävän* (Suomen kansanedustuslaitoksen historia (1981): 174). Ratkaisu oli mahdollinen, koska merkittävä osa niistä liberaaleista, jotka toisaalta halusivat pelastaa viinaudistuksen, vaikka eivät toisaalta hyväksyneetkään kolmen säädyn ”perustuslaki-selitystä”, jättivät yksinkertaisesti äänestämättä. Pappissäädystä taas oltiin sitä mieltä, että perustuslakisäännösten epäselvyys itsessään salli tämän linjan valinnan. (Suomen kansanedustuslaitoksen historia (1981): 173–174.)

Talonpoikaissäätö sai siis havaita valtiopäivien yhdennellätoista hetkellä, että heidän vaatimuksensa kotipoltton suhteen eivät tulisi menemään läpi. Oikeus tultaisiin menettämään, siitä he eivät päässeet eroon, sen sijaan, jos he jatkaisivat päätöksen vastustamista, sen hinta saattaisi koitua koko äskettäin herätetylle säätyvallalle kalliiksi. Venäjällä seurattiin tiiviisti valtiopäivän tapahtumia. Niinpä talonpojat hyväksyivät lopulta äärimmäisen tiukalla äänierolla talous- ja suostuntavaliokunnan tekemän yhteensovitusehdotuksen, jonka mukaan kunnat saisivat jo sovitun veroneljänneksen lisäksi 1 miljoonaa markkaa. Aatelissäätö esitti kuitenkin ehdon, että talonpoikien tulisi taata laina, joka käytettäisiin uusien rautateiden rakentamiseen, ja tähän ehtoon talonpojat eivät suostuneet. Asia ratkesi vihdoin talonpoikaissäädyn viimeisessä istunnossa, kun sääty suostui lopulta takaamaan 18 miljoonan markan rautatielainan. Talonpojat ansaitsivat kansanedustuslaitoksen historian toisen kirjoittajan, Lolo Krusius-Ahrenbergin, mukaan teoillaan muiden säätyjen kunnioituksen. (Suomen kansanedustuslaitoksen historia (1981): 174–175.) Eräs porvarissäädyn edustaja kuvaili tapahtunutta näin: *Talonpoikaissäätö on*

antanut isänmaan alttarille suuren uhrin, niin suuren, että tuskin mitään vastaavaa on tehty näillä valtiopäivillä (Suomen kansanedustuslaitoksen historia (1981): 175).

Talonpojat siis lopulta luopuivat oikeudestaan vapaaehtoisesti, mutta vasta nähtyään, että muut säädöt keksisivät keinon lopettaa kotipolton ilman heidän suostumustaan. Tekemällä päätöksen omasta tahdostaan, he pystyivät käymään jossain määrin kauppaa sen ehdoista. Muutokset eivät kuitenkaan olleet niin radikaaleja, kuin joissakin piireissä olisi toivottu. Maavero säilyi ja talonpojat saivat edelleen kantaa suurimman osan veroista. Kotipolton-oikeuden menetys oli myös katkera päätös joillekin säädyn edustajille. Päätöksen hyväksymisen jälkeenkin talonpoikaissäädyn vaaleissa esiintyi, vielä ainakin seuraavien valtiopäivien alla, usein toivomus kotitarvepolton osittaisesta tai täydellisestä palauttamisesta, koska tilallisten oli vaikea sopeutua lisätienestien menettämiseen (Suomen kansanedustuslaitoksen historia (1981): 198).

Kotipolton kieltämisellä oli kuitenkin tätä pidemmälle ulottuvat vaikutukset. Sen myötä asenteet alkoholia kohtaan alkoivat tiukentua maaseudulla ja muuttua mahdollisesti entistäkin ristiriitaisemmiksi. Jo useissa kotipolton puolustajien teksteissä on nähtävissä suhtautuminen, jota olen kuvannut muistiinpanoissani nimellä: ”Jos me emme saa polttaa, niin kiellettäköön samantien kaikki alkoholi!” Peltosen tutkimuksen perusteella voidaan todeta maaseudulla jossain määrin käyneen tällä tavalla – talonpojat alkoivat kunnalliskieltojen kautta rajoittaa alkoholin myyntiä maaseudulla jo 1870-luvulla (Peltonen 1997: 58–59). Säätyläisväestö, erityisesti papisto, oli pyrkinyt jo pitkään säätelämään alkoholin kulutusta maaseudulla. Pappissäätö oli pyytänyt siihen erillisen luvan jo 1700-luvulla, minkä ansiosta vuonna 1733 säädettiin laki, jonka perusteella julkisesti päihtyneenä esiintyminen määrättiin rangaistavaksi teoksi (Peltonen 1997: 23). Maanomistajat olivat tuolloin olleet haluttomia kovin jyrkkien rajoitustoimien täytäntöönpanemiseen. Turun ja Porin läänin maalaiskuntien järjestyssäännöt kuitenkin osoittavat, että kotipolton kieltämisen jälkeen talolliset alkoivat suhtautua hyvin tiukasti alkoholin myymiseen maaseudulla. Kunnalliskielto, jotka koskivat erityisesti oluen myymistä maakaupoissa (muut juomathan niissä olivat ennestään virallisesti kiellettyjä), mutta myös yksittäisten tilallisten ja mökkiläisten harjoittamaa myyntiä, alkoivat yleistyä 1870-luvulla. (Peltonen 1997: 47–48, 57–58.) Kunnalliskieltoja säädettiin myös tupakkaan, tansseihin ja muuhun nuorison vapaa-ajan käyttöön

liittyen (Peltonen 1997: 50–51). Peltonen näkee tämänkaltaisen kehityksen osittain talonpoikien reaktiona asemansa muuttumiseen ”viinamonopolin” menettämisen jälkeen. Kieltojen avulla koettiin mahdollisesti voitavan säilyttää johtava asema suhteessa irtolaiseen väkeen ja muihin sosiaalisesti tilallisten alapuolella oleviin. (Peltonen 1997: 58.) Maaseudun kuiva kausi alkoi siis jo kauan ennen kieltolakia ja kesti vielä pitkään sen jälkeen. Vasta 1960-luvun lopulla, kun keskiolut vapautettiin, alkoi viinan merkitys maaseudun alkoholinkäytössä vähentyä. Salapolttohan oli jatkunut noihin päiviin asti. (Peltonen 1997: 59.)

Mitä tästä kaikesta opimme?

Nyt tullaan työssäni siihen jännittävään vaiheeseen, jossa vedän yhteen työni tuloksia, ja teen niiden pohjalta joitakin uusia tulkintoja. Kaiken edellä esitetyn perusteella ainakin yksi asia on varma: 1800-luvun puolivälin sanomalehtikeskustelu oli väestöllisestä epäedustavuudesta huolimatta erittäin heterogeenistä. Tämän sinänsä merkittävän tuloksen lisäksi havaitsin muitakin mielenkiintoisia, suomalaista (1800-luvun puolivälin) kulttuuria ja yhteiskuntaa kuvaavia piirteitä.

Kun puhutaan suhtautumisesta alkoholiin, on heti alkuun todettava, että ainetta käyttivät Suomessa mieluusti kaikki, joilla siihen oli varaa, tilattomat ja tilalliset, naiset ja miehet, papit ja aateliset. Siitä huolimatta suhtautuminen viinaan oli ristiriitaista. Vaikka vaikuttaakin vahvasti siltä, että 1800-luvun asenteet olisivat kiristyneet 1700-luvulta, alkoholia pidettiin edelleen arvostettuna tuotteena. Se oli vaihdon väline, arvotavara, keskinäisen kanssakäymisen symbolinen ja konkreettinen lujittaja ja vastavuoroisuutta edellyttävä lahja. Pitää muistuttaa, että alkoholin laskeminen arvotavaraksi tapahtui siis aikana, jolloin maaseudulla rikkaana pidettiin taloa, jossa voitiin läpi vuoden syödä ”selvää leipää” eli leipää, jonka valmistamiseen ei ollut käytetty lainkaan korvikkeita. (Apo 2001: 371–372; Peltonen 1997: 18–29). Kihlakunnan tuomarin listauksen mukaan viina tarvittiin muun muassa: *juotteihin*, joita apteekkeissa tai kodeissa valmistetaan *sisällisten tautein parantamiseksi*; ulkoisten kipujen hauteeksi; etikan panoon; *eikä sekään ole tärviöksi, vaan terveydeksi, jos joskus joku kovassa raateessa oltuansa*

taikka kylmästä tultua, vilusta värisevänä ottaa ryyppyn, ollenkin jos hän silloin sopivalla ruuvallakin ruumistansa virkistää. (Aineisto 2.)

Se, että alkoholia nauttivat kaikki tarkoittaa erityisesti sitä, että sitä nauttivat rikkaat. Venäläisen kirjallisuuden professorin Jakov Grotin kirjeenvaihto Suomesta Venäjälle, on mielenkiintoita luettavaa erityisesti ylhäistön alkoholitapojen kuvauksena. Hänen mukaansa tilanteeseen kuin tilanteeseen kuului punssi ja shampanja. Alkoholia nautittiin aina kun menttiin uuteen paikkaan, mutta myös ruuan ja kahvin yhteydessä, sen lisäksi joskus muulloinkin (Peltonen 1997: 42). Alkoholin merkitys vieraanvaraisuuden ja toisaalta varakkuuden merkinä varmasti osaltaan selittää kulutusta. Peltonen perusteella vaikuttaisi siltä, ettei säätyläisten juominen määrällisesti ollut missään nimessä vähäisempää kuin ”rahvaan” kulutus. (Peltonen 1997: 42–43.)

Huomionarvoista viinakeskustelua tarkasteltaessa on etenkin se, miten viinankäytöstä tuli puhua. Viinankäytön yleisyydestä huolimatta, kaikissa lukemissani teksteissä korostuu johdonmukaisesti viinan juovuttavien vaikutusten kieltäminen tai väheksyminen. Kotiviinanpolttajia usein syytettiin, jollei juoppoudesta, niin ainakin sen synnyttämisestä ja siveettömän elämän ruokkimisesta. Tämä olikin tehokas ase, jota etupäässä viinanpolton vastustajat käyttivät, ja johon puolustajien (toisinaan myös tehdaspolton puolustajien) oli vaikea vastata. Ajan ylempisäätyisten omaksuma maailmankuva ei suhtautunut suopeasti muihin kuin yleviin nautintoihin, jolloin ainoa keino puolustaa viinaa oli korostaa sen hyödyllisiä vaikutuksia. Kotipolton puolustajat vetosivat usein viinan lääkevaikutuksiin, hyödyllisyyteen lämmikkeenä ja kauppa-arvoon, kun taas tehdaspolton puolustajat usein totesivat ylimalkaisesti, että viinaa on lähes mahdoton kieltää, joten on parempi edes jakaa sitä kontrolloidusti. Tämä väite heitettiin toisinaan melko ylimalkaisestikin keskusteluun pohtimatta mikä oli viinan merkitys, ja minkä takia siitä luopuminen olisi mahdotonta. Ajatusta ei myöskään uhrattu sille, *miksi* olisi parempi, ettei viinaa löytyisi koko maasta. Eiväthän esimerkiksi säätyläiset, jotka usein näitä ajatuksia viljelivät, olleet huolissaan omasta tai oman säätynsä juomisesta – minkä tähden sitten alkoholi tuotti niin paljon turmelusta juuri talonpoikien keskuudessa? Tässä päästään merkittävään maailmankuvien eroon, joka vallitsi säätyläisten ja rahvaan välillä. Säätyläisten silmissä rahvas näytti pelottavalta, sivistymättömältä ja kasvottomalta joukkiolta, jota oli valvottava ja holhottava, ettei se

ajaisi itseään perikatoon tai vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä kaaokseen. Sen sijaan talonpojat pitivät itseään kykenevinä huolehtimaan omasta ja oman säätynsä parhaasta ja heistä säätyläisten heihin ulottama kontrolli tuntui siltä, mitä se pitkälti olikin, holhouksesta. Tehdaspoltto nähtiin, tai ainakin esitettiin, yksiselitteisenä ratkaisuna rahvaan alhaisena pidettyyn siveystasoon. Toisinaan säätyläiskirjoittajat vahvistivat puheenparttaan ylevänkuuloisilla, mutta vähäsisältöisillä lausahduksilla, kuten: *Suurin etu kotipolton lakkauttamisesta on kuitenkin siinä parannuksessa minkä tämä uusi päätös on vaikuttava maallemme siveydellisessä sekä terveyden hoidon suhteessa* (Aineisto 17).

Keskustelua on siis leimannut erityisesti puolustajien osalta kaksi asiaa. Heidän on toisaalta pitänyt varoa, etteivät he anna itsestään sellaista kuvaa, että olisivat viinan *nauttimisen* kannattaja, ja toisaalta, etteivät he ole oman edun tavoittelija. Taipumus on nähtävissä jo siinäkin, miten paljon kotipolton puolustuspuheet keskittyvät juuri näiden kahden asian selittelyyn. Se, miten alkoholista tuli puhua, oli aineistoni valossa äärimmäisen tarkasti rajattua. Kaikenlaiset viittaukset alkoholin päihdyttäviin tai nautintoa tuottaviin puoliin nähtiin joko leikinlaskuna ja herjapuheena tai tuomittavana juopumuksen puolustamisena. Juuri tästä syystä tehdaspolton puolustajat ohittivat alkoholin hyödyistä puhumisen olankohautuksella ja lauseella ”jos sitä ei kerran voi kieltää, niin laitetaan edes tehtaat”. He eivät siis edes lähteneet keskustelun tähän puoleen mukaan, koska tiesivät, että kaikkea mitä he sanovat, voidaan käyttää heitä vastaan. On kuitenkin hyvä muistaa, että vaikka suhtautuminen alkoholiin oli erityisen tiukkaa, se voidaan silti nähdä osana laajempaa ylellisyys- tai nautintoaineiden (ja luterilaisittain siis myös nautinnon) vastustamista. 1700-luvun puolivälissä kiellettiin myös kahvi, suklaa, arrakki, punssi, pönkkähameet ja hattusulat, vaikka kieltoja myöhemmin kumottiin ja asetettiin uudestaan usean kerran Ruotsin vallan alla. Kiellot oli kuitenkin tarkoitettu totisiksi ja niitä myös valvottiin – kotitarkastuksia tehtiin ja kansalaisia kehoitettiin jopa ilmiantamaan kieltoja rikkoneita. (Peltonen 1997: 25–26.)

Kotipolttajien syyttäminen itsekkyydestä oli myös erittäin tyypillinen argumentti, jota vastustajat käyttivät. Viinasta saatavan rahallisen hyödyn tavoittelemisen nähtiin itsekkyytenä, jolla ei ollut muuta tarkoitusta kuin palvella viinanpolttajien omaa etua. Kotipolttajat vastasivat tähän syytökseen perustelemalla, että he tarvitsivat viinasta saatavia voittoja tarpeellisten hankintojen tekemiseen,

saatavien maksamiseen tai ihan vaan kompensaaiona raskaan verotaakan kantamisesta. Toisinaan taas tehdaspolttajat syyttivät kotipolttoa siitä, että se köyhdytti maaseutua. Perustelut tälle olivat vaihtelevia. Joskus köyhdyttämisen mekanismina nähtiin se, että viinan myyminen tai sillä palkan maksaminen lisäsi juoppouden kasvamisen myötä tarvetta vaivaishoidolle, mikä taas oli valtiollalle kallista. Jostain selittämättä jääneestä syystä tehdasviinalla ei tällaista vaikutusta nähty. Toisinaan taas viina nähtiin köyhdyttävänä siitä syystä, ettei viljaa voitu tällöin käyttää tai myydä ruokana. Näissä laskelmissa ei kumma kyllä otettu huomioon sitä, että viljan myyminen jyvänä tai leipänä, ei olisi tuottanut yhtä paljon rahallista voittoa kuin sen myyminen viinana, jolloin on vaikea ymmärtää, miten tämä oikeastaan köyhdytti maaseutua. Usein väitettä ei perusteltu ollenkaan, mahdollisesti juuri siitä syystä, että sen rationaalinen perusteleminen oli hyvin hankalaa.

Köyhdyttämisargumentin suhteen talonpojat olivat kirjeissään eniten ymmällään, sillä heidän näkemyksensä mukaanhan kotipoltto, jos mikä, rikastutti maaseutua – sehän toi sinne paljon tarvittua rahaa! Lisäksi talonpojat puolustivat kirjeissään kotipolttoa siitä syystä, että he näkivät oikeudenmukaisena, että itse viljelty vilja voitiin käyttää oman ”kototarpeen” (joka jokaisella nähtiin olevan) täyttämiseen. Lisäksi viinanpoltosta saatavaa rankkia pidettiin hyvänä ravintona eläimille. Eräs merkittävä syy kotipolton puolustamiselle oli se, että tehdaspolton nähtiin huijaavan talonpojilta rahaa. Ensin heidän piti viedä viljansa viinatehtaisiin, jos he mielivät ylipäättään saada viinaa, ja tämän jälkeen heidän piti kalliiseen hintaan ostaa itse lopputuote tehtaasta, eivätkä he saaneet kaupanpäällisiksi edes rankkia. Kysymys viinan tuottamisesta oli etenkin tilallisille kysymys oikeudenmukaisuuden toteutumisesta.

Aineistossani näkyvä ”maalaisten” alamaisuus suhteessa säätyläisiin, ja toisaalta suhteessa toimittajiin, oli ilmeistä keskustelun kaikille osapuolille. Maalaiskirjoittajat esittivät harvoin mielipiteensä samanlaisella itsevarmuudella, mitä nähtiin ylempien säätyjen edustajien kirjeissä. He saattoivat korostaa alamaisuuttaan toisaalta Keisaria, toisaalta toimittajaa kohtaan. Hyvä esimerkki siitä, miten hankala talonpoikien oli esittää epäilyksiä ajan sanomalehdissä, on hämeenkyröläisten isäntien nimimerkillä *Talotoin* lähettämä kirjoitus (Aineisto 9). Kirjoittajat esittävät, että tehdaspolton puolustajien joukossa on myös niitä, jotka tahtovat vain saada voitot talonpojilta omalle säädylleen.

Toimittaja reagoi kirjeeseen hyvin voimakkaasti ja ihmettelee, miten ihmeessä talonpoikainen sääty voi edelleen olla niin *luulonalainen* herroja kohtaan. Osittain reaktion selittää kirjeen ”provosoivahko” sävy, mutta tästä huolimatta toimittajan vastaus on tyrmäysisku kirjoittajille. Edes vihjaus siihen suuntaan, että kyseessä saattoi säätyläisten puolelta olla taloudellinen hyöty, nähtiin niin herjaavana, ettei se ansainnut edes kunnollista vastausta. Taloudellisesta hyödystä puhuttaessa huomio kiinnitettiin keskustelussa aina siihen, miten itsekkäitä talonpojat olivat halutessaan kaiken viinasta saatavan rahan itselleen. Sen sijaan tuon saman voiton jakautumista harvoille suuromistajille ei ilmeisesti nähty lainkaan moraalittomana. Tässä vaiheessa keskustelua tiedettiin, että viinanpoltto ei ollut maasta loppumassa, sitä vain oltiin siirtämässä yksityisiin laitoksiin, joihin oikeuden saattoi hankkia *sellainen joka varojensa puolesta niin isoon asiaan pystyy* (Aineisto 29).

Tehdaspolton puolustuspuheilla, siis niillä viidellä tekstillä, jotka ilmaisivat suoraan kantansa tehdaspolton puolesta (Aineisto 16, 17, 18, 22, 27), näyttäisi olevan yksi oleellinen yhdistävä piirre. Niissä käytetty kieli ja se, miten kirjoittajat retorisesti asemoivat itsensä ikään kuin maan parasta tutkiviksi ulkopuolisiksi tarkkailijoiksi, puhuu vahvasti sen puolesta, että ne ovat säätyläisten kirjoittamia. Tehdaspolton puolustus olikin ennen kaikkea säätyläisten ajama asia. Kun palataan siihen, mitä *Otawan* toimittaja puhui *T. T:lle puoluskunnista*, päästään asian ytimeen (ks. luvun ”Kotipolton puolustamista julkisuuden portinvartijan edessä” loppu). Kotipoltto nähtiin siis muiden säätyjen piirissä uhkana, mutta miksi? Yksi syy on se, että sitä pidettiin hallitsemattomana. Säätyläiset näkivät asian ikään kuin siten, että kruununpalvelijoita ei ollut riittävästi valvomaan tuota joka nurkassa sikiävää turmeluksen lähdeä. Toinen puoli asiassa on kuitenkin se, että säätyläiset olivat alkaneet ostaa 1800-luvun alkupuolella tehokkaampia viinapannuja. Tehokkaat polttolaitteet tulivat kannattaviksi osittain siitä syystä, että 1840-luvulta lähtien Senaatti oli maaherrojen avustuksella alkanut vuokrata vapaaehtoisesti luovutettuja viinanpoltto-oikeuksia yrittäjille. Kuitenkin vuoden 1859 asetuksella palattiin vanhoihin oloihin, jolloin näistä luvista tuli laittomia. Tästä oli siis seuraamassa monille säätyläisille kalliiden investointien menetys. Peltonen jopa esittää, että tämä saattoi olla yksi tärkeimmistä syistä säätyvaltiopäivien koolle kutsumiseksi, mikä vaikuttaakin sikäli uskottavalta, että aiheesta kirjoitettiin lehdistössä valtavasti. (Peltonen 1997: 36–38; Aineisto.)

Mitä oli siis tehtävissä? Viinapoltosta oli talonpojille kuitenkin kiistatonta hyötyä, eivätkä he suostuisi luopumaan siitä ilman kovaa vastustusta – mitä siis voitiin tehdä? (Peltonen 1997: 37–38.) Mahdollisesti valittiin useampi taktiikka. Joissakin teksteissä väitettiin, ettei poltosta olisi hyötyä ja pyrittiin osoittamaan, kuinka turmelevaa se itse asiassa oli moraalille. Tässä yhteydessä Peltonen korostaa erityisesti diskurssia alkoholista uhkana perheen onnelle (Peltonen 1997: 33). Pidänkin mahdollisena, että uhkapuhe kehittyi alun perin tehdaspoltton puolustajien piirissä, mutta laajeni sieltä muuallekin yhteiskuntaan. Tämä kuitenkin edellytti sitä, että ajatukselle löytyi yhteiskunnasta säätyläisiä laajempi kaikupohja, muussa tapauksessa diskurssin leviämistä olisi vaikea käsittää. Luultavasti siis ajatus vaikutti myös maaseudun todellisuuden valossa ainakin jokseenkin uskottavalta. Joissain teksteissä taas valittiin toinen linja. Niissä selitettiin, kuinka aidosti tehokkaampaa tehdaspoltto oli, jolloin sille voitiin määrätä hieman suurempi vero. Näin ollen se hyödyttäisi valtiota samalla, kun se tuottaisi korkean voiton omistajilleen. Näiden keinojen ohella käytettiin myös sovitteluvampaa linjaa, jolla pyrittiin osoittamaan talollisille, että olisi ylipäänsä parempi moraalille kun luopuisitte poltosta, ja samalla voisitte saada vastalahjaksi veron kevennyksiä ja muuta sen sellaista. Tämänkaltaiseen argumentointiin päädyttiin myös valtiopäivillä (ks. esim. *Päivätär* 9.4.1864; *Päivätär* 16.4.1864).

Aineistossani näkyy selvästi, että tällainen holhoava asenne talonpoikia ja heidän ymmärryskykyään kohtaan, ärsytti heitä suuresti. Eräässä ”taustoitustekstissäni” kirjoittaja on kiivastunut siitä, kuinka säätyläisten ja toimittajien puheista päätellen kansaa täytyi pitää ohjaksista kuin *hillitöntä hevosta*, ettei se vaan ajaisi itseään perikatoon (Sanomia Turusta 24.4.1863, s. 2–3). Holhoaminen ei luonnollisestikaan voinut tapahtua alhaalta ylöspäin, joten rahvaan osa oli olla holhottavana. Tuontijuomia myytiin jonkin verran myös maakaupoissa, lainvastaisesti tosin, mutta on ilmeistä, että niitä nauttivat pääasiassa ylemmät säädyt (Peltonen 1997: 58). Juuri tästä syystä kotipoltton vastaisessa keskustelussa aihe usein sivuutettiin. Toisinaan kun kotipoltton puolustajat toivat aiheen esiin, siihen vastattiin tuontijuomien merkitystä vähättelevästi. *D. A–n* jopa näki tuontijuomien olevan mahdollisuus, sillä ne voitiin laittaa tullimaksujen kautta valtiolle hyödyksi. Valistuspuhe kohdistui aineiston valossa aina ylemmiltä säädyiltä alaspäin.

Edellä esitetyt näkökohdat ovat työni tärkeimpiä tuloksia. Läpi aineiston työssäni kulki kaksi merkittävää teemaa. Ensimmäinen on holhouksen teema. Hieman kärjistäen voidaan sanoa, että rahvas nähtiin kansanosana, joka ehkä tarkoitti hyvää, mutta jolla ei ollut riittävän laaja näkökulma, että se olisi voinut hallita omaa kohtaloaan ja viedä kansakunnan kehityksen oikeaan suuntaan. Niinpä sitä tuli isällisesti kaitsea sen parasta ajatellen. Näkisin että alkoholin suhteen tällainen holhousmentaliteetti on Suomessa edelleen ajankohtainen aihe. Vaikka kysymys sosiaalisesta asemasta onkin muuttunut ratkaisevasti 1900- ja vielä 2000-luvuilla, alkoholinkäytön suhteen tavallinen kansa nähdään edelleen jossain määrin holhoamista tarvitsevana. Toinen läpi aineiston kulkeva teema koskee alkoholin tuotannon taloudellisia motiiveja. Kysymys siitä, mikä järjestelmä alkoholin tuottamiseksi valittiin, oli moraalikysymyksen lisäksi taloudellinen kysymys. Tästä huolimatta rahaan ja voittoon liittyvä puhe yhdistettiin ennen kaikkea talonpoikaissäätöön. Kotipolttajien ahneutta yleisesti paheksuttiin, sen sijaan tehdaspolttajilla ei tällaista ominaisuutta nähty. Silloin kun tehdaspoltosta puhuttiin taloudellisena toimenpiteenä, korostettiin järjestelmän tehokkuutta suhteessa vallassa olleeseen järjestelmään, jolloin myös verotettava tulo nähtiin suurempana kuin aiemmin.

Näiden pääkohtien lisäksi ottaisin esille vielä yhden vähäisemmän, mutta silti erittäin mielenkiintoisen näkökohdan, joka kiinnitti huomioni jo työn tekemisen alkupuolella. Ehkäpä syynä on se, että tämän seikan kohdalla omat ennako-oletukseni menivät kaikista eniten pieleen. Olin odottanut, että kristillinen retoriikka tai Raamattuun vetoaminen olisi ollut 1800-luvun puolivälin lehdistössä tavallista. Sanomalehtien historia Suomessa on nimittäin varsin kristillinen (ks. esim. Tommila 1988). Kristillistä retoriikkaa nähtiin 1860-luvun lehdistössä kuitenkin hämmästyttävän vähän. Muutos on mielenkiintoinen, sillä toimittajat itse olivat usein uskonnollisia. Stark (2013c: 237) kirjottaa, että he mahdollisesti kokivat tehtävänsä kansanvalistajina tärkeämmäksi kuin kristillisyyden levittämisen. Lehtien yhtenä tehtävänä oli usein edistää ajatusta siitä, miten yhteiskunnan ja yksilöiden materiaallinen ja rationaalinen kehitys hyödyttäisi koko kansakuntaa. Mahdollisesti tästä syystä toimittajat päätyivät suosimaan maallisempaa puhetapaa, sillä sen vastapuolena nähtiin maaseudun perinteiset ajattelutavat, joissa korostettiin konservatiivisuuden ja perinteisten arvojen lisäksi kristillisyyttä. Kristillisiä arvoja ei kuitenkaan hylätty, ja toisinaan toimittajat käyttivät jopa hyväksi rahvaan uskonnollisuutta. Esimerkiksi kansakouluja ”markkinoitiin” perustellen, että kristilliset arvot olivat

yhteiskunnassa rapautumassa, ja kansakouluja tarvittiin palauttamaan kristilliset arvot kunniaan. (Stark 2013c: 237.)

Koko aineistosta löytyi kristillistä retoriikkaa, aineisto (38 kpl) sekä taustoitus-lehtinumerot (~20 kpl) mukaan lukien, yhteensä vain neljästä tekstistä (Aineisto 2, 10, 22, 28 1/2), ja niistäkin vain yhdessä muuten kuin ohimennen. Kyseisen tekstin takana on nimimerkki *Totuuden puhuja Itänen*, jonka kirje on ollut sen verran pitkä, että se on pitänyt jakaa kahteen numeroon (Aineisto 28 1/2 ja 2/2). Kirjeessä otetaan vahva kanta siihen moraaliseen ja hengelliseen rappioon, jota viinan juominen maaseudulla aiheuttaa, ja se saa kaunopuheisuudessaan toimia viimeisenä tämän työn lukuisista pitkistä virkkeistä:

Katselkaammepas ensin poltto-ajan turmellusta meidänkin pitäjäässä, kuinka nuori-kansa kulkee, trengit että talonpojat, yökaudet prännistä pränniin ja kylästä kylään luikaten, jossa on kaikkalainen synty julkisuudessa, jonka todistaa sekin asia koska enin osa viinan polttajista ovat synnyttäneet äpärä lapsia; kun ensin juodaan sitä hekuman lientä, niin sielun vihollinen saattaa kaikki synnit täyteen harjoitukseen. (Aineisto 28 1/2.)

Lähteet

Tutkimusaineisto

1860-luvun suomenkielisessä lehdistössä julkaistuja sanomalehtikirjoituksia, jotka ovat peräisin Kansalliskirjaston sanomalehtiarkistosta. Aineisto on tallennettuina pdf-tiedostoina tekijän hallussa.

Kansalliskirjasto. Digitoidut aineistot. Historiallinen sanomalehtikirjasto [online].
<<http://digi.kansalliskirjasto.fi>> [23.1.2011]

Viitataan aineistoihin koodilla "Aineisto [nro]", jolloin *aineiston* perään tuleva *numero* viittaa alla olevaan listaan, esim. "Aineisto 16".

1. Sanan-Lennätin 18.04.1857 (16) s. 1 (*Kavantjärveltä*, allekirj. Joh. Tassia)
2. Suomen Julkisia Sanomia 16.11.1857 (87) s. 2 (*Nakkilasta*, allekirj. C. F. Awellan)
3. Sanan-Lennätin 22.01.1858 (4) s. 4 (*Saarijärveltä*, allekirj. M. T-le.)
4. Sanomia Turusta 18.05.1860 (20) s. 3 (*Lue ja ajattele.*, allekirj. J. G. W.)
5. Suomen Julkisia Sanomia 24.09.1860 (74) s. 3–4 (*Koti-viinanpoltto ja tehdaspoltto*, allekirj. D. M.)
6. Suometar 21.06.1861 (25) s. 2 (*Vieläki viinan poltosta.*, allekirj. D. M.)
7. Oulun Wiikko-Sanomia 13.04.1861 (15) s. 3 (*Temmekseltä*, allekirj. J-n)
8. Suometar 19.12.1862 (53) s. 3 (*Viinanpolton seikoista.*, allekirj. K. L-n)
9. Suomen Julkisia Sanomia 17.03.1862 (21) s. 2–3 (*Muutama sana kototarpeen viinanpoltosta.*, allekirj. Talotoin)
10. Tapio 10.05.1862 (19) s. 2–3 (*Sananen valiokunnan tutkinnosta kototarpeen viinanpolton kysymyksestä.*, allekirj. S. R. J-n)
11. Sanomia Turusta 28.02.1862 (9) s. 3 (*Kirjeitä Iloselle. I. (Lähetetty.)*, allekirj. veljesi Läntinen)
12. Sanomia Turusta 06.03.1863 (10) s. 2 (*Jämijärvestä*, allekirj. Jooseppi Vanhatalo, Talonisäntä)
13. Sanomia Turusta 10.04.1863 (15) s. 2 (*Alastarolta*, allekirj. Rusthollari Juha Brusila)
14. Helsingin Uutiset 20.04.1863 (31) s. 2 (*Warkauden ruukilta Maaliskuussa.*, allekirj. -rl-)
15. Sanomia Turusta 21.08.1863 (34) s. 2 (*Messukylän pitäjän kirkossa[...]*, allekirj. T. K.)
16. Suometar 24.03.1863 (24) s. 2–3 (*Tarpeellinen muutos.*, allekirj. -t -r)
17. Suometar 03.05.1864 (101) s. 4 (*Ajatuksia ja keskuuksia.*, allekirj. dt)
18. Suometar 04.04.1864 (76) s. 1–3 (*Mietteitä paloviinan-asiasta.*, allekirj. H. D.)
19. Suometar 30.05.1864 (122) s. 3 (*Kemistä*, allekirj. P. P-nen)

20. Sanomia Turusta 31.03.1865 (13) (*Kuortaneelta*, allekirj. *Juha Simunanpoika Kokkila*)
21. Suomen Julkisia Sanomia 24.04.1865 (32) s. 2–3 (*Klemiltä*, allekirj. –t. –o.)
22. Suomalainen Wirallinen Lehti 07.05.1867 (37) s. 5 (*Köyhyys ja rahanpula.*, allekirj. *E. I. Kilpinen*)
23. Suometar 21.03.1862 (12) s. 3–4 (*Puhuva todistus ”kototarpeen” viinanpolton hyödyllisyydestä*, allekirjoitusta ei löydy)
24. Oulun Wiikko-Sanomia 01.03.1862 (9) s. 1 (*Oulusta.*, allekirjoitusta ei löydy)
25. Suometar 02.03.1865 (51) s. 2 (*Kuopiosta.*, allekirj. (*Tapio*) [eli lainattu *Tapiosta*])
26. Sanomia Turusta 02.11.1866 (44) s. 2 (*Huittisista*, allekirj. –nen)
27. Sanomia Turusta 03.08.1866 (31) s. 3 (*Muuan viime valtiopäivien hedelmä.*, allekirj. *T. K.*)
28. (1/2) Sanomia Turusta 20.06.1862 (25) s. 1–2 (*Punkalaitumelta*, allekirj. (*Jatketaan.*))
28. (2/2) Sanomia Turusta 27.06.1862 (26) s. 2–3 (*Punkalaitumelta*, allekirj. *Totuuden puhuja Itänen*)
29. Otawa 04.04.1862 (14) s. 2–3 (*Mietteitä paloviinasta ja sen asetuksesta.*, allekirj. *T. T.*)
30. Tapio 03.05.1862 (18) s. 2 (*Puoli-sanaa viinasta*, allekirj. *P. J–n*)
31. Otawa 01.08.1862 (30) s. 1–3 (*Viina-asioista Otawan 14:sta n:rossa*, allekirj. *T. T.*)
32. (Uusi *T. T.*) Otawa 06.02.1863 (6) s. 1–2 (*Meitä kolme ystävää, minä itse neljäs.*, allekirj. *T. T.*)
33. Otawa 13.02.1863 (7) s. 5–6 (*Eikö viina ole ”mikään väärä välikappale ?”*, allekirj. *D. A–n*)
34. (Uusi *T. T.*) Otawa 20.02.1863 (8) s. 5–6 (*Onko maalle asetetuista kauppaloista seurakunnalle eli maakunnalle hyötyä?*, allekirj. *T. T.*)
35. Otawa 27.03.1863 (13) s. 1–2 (*Vastaus D. A–lle viina-asioista.*, allekirj. *T. T.*)
36. Otawa 31.03.1863 (14) s. 5–6 (*Sananen T. T:lle viina-asioista.*, allekirj. *D. A–n*)
37. Otawa 14.08.1863 (33) s. 3 (*Vastaus D. A–n sanaselle meidän viina jutussamme.*, allekirj. *T. T.*)
38. Otawa 21.08.1863 (34) s. 3 (*Niitä* [epäselvä, mahd. *näitä*], allekirj. *D. A–n*)

Tutkimuskirjallisuus

Alkoholijuomien kulutus 2012 (2013). Tilastoraportti. Suomen virallinen tilasto. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [online] Julkaistu: Julkari. STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto. Kotisivut: www.julkari.fi Viitattu: 01.02.2014 (Aineisto löydettävissä pysyväislinkkinä osoitteessa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201305063420>)

Apo, Satu 2001: *Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja –kulttuuriin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 759. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ahonen, Sirkka 2003: *Yhteinen koulu. Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä?* Tampere: Vastapaino.

Frykman, Jonas & Gilje, Nils 2003: *Being there. An Introduction.* – Frykman, Jonas & Gilje, Nils (toim.): *Being there. New perspectives on phenomenology and the analysis of culture.* Lund : Nordic Academic Press. s. 7–51.

Gadamer, Hans-Georg 1979/1975: *Truth and Method.* London: Sheed & Ward.

Heidegger, Martin 1995: *Taideteoksen alkuperä.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide.

Heino, Eero 1969: *Bacchus Suomen kirjallisuudessa kustavilaisesta ajasta kotipolton kieltämiseen.* Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hyrkkänen, Markku 2002: *Aatehistorian mieli.* Tampere: Vastapaino.

Jargon (2002). Kulttuuriantropologian englanti-suomi oppisanasto. JYY julkaisusarja 65. Jyväskylä: Kampus Kustannus.

JYKDOK tietokanta. Jyväskylän yliopiston kirjasto. Jyväskylän yliopisto [online]. <http://kirjasto.jyu.fi>
Viitattu: 22.11.2013 (Jykdok löydettävissä osoitteesta: <http://jykdok.linneanet.fi>)

Kuopion palvelukeskus. Kuopion koululaitos 125 vuotta. [online]
<http://www.koulut.kuopio.fi/koulu125/Koulu125.htm> Viitattu: 26.4.2013

Kaarlenkaski, Taija 2010: Kilpikirjoitusten fiktionaalisten piirteiden tulkintaa. – Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka: *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. s. 361–381.

Karjalainen, Erkki & Toiviainen, Timo 1984: *Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet*. Espoo: Weilin + Göös.

Korhonen, Anu 2001: Mentaliteetti ja kultuurihistoria. – Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit (toim.) 2001: *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Tietolipas 176. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s. 40–58.

Korkiasaari, Jouni 2001: *Suomalaisten Ruotsiin suuntautuneen sißlaisuuden yhteiskunnalliset syyt 1900-luvulla*. Siirtolaisuusinstituutti – Migrationsinstitutet Turku – Åbo 2001 (Aineisto saatavissa myös verkossa: http://www.migrationinstitute.fi/articles/005_Korkiasaari.pdf)

Laaksonen, Pekka, Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla (toim.) 2003: *Tutkijat kentällä*. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Landgren, Lars 1988: Kieli ja aate – politisoituva sanomalehdistö 1860–1889. – Tommila, Päiviö (toim.) 1988: *Suomen Lehdistön Historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kuopio: Kustannuskiila Oy. s. 267–419.

*Luettelo Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustajista säätyvaltiopäivillä*³⁰. [online] <http://www.genealogia.fi/hakem/luettelo022s.htm> Viitattu: 17.3.2014 (Sivut osa Suomen sukututkimusseuran kotisivuja: <www.genealogia.fi>)

Läntinen, Aarre 1991: Suomen ratsastalo- ja rusthollilaitoksen kehityspiirteitä – *Genos. Suomen sukututkimusseuran aikakauskirja*. Helsinki: Suomen sukututkimusseura. 1991: 62, s. 123–134. (Löydettävissä myös verkossa: http://www.genealogia.fi/genos/62/62_123.htm, sivut osa Suomen sukututkimusseuran kotisivuja: www.genealogia.fi, Viitattu: 27.9.2013.)

Mikkola, Kati 2006: Modernisaation vastavirrassa. Uutuuksien vastustuksen syitä ja keinoja modernisoituvassa Suomessa. – Helsti, Hilikka, Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.), *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.169–212.

Mäkinen, Ilkka 2007: Kirjoitustaidon leviämisen herättämiä epäluuloja 1800-luvun Suomessa. – *Historiallinen aikakauskirja*. Helsinki: Suomen historiallinen seura. 2007: 4, s. 402–419. (Aineisto saatavissa myös verkossa: <http://elektra.helsinki.fi/se/h/0018-2362/105/4/kirjoitu.pdf>)

Oulun kaupunginkirjasto – Maakuntakirjasto [online]. *Konttiukko pohjoisessa – Elias Lönnrotin yhteydet Pohjois-Suomeen*³¹. <http://oulu.ouka.fi/kirjasto/lonnrot/index.htm> Viitattu: 9.5.2013

---

³⁰ Etusivulla lukee: *Luettelon ovat laatineet Suomen valtiollisen perusoikeuksien 600-vuotisjuhlatoimikunnan toimeksiannosta fil. tri Toivo J. Paloposki, fil. maist. Antero Penttilä ja fil. maist. Veli-Matti Syrjö. 1962, 46 s.*

³¹ Sivulla lukee: *Perustuu Oulun kaupunginkirjastossa syyskuussa 2002 esillä olleeseen näyttelyyn, jonka kokosi työryhmä Pirkko Cajanus, Terttu Keränen, Irma Kyrki, Ulla Sarkkinen ja Raili Sihvonen. Sivujen sisältö Irma Kyrki.*

Pekkala, Armi 2003: Tutkijan eettiset ongelmat. – Laaksonen, Pekka, Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla (toim.) 2003: *Tutkijat kentällä*. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s. 85–108

Peltonen, Matti 1997: *Kerta kiellon päälle – Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932*. Helsinki: Hanki ja Jää & Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Perelman, Chaïm 1996³²: *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.

Perelman, Chaïm & Olbrechts-Tyteca, Lucie 1971³³: *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. Indiana: University of Notre Dame Press.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Pöysä, Jyrki 2010: Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteiden välisenä metodina. – Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka: *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. s. 331–360.

Raatikainen, Panu 2004: *Ihmistieteet ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Sirelius, Uuno Taavi 1989³⁴: *Suomen kansanomaista kulttuuria. Esineellisen kansatieteen tuloksia*. Helsinki: Kansallistuote Oy. Erika-Kirjat.

---

³² Alkuperäinen teos *L'empira rhétorique. Rhétorique et argumentation* vuodelta 1977.

³³ Alkuperäinen teos *La Nouvelle Rhétorique* vuodelta 1958.

Stark, Laura 2006a: Johdanto. Pitkospuita modernisaation suolle. – Helsti, Hilikka, Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.), *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s. 9–46.

Stark, Laura 2006b: Kansallinen herääminen ja sosiaalinen nousu maaseudulla. Tuskaa ja toivoa varhaisissa omaelämäkerroissa. – Helsti, Hilikka, Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.). *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.47–109.

Stark, Laura 2011: *The Limits of Patriarchy. How Female Networks of Pilfering and Gossip Sparked the First Debates on Rural Gender Rights in the 19th-Century Finnish-Language Press*. Helsinki: Finnish Literature Society (SKS).

Stark, Laura 2013a: Toimittajien ja itseoppineiden maaseutukirjeenvaihtajien suhde osana suomenkielisen lehdistön nousua 1847–1865. – *Historiallinen aikakauskirja*. Helsinki: Suomen historiallinen seura: 2013: 1, s. 28–42.

Stark, Laura 2013b: Sanomalehtien maaseutukirjeet. Itseilmaisun into ja lehdistön portinvartijat. – Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.). *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s. 145–177.

Stark, Laura 2013c: Vanhat sanomalehdet uutena lähdeaineistona kansan elämän tutkimuksessa. – Hovi, Tuomas, Hänninen, Kirsi, Leppälahti, Merja & Vasenkari, Maria (toim.). *Viisas matkassa, vara laukussa. Näkökulmia kansanperinteen tutkimukseen*. Turku: Painosalama Oy. s. 229–254.

---

³⁴ Teos julkaistu alun perin 1919.

Stark, Laura 2013d: Itseoppineet kansanvalistajat. – Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.). *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s. 178–180.

Suomen kansallisbibliografia 6 (2005). Lehtonen – Mörne. *Studia Biographica 3* : 6. Helsinki: SKS.

Suomen kansallisbibliografia 9 (2007). Siltanen–Tott. *Studia Biographica 3* : 9. Helsinki: SKS.

Suomen kansallisbibliografia 10 (2007). Trana–Österman. *Studia Biographica 3* : 10. Helsinki: SKS.

Suomen kansanedustuslaitoksen historia (1981). *Toinen osa*. Eduskunnan historiakomitea (toim.) Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Suomen lehdistön historia 6. Hakuteos Kotokulta – Savon Lehti (1988). Tommila, Päiviö (päätoim.) Jyväskylä: Gummerus Oy Kirjapaino.

Sääskilahti, Minna 2006: *Vapise, kuningas alkoholi. Alkoholivalistuksen tekstilaji ja sen muuttuminen vuosien 1755 ja 2001 välisenä aikana*. Oulu: Oulu University Press.

Tommila, Päiviö 1988: Suomen sanomalehdistön alkuvaiheet. – Tommila, Päiviö (toim.) 1988: *Suomen Lehdistön Historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kuopio: Kustannuskiila Oy. s. 23–75.

Tommila, Päiviö 1988: Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1809–1859. – Tommila, Päiviö (toim.) 1988: *Suomen Lehdistön Historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kuopio: Kustannuskiila Oy. s. 77–265.

Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo 1998: *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Helsinki: Oy Edita Ab.

Weber, Max 1968/1978: *Economy and Society*. Berkeley & Los Angeles & London: University of California Press.

Wikipedia, vapaa tietosanakirja [online]. Suomenkieliset kotisivut: <http://fi.wikipedia.org>

http://fi.wikipedia.org/wiki/Yrj%C3%B6_Sakari_Yrj%C3%B6-Koskinen Viitattu: 23.04.2013

[http://fi.wikipedia.org/wiki/Otawa_\(lehti\)](http://fi.wikipedia.org/wiki/Otawa_(lehti))> Viitattu: 11.12.2013

http://fi.wikipedia.org/wiki/Paavo_Tikkanen> Viitattu: 16.12.2013

http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_evangelis-luterilainen_kirkko Viitattu 5.5.2014

Wood, Linda A. & Kroger, Rolf O. 2000: *Doing discourse analysis. Methods for studying action in talk and text*. London: Sage.